

รายงานการศึกษาแรงงานนอกระบบ ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา 4 สาขาอาชีพ

Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing – WIEGO
ร่วมกับ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ และ สมาพันธ์แรงงานนอกระบบ (ประเทศไทย)

คณะผู้จัดทำ: Ms. Sarah Orleans Reed, Ms. Ana Carolina Ogando,
นางพุลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์, นางสาวชิตชนก สมานตระกุล และ นางสาวพรรณี ไทวกุลพานิชย์
แปลและเรียบเรียงโดย อัสมา แก้วประดับ และ ชิตชนก สมานตระกุล

รายงานการศึกษาแรงงานนอกระบบ ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษา 4 สาขาอาชีพ

Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing – WIEGO
ร่วมกับ

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ และ สมาพันธ์แรงงานนอกระบบ (ประเทศไทย)

คณะผู้จัดทำ: Ms. Sarah Orleans Reed, Ms. Ana Carolina Ogando,
นางพูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์, นางสาวชิตชนก สมานตระกูล
และ นางสาวพรรณี ไทวกุลพานิชย์
แปลและเรียบเรียงโดย อัสมา แก้วประดับ และ ชิตชนก สมานตระกูล

รายงานการศึกษาแรงงานนอกระบบในกรุงเทพ : กรณีศึกษา 4 สาขาอาชีพ แปลและเรียบเรียงจาก *Informal Workers in Bangkok, Thailand : Scan of Four Occupational Sectors* ของ Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO)

พิมพ์ครั้งที่ 1: กันยายน 2560

คณะผู้จัดทำ: Ms. Sarah Orleans Reed, Ms. Ana Carolina Ogando,
พูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์, ชิตชนก สมานตระกูล, พรรณี ไทวกุลพานิชย์

แปลและเรียบเรียง: อัสมา แก้วประดับ และ ชิตชนก สมานตระกูล

ศิลปกรรม: Aashika Cunha และ ฟาติมะฮ์ วริยาทร

ลิขสิทธิ์ภาพ: Paula Bronstein / Getty Images Reportage

ISBN: 978-92-95106-61-1

จัดพิมพ์โดย: Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO)
องค์กรการกุศลจดทะเบียนเลขที่ 6273538, เลขทะเบียนการกุศล 1143510
WIEGO Limited, 521 Royal Exchange, Manchester, M2 7EN, United Kingdom
www.wiego.org

ลิขสิทธิ์ของ WIEGO © อนุญาตให้ทำซ้ำหรือเผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา โดยต้องระบุแหล่งที่มา

วิบูลย์ศรี วงศ์เสงี่ยม, สมาชิกเครือข่ายแรงงานนอกระบบ ประเทศไทย (โฮมเน็ต) กำลังเย็บเสื้อผ้ามุสลิมในบ้านของตนเองแถบชานเมือง
รูปโดย: Paula Bronstein / Getty Images Reportage

สารบัญ

บทสรุปผู้บริหาร	6
กิตติกรรมประกาศ	10
บทที่ 1: บทนำ	12
ที่มาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา	12
บริบทของแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร	14
ข้อมูลประชากรตามสาขาอาชีพและนโยบายที่เกี่ยวข้อง	14
กลุ่มตัวอย่างประชากรรายอาชีพ	17
ระเบียบวิธีวิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัย	18
บทที่ 2: การประกอบอาชีพ	24
กิจกรรมอาชีพและการเข้าถึงลูกค้า	24
อุปสรรคในการประกอบอาชีพและอุปสรรคในการเข้าถึงลูกค้า	27
การรับมือกับอุปสรรคในการเข้าถึงลูกค้า	34
บทที่ 3: การเข้าถึงบริการสาธารณะ	39
บริการสาธารณสุข	39
อุปสรรคด้านที่อยู่อาศัย	44
อุปสรรคด้านอื่นๆ	47
บทที่ 4: หน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง	49
ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม	49
การขอใบอนุญาตและการลงทะเบียน	51
ผู้บังคับใช้กฎหมาย	51
การส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพ	53
การมีส่วนร่วมในนโยบายและแผนงานของภาครัฐ	54
บทที่ 5: ประโยชน์ของแรงงานนอกระบบต่อสังคม	57
บทที่ 6: ผลการศึกษาที่สำคัญและสรุป	63
การประกอบอาชีพและการเข้าถึงลูกค้า	63
การเข้าถึงบริการสาธารณะ	65
การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับหน่วยงานต่างๆและผู้ที่เกี่ยวข้อง	66
การสร้างประโยชน์ต่อสังคมของแรงงานนอกระบบ	67
อภิปรายผล	69
<i>แรงงานนอกระบบ: คนขายของที่จำเป็นของสังคม</i>	69
<i>การจัดตั้งแรงงานนอกระบบ: ความสำเร็จ, ความท้าทาย และอนาคต</i>	70
บรรณานุกรม	72
ภาคผนวก 1	76
ภาคผนวก 2	83

บทสรุปผู้บริหาร

แกนนำกลุ่มผู้ผลิตเพื่อชาย กำลังอธิบายและวาดภาพภาพบ้านของตนเองในระหว่างการวิจัย รูปโดย : S. O. Reed

การศึกษานี้ได้มุ่งเน้นไปที่กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นแรงงานนอกระบบและแกนนำแรงงานนอกระบบจำนวน 66 คน ในเขตกรุงเทพมหานคร ประเทศไทย ซึ่งประกอบไปด้วยสี่สาขาอาชีพดังนี้ ผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ลูกจ้างทำงานบ้าน, ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย การวิจัยครั้งนี้จัดทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ดังนี้:

- ศึกษาประเด็นสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพและการเข้าถึงการบริการสาธารณะของแรงงานนอกระบบ
- ศึกษากลยุทธ์ที่แรงงานนอกระบบและองค์กรฐานสมาชิก (membership-based organizations-MBOs) ใช้ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ
- ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานนอกระบบ, องค์กรของรัฐและเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ
- ศึกษาคุณภาพการของแรงงานนอกระบบที่มีต่อผู้คน ชุมชน และสังคมในเขตเมืองของกรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษานำไปสู่การวางแผนปฏิบัติการ รวมถึงการกำหนดนโยบายต่างๆของสมาพันธ์แรงงานนอกระบบกรุงเทพมหานคร และข้อเสนอแนะต่อ WIEGO, เครือข่ายแรงงานนอกระบบ, หน่วยงานรัฐระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ และองค์กรภาคประชาสังคมอื่นๆ

ผลการศึกษาโดยรวมสะท้อนให้เห็นว่า:

แรงงานนอกระบบมีส่วนทำให้กรุงเทพมหานครเป็นเมืองน่าอยู่ มีความปลอดภัย มีความเจริญรุ่งเรือง และมีบทบาทสำคัญเชิงโครงสร้างต่อเศรษฐกิจในระบบ แรงงานนอกระบบมีส่วนอย่างมากในฐานะสมาชิกชุมชน, ผู้ให้บริการ และผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจ คุณูปการที่เกิดขึ้นจากแรงงานเหล่านี้ได้รับการยืนยันจากงานวิชาการทั้งเก่าและใหม่ที่ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นเมือง ตัวอย่าง เช่น คำนิยาม “การเป็นหูเป็นตา” ในการเสริมสร้างความปลอดภัยและความรู้สึกมีส่วนร่วมของชุมชน, การพึ่งพาผู้ขับเคลื่อนจักรยานยนต์รับจ้างในฐานะผู้เชื่อมโยงส่งต่อผู้โดยสารเข้าระบบขนส่งมวลชนที่มีการเชื่อมต่อที่อาจยังด้อยประสิทธิภาพในเขตเมืองของกรุงเทพมหานคร และบทบาทของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในการขับเคลื่อนระบบอาหารให้เขตเมือง นอกจากนี้ การวิจัยกลุ่มย่อย (การสนทนากลุ่ม-Focus group) ได้แสดงให้เห็นถึงแนวทางที่แรงงานนอกระบบให้การสนับสนุนโดยตรงแก่ระบบเศรษฐกิจและแรงงานในระบบ ตัวอย่างเช่น บริการขนส่งและอาหารราคาไม่แพงแก่แรงงานในระบบและเจ้าหน้าที่รัฐ (ผู้ขับเคลื่อนจักรยานยนต์รับจ้างและร้านค้าหาบเร่แผงลอย), การลดภาระในการดูแลครอบครัวของบุคลากรระดับวิชาชีพและส่งเสริมผู้หญิงทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่ทำงานอยู่ในระบบ (ลูกจ้างทำงานบ้าน), และการผลิตสินค้าเพื่อส่งต่อไปยังผู้ค้าปลีกในระบบ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) ซึ่งเป็นที่ชัดเจนว่าแรงงานในระบบและนอกระบบไม่ได้เพียงทำงานขนานกันอย่างอิสระ แต่เศรษฐกิจในระบบยังต้องอาศัยและพึ่งพาการบริการของแรงงานนอกระบบด้วยเช่นกัน

ในขณะเดียวกัน สถานภาพที่ไม่เป็นทางการของแรงงานก็ถือเป็นสาเหตุของความเปราะบางทางเศรษฐกิจสังคมและทางกฎหมายของแรงงานนอกระบบ ข้อมูลจากทุกสาขาอาชีพในการศึกษาครั้งนี้ แรงงานแสดงความรู้สึกถึงมลลักษณะทางสังคมที่มีต่ออาชีพของพวกเขา ลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ทำการผลิตที่บ้านประสบปัญหาหลายอย่างในการทำงาน ตัวอย่างเช่น ลูกจ้างทำงานบ้านขาดการติดต่อสื่อสารกับเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ขับเคลื่อนจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยประสบปัญหาการถูกไล่ที่, การคุกคามในรูปแบบต่างๆ และการเรียกร้องผลประโยชน์จากเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่บังคับกฎหมาย และคงเป็นเรื่องยากหากจะไม่นึกถึงความเปราะบางและความไม่แน่นอนของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเมื่อไม่นานมานี้ จากการบังคับย้ายหาบเร่แผงลอยซึ่งดำเนินการโดยกรุงเทพมหานคร ตามนโยบาย “คืนทางเท้าให้ประชาชน” ยิ่งไปกว่านั้น สถานะทางอาชีพที่ไม่เป็นทางการยังเป็นตัวขัดขวางแรงงานเหล่านี้ไม่ให้สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินและสินเชื่อที่จะช่วยให้พวกเขามีบ้านเป็นของตัวเองได้ การไม่มีฐานทะเบียนราษฎร์ในกรุงเทพจึงกลายเป็นอุปสรรคหลักใหญ่ในการใช้สิทธิในฐานะพลเมืองของกรุงเทพมหานครได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้บทบาทของแรงงานนอกระบบจึงถูกกำหนดโดย “ความจำเป็น” “ความเป็นชายขอบของสังคม” “และไม่มีตัวตน” (Sopranzetti, 2556) จึงไร้พลังในการดึงความสนใจและการให้ความสำคัญจากเจ้าหน้าที่รัฐ

แรงงานนอกระบบรับรู้ถึงประโยชน์ของการรวมตัวจัดตั้ง แต่ต้องเผชิญกับอุปสรรคปัญหาหลายอย่างในการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรฐานสมาชิก แรงงานจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แกนนำองค์กรฐานสมาชิก ได้ยกให้เห็นถึงความสำคัญของการทำงานร่วมกัน หรือยกตัวอย่างให้เห็นว่า ยุทธศาสตร์การรวมกลุ่มนั้นสามารถช่วยส่งเสริมการทำมาหากินได้อย่างไร แต่อย่างไรก็ดี แรงงานส่วนใหญ่เลือกที่จะใช้วิธีการระดับบุคคลในการรับมือกับอุปสรรคต่างๆ ในการประกอบอาชีพ เช่น การพัฒนาตัวเองเพื่อให้เป็นแรงงานที่มีทักษะสูงและความน่าเชื่อถือ, พัฒนาสินค้าที่ตอบสนองตลาดมากยิ่งขึ้น, หรือปรับตัวให้เข้ากับรายได้ที่ลดลงโดยการประหยัดค่าครองชีพ ข้อท้าทายต่างๆ ในการจัดตั้งกลุ่มที่ถูกอธิบายโดยผู้เข้าร่วมการศึกษาคือ สะท้อนถึงปัญหาที่องค์กรด้านแรงงานนอกระบบทั่วโลกเผชิญอยู่อย่างชัดเจน (Bonner and Spooner 2553) ตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกกลุ่ม, ช่องว่างทางความสามารถและการมีส่วนร่วมทางสังคมระหว่างแรงงานในระดับแกนนำและแรงงานที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่ม ในส่วนของการไม่มีเครือข่ายผู้ค้าขายระดับเมือง ความพยายามของกลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอยท้องถิ่นในการต่อรองเพื่อใช้พื้นที่สาธารณะ กับนโยบายการกวาดล้างแบบปูพรมจึงไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยการจัดตั้งสหพันธ์แรงงานนอกระบบขึ้นเมื่อเร็วๆ นี้ แกนนำองค์กรฐานสมาชิกมีโอกาสที่จะเพิ่มศักยภาพในการวางแผนและการสื่อสารระหว่างกลุ่มสมาชิกและเสริมสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มสมาชิกในฐานะ “แรงงาน” และในขณะเดียวกันยังคงอัตลักษณ์ตัวตนเดิมและสนับสนุนระบบในฐานะ “สมาชิกชุมชน”

ผลการศึกษาเฉพาะกรณีประกอบด้วย:

การประกอบอาชีพและบทบาทในระบบเศรษฐกิจ

บ่อยครั้งที่แรงงานนอกระบบต้องหาช่องทางอื่นในการหารายได้ นอกเหนือจากอาชีพหลักของพวกเขาเพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีพ: โดยร้อยละ 50 ของผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้าง และร้อยละ 33 ของผู้ทำการผลิตที่บ้านที่เข้าร่วมการวิจัยมีอาชีพเสริมนอกเหนืองานหลักของพวกเขา ในขณะที่ส่วนใหญ่ลูกจ้างทำงานบ้านทำงานเต็มเวลากับนายจ้างคนเดียว แต่ใช้เวลาในวันหยุดในการไปทำงานบ้านอื่นด้วย และเนื่องด้วยการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยในเขตเมืองทำให้ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในพื้นที่ที่ยกเลิกจุดผ่อนผันจึงเสมือนถูกบีบบังคับให้หาช่องทางทำมาหากินอื่น

แรงงานนอกระบบเป็นผู้ให้บริการทั้งแก่ลูกค้าทั้ง “ในระบบ” และ “นอกระบบ”: ในขณะที่ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้างส่วนใหญ่มีเป้าหมายการให้บริการแก่แรงงานในระบบในช่วงเช้า พักกลางวัน และช่วงหลังเลิกงาน ในขณะที่ผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้างในพื้นที่ชานเมืองของกรุงเทพมหานครแรงงานนอกระบบด้วยกันเป็นกลุ่มลูกค้าหลักเช่นเดียวกับผู้รับงานไปทำที่บ้านที่ส่วนมากจะรับงานจากลูกค้าในระบบ เช่น บริษัทเอกชน หรือหน่วยงานของรัฐ แต่ผู้ผลิตเพื่อขายจะทำงานให้กับลูกค้าที่เป็นบุคคลทั่วไปในชุมชนและที่รู้จักต่อกันมา

ในส่วนของอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ทำการผลิตที่บ้านได้ยกถึงปัญหาที่เกิดจากแรงกดดันทางการตลาด (กลไกตลาด) ในขณะที่ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเน้นถึงนโยบายและกฎระเบียบจากภาครัฐ ส่วนลูกจ้างทำงานบ้านให้ความสำคัญกับทุนมนุษย์ อุปสรรคหลักในการประกอบอาชีพที่ส่งผลต่อแรงงานนอกระบบประกอบด้วย:

- **แรงกดดันทางการตลาด (กลไกตลาด):** ผู้ผลิตเพื่อขายมีช่องทางขายหรือตลาดค่อนข้างจำกัด ในขณะที่ผู้รับงานไปทำที่บ้านประสบปัญหาหางานไม่ต่อเนื่อง รวมถึงงานเร่งด่วนและไม่สามารถคาดการณ์ได้ ซึ่งส่งผลต่อการบริหารจัดการเวลาในช่วงงานเร่งด่วน ขณะที่ผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้างประสบกับอุปสงค์ที่ค่อนข้างแตกต่างกันระหว่างช่วงชั่วโมงเร่งด่วนและช่วงเวลาอื่นๆ
- **นโยบายรัฐและการปฏิบัติของภาครัฐ:** การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายที่มีต่อหาบเร่แผงลอยของกรุงเทพมหานครเมื่อไม่นานมานี้มีผลกระทบโดยตรงและอย่างมากต่อผู้ค้าหนึ่งกลุ่มตัวอย่างในการศึกษารุ่นนี้ ในขณะที่อีกกลุ่มก็เผชิญกับแรงกดดันและความกังวลอันเนื่องมาจากสถานะทางกฎหมายของตลาด รวมถึงผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้างได้อธิบายถึงกรอบกฎหมายซึ่งอนุญาตให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถบังคับเก็บค่าธรรมเนียมต่างๆ สำหรับลูกจ้างทำงานบ้านก็ต้องเสียเวลาในการทำงาน เนื่องจากการเดินทางที่ไม่สะดวก
- **ทุนมนุษย์และทุนทรัพย์:** ลูกจ้างทำงานบ้านรู้สึกว่าการขาดทักษะบางอย่าง (เช่น ทักษะภาษาอังกฤษ, การทำอาหาร) เป็นข้อจำกัดในการดึงดูดผู้ว่าจ้างที่ต้องการ และการหาอาชีพใหม่ภายหลังเกษียณอายุ ผู้ทำการผลิตที่บ้านต้องการทักษะการทำงานที่สูงขึ้นและอุปกรณ์การทำงานที่เหมาะสมเพื่อเข้าถึงฐานลูกค้าที่ต้องการเช่นเดียวกัน
- **ภาวะครอบครัวและปัญหาสุขภาพ:** แรงงานหญิงมีภาระงานในการดูแลครอบครัวและการตั้งครรรค์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการทำงานและโอกาสในการทำงาน อายุที่เพิ่มมากขึ้นก็เป็นข้อกังวลในทุกเพศและทุกสายอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกจ้างทำงานบ้านที่เกรงว่าจะเกิดการเลือกปฏิบัติของนายจ้างอันเนื่องมาจากอายุที่มากขึ้น
- **แรงขับของเศรษฐกิจมหภาค:** ภาวะการชะลอตัวของเศรษฐกิจไทยถูกมองว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับแรงงานที่พึ่งพาการตลาด “นอกระบบ” เป็นส่วนใหญ่ แรงงานนอกระบบยังได้สังเกตถึงการแข่งขันที่สูงขึ้นในตลาดแรงงานนอกระบบ ตัวอย่างเช่น ผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้างที่ไม่ได้จดทะเบียน, ลูกจ้างทำงานบ้านที่ค่าแรงถูกกว่า และอายุน้อยกว่า, เสื้อผ้าสำเร็จรูปนำเข้าราคาถูก และผู้ค้าหน้าใหม่ รวมถึงร้านสะดวกซื้อที่เพิ่มขึ้น

การเข้าถึงการบริการทางสังคม

ปัญหาเชิงปฏิบัติการและทรศนะคติเชิงลบต่อบริการสาธารณสุขเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขมีคุณภาพสำหรับแรงงานนอกระบบ: แรงงานจำนวนมากยังกังวลกับคุณภาพการรักษารักษาภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าของไทย แม้ว่าบางคนจะเล่าถึงประสบการณ์ที่ดีในการรับบริการก็ตาม อุปสรรคของการเข้ารับบริการประกอบด้วย การรอคิวนาน, คุณภาพการรักษาและการบริการที่ไม่มีประสิทธิภาพ, ขั้นตอนการส่งตัวที่ยุ่งยาก, การต้องจ่ายค่าธรรมเนียม ค่ายานอกบัญชี ค่าเวชภัณฑ์สิ้นเปลือง ค่าผ่าตัด และค่ามัดจำเพิ่มเติมจากสิทธิ์ รวมถึงชั่วโมงการเปิดให้บริการ และนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการรักษาในกรณีฉุกเฉิน รวมถึง กรณีอุบัติเหตุทางถนน (พ.ร.บ.คุ้มครองผู้ประสบภัยจากรถ) ปัญหาเหล่านี้ทำให้สถานะทางการเงินของแรงงานแย่ง ด้วยเหตุที่พวกเขาต้องหยุดงานทั้งวันเพื่อไปโรงพยาบาลหรือมีค่าใช้จ่ายอื่นที่ไม่ได้คาดคิด ด้วยเหตุนี้ผู้เข้าร่วมการศึกษานี้หลายคนยอมเสียค่าเงินให้กับคลินิกเอกชนเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียรายได้

สำหรับแรงงานบางคนการไม่มีฐานะเป็นราษฎรในกรุงเทพฯ เป็นข้อจำกัดในการใช้สิทธิพลเมืองและเข้าถึงบริการที่ควรได้รับ: ในจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการศึกษา ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างและลูกจ้างทำงานบ้านเป็นกลุ่มที่มีบ้านเป็นของตนเองในกรุงเทพมหานครน้อยกว่ากลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย การไม่มีฐานะเป็นราษฎรในเขตนั้นๆทำให้แรงงานไม่สามารถเลือกผู้แทนในท้องที่หรือเข้าถึงการสนับสนุนทางสังคมบางอย่างจากหน่วยงานรัฐท้องถิ่นได้ เช่น กองทุนหมู่บ้าน ที่ดำเนินการโดยสำนักงานเขต ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้าง อธิบายถึงความยากลำบากในการย้ายสิทธิ์ประกันสุขภาพถ้วนหน้าเพื่อมารับบริการยังโรงพยาบาลในเขตที่พักอาศัย

การไม่สามารถเข้าถึงบริการสินเชื่ออันเนื่องมาจากสถานะของแรงงานนอกระบบ เป็นอุปสรรคสำคัญ (ที่แรงงานได้กล่าวถึง) ในการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และบ้านพักอาศัยของพวกเขา นอกจากกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านที่ “อาศัยอยู่กับนายจ้าง” แล้วนั้น แรงงานส่วนใหญ่ที่ไม่มีบ้านของตนเองในกรุงเทพฯ ต้องการที่จะมีบ้านเป็นของตนเอง สำหรับผู้ที่มีบ้านแล้วก็อยากที่จะปรับปรุงบ้านพักเพื่อแก้ปัญหาในช่วงน้ำท่วม ต้องการแยกพื้นที่ทำงานออกจากส่วนพักอาศัย (สำหรับผู้ทำการผลิตที่บ้าน), หรือเพื่อที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิต อย่างไรก็ตามแรงงานในทุกสายอาชีพเผชิญกับปัญหาการกู้เงินจากธนาคารเนื่องจากการไม่มีสินทรัพย์ค้ำประกัน, หลักฐานการรับเงินเดือน หรือผู้ค้ำประกัน ในขณะที่แรงงานบางคนก็กล่าวตรงไปตรงมาว่าไม่อยากเป็นหนี้

ความสัมพันธ์กับองค์กรและหน่วยงานในเขตเมือง

หน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่บังคับกฎหมาย มีการควบคุมและออกกฎระเบียบอย่างเข้มงวดแต่ไม่ค่อยให้การสนับสนุนแก่ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย เนื่องด้วยผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยต้องใช้ที่สาธารณะ จึงเข้าไปเกี่ยวข้องกับเจ้าหน้าที่บังคับกฎหมายอย่างสม่ำเสมอ แรงงานบางคนมีทัศนคติที่เป็นกลางกับการปฏิสัมพันธ์นี้ แต่ส่วนใหญ่อธิบายถึงประสบการณ์ไม่ดีที่มีสาเหตุมาจากนโยบายที่ไม่เป็นธรรมหรือการทุจริตในระดับล่าง นอกเหนือจากการบริการความปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะที่พวกเขามีส่วนร่วมในฐานะ “เป็นหูเป็นตา” ให้กับเจ้าหน้าที่ ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยไม่ได้ยกตัวอย่างกรณีอื่นใดที่เจ้าหน้าที่มีส่วนสนับสนุนอาชีพของพวกเขา

ในทางกลับกันผู้ทำการผลิตที่บ้านและลูกจ้างทำงานบ้านสามารถเข้าถึงบริการสนับสนุนต่างๆได้ ถึงแม้ว่าสภาพการทำงานที่โดดเดี่ยวอาจจะเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงก็ตาม มีหน่วยงานและบริการเชิงส่งเสริมหลากหลายให้กับผู้ทำการผลิตที่บ้าน เช่น กองทุนสำหรับผู้ทำงานที่บ้าน, กองทุนหมู่บ้าน, การอบรมจากสำนักงานเขต อย่างไรก็ตามการเข้าถึงการบริการเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความคิดริเริ่มที่แตกต่างกันออกไปของแต่ละบุคคล ลูกจ้างทำงานบ้านมีความกระตือรือร้นในการเข้าอบรมที่ส่วนใหญ่

จัดขึ้นโดยองค์กรภาคประชาสังคม แต่พวกเขาไม่ค่อยมีการติดต่อกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น สำนักงานเขต

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในพื้นที่เขตเมืองถูกจำกัดและถูกกำหนดด้วยบริบททางการเมืองในปัจจุบัน: ถึงแม้แรงงานจะมีส่วนร่วมในการเมืองระดับประเทศ (จากข้อมูลกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ทำการผลิตที่บ้าน) แรงงานได้มีการยกตัวอย่างถึงการพยายามมีส่วนร่วมในการวางแผนและกำหนดนโยบายระดับท้องถิ่นหรือระดับเขต แต่ผลลัพธ์ไม่เป็นที่น่าพอใจ ยิ่งไปกว่านั้นการยกเลิกสภาเขตและความล่าช้าในการจัดการเลือกตั้งทั่วประเทศภายใต้รัฐบาลทหารไม่ได้ส่งผลดีต่อการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

กิตติกรรมประกาศ

งานศึกษาวิจัยนี้ดำเนินการโดย พูนทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์, ชิตชนก สมานตระกูล, พรรณี ไทวกุลพานิชย์ และ Sarah Orleans Reed วิเคราะห์ข้อมูลโดย Ana Carolina Ogando คณะผู้จัดทำขอขอบคุณ ดร.บุญสม น้ำสมบุญ, ดร.นฤมล นิราทร และ Rhonda Douglas สำหรับความคิดเห็นเชิงลึกและข้อเสนอแนะ และขอขอบคุณ Megan Macleod สำหรับการจัดพิมพ์รายงานฉบับนี้ แปลและเรียบเรียงภาษาไทยโดย อัสมา แก้วประดับ และ ชิตชนก สมานตระกูล คณะผู้จัดทำขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับสมาชิกและแกนนำสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย, เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย, สมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย และสหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา ซึ่งเสียสละเวลาให้ข้อมูลประสบการณ์และมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

เรณู เดวีเลาะ, แกนนำสหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬากำลังขายสินค้าเบ็ดเตล็ดอยู่ที่แผงค้าในตลาด

รูปโดย : Paula Bronstein / Getty Images Reportage

บทที่ 1: บทนำ

พลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์ ผู้อำนวยการโฮมเน็ต ประเทศไทย กำลังอ่านทวนข้อมูลให้แก่ผู้เข้าร่วมการวิจัย
รูปโดย : พรรณี ไทกุลพานิชย์

ที่มาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

แรงงานนอกระบบถือเป็นแรงงานส่วนใหญ่ในประเทศไทย และมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (ปี 2559) ประเมินไว้ว่าร้อยละ 55.6 ของแรงงานในระบบเศรษฐกิจไทยเป็นแรงงานนอกระบบที่ไม่ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายและประกันสังคม ในกลุ่มประเทศซีกโลกใต้ แรงงานนอกระบบมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในระบบสังคมเมือง ในฐานะผู้ให้บริการอาหาร, การดูแล, การคมนาคม และผลิตในเขตเมือง (Chen และคณะ 2559) แม้กระนั้นก็ตามแรงงานเหล่านี้กลับกลายเป็นชายขอบทางการเมืองและบ่อยครั้งที่ถูกละทิ้งหรือปราบปรามเนื่องมาจากการประกอบอาชีพ และมีความอ่อนไหวต่อนโยบายของเมือง การตลาด และนายจ้าง

ด้วยการสนับสนุนจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) และสหภาพยุโรป (European Union) การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ระบุปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานและการเข้าถึงบริการสาธารณะของแรงงานนอกระบบที่ทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร ค้นหากลยุทธ์ต่างๆที่จะถูกนำมาใช้เพื่อรับมืออุปสรรคเหล่านี้ และบทบาทและสถานะของแรงงานนอกระบบต่อหน่วยงานและบุคคลากรภาครัฐในเขตเมือง ผลการศึกษานี้จะนำไปสู่การกำหนดแผนงานและนโยบาย

สำหรับสมาพันธ์แรงงานนอกระบบแห่งประเทศไทย และรวมถึงข้อเสนอต่อ WIEGO, เครือข่ายแรงงานนอกระบบ, หน่วยงานรัฐระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ และหน่วยงานภาคประชาสังคมอื่นๆ

คำถามเพื่อการวิจัยในการศึกษารั้ครั้งนี้ มีเค้าโครงมาจากแบบสอบถามวิจัยที่ผ่านมาและการประชุมเบื้องต้นกับโฮมเน็ต-ประเทศไทย ซึ่งเป็นคำถามที่สื่อถึงความกังวลและการให้ความสำคัญของแรงงานนอกระบบต่อการประกอบอาชีพ, บริการสาธารณะ, สิทธิทางกฎหมาย และนโยบายของเมือง จากขอบเขตงานวิจัยเบื้องต้นเหล่านี้ รายงานฉบับนี้จึงศึกษาถึง:

- กิจกรรมทางอาชีพหลักและฐานลูกค้าหรือผู้ใช้บริการหลักของแรงงานนอกระบบในเขตกรุงเทพมหานคร ประเภทของอุปสรรคในการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าหรือผู้ใช้บริการ หรืออุปสรรคในการยกระดับรายได้ของพวกเขา
- อุปสรรคหลักสำหรับแรงงานนอกระบบในการเข้าถึงการบริการสาธารณะที่จำเป็นในเขตเมือง เช่น ระบบสาธารณสุข และการมีที่อยู่อาศัย
- อะไรคือกลยุทธ์ที่แรงงานนอกระบบและองค์กรฐานสมาชิกใช้เพื่อรับมือกับอุปสรรคในการประกอบอาชีพ, ลูกค้าและผู้ใช้บริการ และบริการสาธารณะต่างๆ
- แรงงานนอกระบบมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆอย่างไร และลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์เป็นอย่างไร
- แรงงานนอกระบบมองตัวเองอย่างไรในฐานะผู้สร้างประโยชน์แก่สังคมและเมือง(ในกรุงเทพมหานคร)

งานวิจัยนี้ต้องการระบุปัญหาและความต้องการที่เฉพาะเจาะจงในกลุ่มอาชีพต่างๆ ในขณะเดียวกันลงลึกถึงประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการอาชีพทั้งสิ้นที่เป็นตัวแทนของสมาพันธ์แรงงานนอกระบบ

กรอบที่ 1: เกี่ยวกับผู้ร่วมการวิจัย

Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO) (เครือข่ายจัดตั้งผู้หญิงในเศรษฐกิจนอกระบบ): เป็นเครือข่ายสากลด้านการวิจัย-นโยบายและปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาสถานะแรงงานยากจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานหญิงในเศรษฐกิจนอกระบบ WIEGO สร้างพันธมิตรและประกอบด้วยสมาชิกจากสามภาคส่วน ได้แก่ องค์กรฐานสมาชิกของแรงงานนอกระบบ, นักวิจัยและนักสถิติด้านเศรษฐกิจนอกระบบ, และผู้เชี่ยวชาญองค์กรด้านการพัฒนาที่สนใจในเศรษฐกิจนอกระบบ WIEGO ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งองค์กรโดยให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายแรงงานนอกระบบ, ดำเนินการวิเคราะห์นโยบาย, ทำงานวิจัยเชิงสถิติและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ, ให้ข้อเสนอแนะด้านนโยบายและจัดเวทีนโยบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ และจัดทำเอกสารและเผยแพร่แนวปฏิบัติที่ดีเพื่อสนับสนุนส่งเสริมแรงงานนอกระบบ

โฮมเน็ต ประเทศไทย (HomeNet Thailand) ถูกก่อตั้งขึ้นในปี 2542 ในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านทั่วประเทศไทย ในปี 2551 ได้พัฒนาเป็นองค์กรฐานสมาชิกของแรงงานนอกระบบ (MBO) และได้จดทะเบียนเป็นสมาคมอย่างเป็นทางการในปี 2556 ปัจจุบันมีสมาชิกมากกว่า 4,000 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านเป็นหลัก ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย, ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง, เกษตรกร และแรงงานรับจ้างรายวัน สมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบได้รับการสนับสนุนด้านเทคนิคและการจัดการองค์กรจากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ (FLEP) ซึ่งมูลนิธิยังได้ให้การสนับสนุนเครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย ที่ก่อตั้งขึ้นในปี 2553 อีกด้วย

สมาพันธ์แรงงานนอกระบบกรุงเทพมหานคร ประกอบไปด้วยโฮมเน็ตประเทศไทย (HomeNet), เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย, สหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา และสมาคมผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย ได้ก่อตั้งขึ้นในปี 2559 เพื่อเป็นตัวแทนและเป็นกระบอกเสียงของผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ลูกจ้างทำงานบ้าน, ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ในกรุงเทพมหานคร ขณะที่ยังจัดดำเนินการขึ้น สมาพันธ์อยู่ระหว่างกระบวนการร่างแผนยุทธศาสตร์

บริบทของแรงงานนอกระบบในกรุงเทพมหานคร

สำนักงานสถิติแห่งชาติได้นิยามแรงงานนอกระบบว่าเป็นแรงงาน “ผู้มีงานทำที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง หรือไม่มีหลักประกันทางสังคมจากการทำงาน” ผลการสำรวจจากสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2559 ประเมินว่ามีแรงงานนอกระบบ 1.48 ล้านคนทำงานในกรุงเทพมหานคร เทียบกับแรงงานในระบบ 3.73 ล้านคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2560) อย่างไรก็ตาม คำนิยามของแรงงานนอกระบบนี้ไม่ได้รวมถึง แรงงานมีกฎหมายคุ้มครอง (แม้เพียงในนาม) เช่น ลูกจ้างทำงานบ้าน และผู้ทำการผลิตที่บ้าน เช่นเดียวกับแรงงานที่ได้รับสิทธิประโยชน์จากประกันสังคมมาตรา 39 (ผู้ประกันตนโดยอิสระ) และมาตรา 40 (ผู้ประกันตนโดยสมัครใจ) แห่งพระราชบัญญัติประกันสังคม ดังนั้น วิธีการประเมินจำนวนแรงงานนอกระบบอีกวิธีหนึ่งคือ ควรนับรวมผู้ประกันตนตามมาตรา 39 และ 40 เพิ่มไปจากจำนวนแรงงานนอกระบบตามสำนักงานสถิติแห่งชาติด้วย จึงเท่ากับว่ามีจำนวนแรงงานนอกระบบในกรุงเทพ 2.1 ล้านคนในปี 2558 ด้วย (สำนักประกันสังคม 2559)¹

อย่างไรก็ตามตัวเลขนี้ยังไม่รวมถึงแรงงานที่เป็นกลุ่มเปราะบางที่สุดซึ่งคือกลุ่มผู้รับจ้างทำงานบ้าน และผู้รับทำการผลิตในบ้านที่ไม่ได้เป็นผู้ประกันตนและแรงงานข้ามชาติที่ไม่มีเอกสาร

จากรายละเอียดที่ได้รับจากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ ภายในระยะเวลาไม่ถึงสองทศวรรษ ประเทศไทยได้จัดทำนโยบายหลักหลายประการเพื่อขยายการคุ้มครองทางสังคมแก่แรงงานนอกระบบ ซึ่งได้รวมถึงการริเริ่มโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในปี 2545, พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำงานบ้าน (2553), กฎกระทรวงคุ้มครองลูกจ้างทำงานบ้าน (2555) และผู้ประกันตนโดยสมัครใจ (มาตรา 40) ที่ขยายขอบเขตเพื่อครอบคลุมแรงงานนอกระบบ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเพื่อการคุ้มครองลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ทำการผลิตที่บ้านยังคงมีจุดอ่อน ผู้ประกันตนนอกระบบยังไม่ได้รับการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ในหลายด้านที่เทียบเท่ากับแรงงานในระบบ และจำนวนเข้าร่วมประกันตนยังมีน้อย ซึ่งจะอธิบายในเนื้อหาส่วนถัดไป อุปสรรคหลายอย่างทำให้แรงงานนอกระบบไม่สามารถใช้สิทธิในการดูแลสุขภาพภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ, ชลธิชา และพูนทรัพย์ 2557)

ยิ่งไปกว่านั้น การที่ประเทศไทยเผชิญกับภาวะเศรษฐกิจถดถอยรุนแรงในปี 2557 ตามด้วยการรัฐประหาร ซึ่งส่งผลให้ตัวเลขจีดีพีในปีนั้นโตเพียงร้อยละ 0.8 อัตราการเติบโตของเศรษฐกิจในปี 2558 และ 2559 ยังคงต่ำกว่าประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน (IMF, 2559) รัฐบาลทหารภายใต้การบริหารงานโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ยังคงอยู่ในอำนาจขณะที่รายงานฉบับนี้เขียนขึ้น การเลือกตั้งทั่วไปของประเทศยังไม่มีกำหนด และรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ถูกมองว่าเป็นฉบับเผด็จการ (Cambroux, 2559) ไม่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภากรุงเทพมหานครขึ้นใหม่เมื่อครบวาระ เพียงแต่มีการแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิมาดำรงตำแหน่ง และสภากรุงเทพมหานครได้ถูกยุบลง คณะคสช.ได้ยกเลิกการเลือกตั้งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครที่จะต้องขึ้นในปี 2559 และแต่งตั้งพลตำรวจเอกท่านหนึ่งขึ้นมาแทน

ข้อมูลประชากรและนโยบายตามสาขาอาชีพ

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้อย่างคงขาดข้อมูลทางวิชาการบางประการของทั้งสี่กลุ่มสาขาอาชีพ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ลูกจ้างทำงานบ้าน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง) ข้อมูลโดยรวมของแต่ละอาชีพมีดังนี้

¹ จากข้อมูลผู้ประกันตนตามมาตรา 39 จำนวน 317,884 คน และ มาตรา 40 จำนวน 335,602 คน (ผู้ประกันตนตามมาตรา 39 คือผู้ที่เคยเป็นแรงงานในระบบ เป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 33 มาก่อน และต้องการเป็นผู้ประกันตนต่อหลังออกจากงาน ส่วนมาตรา 40 คือ ประกันสังคมสำหรับอาชีพอิสระที่เข้าประกันสังคมตามความสมัครใจ)

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน:

ผู้ทำการผลิตที่บ้านในการศึกษานี้หมายถึง “แรงงานนอกระบบที่รับทำการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ ภายในที่พักตนเองหรือบริเวณโดยรอบ โดยได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน” ซึ่งผู้ทำการผลิตที่บ้านนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้รับงานไปทำที่บ้าน และผู้ผลิตเพื่อขาย (อาชีพอิสระ)² สถิติล่าสุดของผู้ทำการผลิตที่บ้านในประเทศไทย ได้จากข้อมูลการสำรวจผู้รับทำงานบ้านในปี 2550 ซึ่งเป็นข้อมูลของผู้รับงานไปทำที่บ้านเท่านั้น จากข้อมูลพบว่าผู้รับงานไปทำที่บ้าน จำนวน 52,000 คน ในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 60 เป็นผู้หญิง ซึ่งมีช่วงอายุ 39-30 ปี มากที่สุด

ผู้รับงานไปทำที่บ้านได้รับการคุ้มครองภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน 2553 ซึ่งมีการประกันค่าแรงขั้นต่ำและนายจ้างต้องรับรองความปลอดภัยและชีวอนามัยในการทำงาน แต่ทว่าพระราชบัญญัติไม่ได้ครอบคลุมถึงผู้ผลิตเพื่อขายจากการทบทวนข้อกฎหมายโดย WIEGO ในปี 2560 พบว่ายังคงมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องด้วยแรงงานไม่ยอมใช้กระบวนการร้องเรียน เพราะกลัวการถูกตอบโต้จากผู้ว่าจ้าง (von Broembsen, 2017) ผลการศึกษาในปี 2556 จากงานวิจัยโครงการ IEMS ได้ชี้เพิ่มเติมว่าทั้งผู้รับงานไปทำที่บ้านและผู้ทำการผลิตที่บ้านที่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร มีรายได้ได้น้อยกว่าค่าแรงขั้นต่ำมาก (Horn และคณะ, 2556)

ลูกจ้างทำงานบ้าน:

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2559) ระบุตัวเลขลูกจ้างทำงานบ้านสัญชาติไทยในกรุงเทพมหานครที่ประมาณเกือบ 120,000 คน (ลูกจ้างในครัวเรือนที่ไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจของนายจ้าง) ในจำนวนนี้เป็นผู้หญิงถึง 100,000 คน คาดกันว่าจำนวนลูกจ้างทำงานบ้านที่เป็นแรงงานข้ามชาติ (โดยส่วนมากมาจากเมียนมาร์, ลาว และกัมพูชา) ในเขตกรุงเทพมหานครมีตัวเลขใกล้เคียงกับแรงงานไทยหรือมากกว่า อย่างไรก็ตามการประเมินตัวเลขของแรงงานข้ามชาติยังคงค่อนข้างกว้าง อันเนื่องมาจากปัจจัยหลายด้าน เช่น นายจ้างไม่ค่อยจดทะเบียนลูกจ้าง, การอพยพเข้าเมืองแบบผิดกฎหมายจึงไม่สามารถแยกแรงงานตามสายอาชีพได้ และแรงงานหลายคนไม่มีใบอนุญาตทำงาน (ILO, 2559) เช่นเดียวกับลูกจ้างทำงานบ้านคนไทย ส่วนใหญ่แล้วลูกจ้างทำงานบ้านข้ามชาติเป็นผู้หญิง

ลูกจ้างทำงานบ้านได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎกระทรวงฉบับที่ 14 ว่าด้วยการคุ้มครองลูกจ้างทำงานบ้าน (2555) อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีนายจ้างอีกจำนวนมากที่ไม่ทราบถึงกฎกระทรวงนี้และไม่มีการบังคับใช้อย่างจริงจัง

ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง:

มีผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตกรุงเทพมหานครที่ขึ้นทะเบียนกับกระทรวงคมนาคมจำนวน 97,771 คน ในปี 2559 ที่จำนวนวินให้บริการ 5,477 วินทั่วเมือง³ อย่างไรก็ตาม Sopranzetti (2556) ประเมินไว้ว่าอาจมีผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างถึง 200,000 คน ในเขตกรุงเทพมหานคร หากรวมจำนวนของผู้ขับขี่และวินที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนด้วย ผู้ประกอบอาชีพนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ซึ่งยังไม่ทราบตัวเลขที่แน่นอน

อาชีพขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างถือเป็นอาชีพที่ค่อนข้างใหม่เมื่อเทียบกับอาชีพอื่นอีกสามอาชีพ เป็นที่คาดกันว่าจักรยานยนต์รับจ้างเกิดขึ้นในช่วงที่เศรษฐกิจเฟื่องฟูในช่วงปี 2533 ซึ่งมีคนหลังไหลอพยพจากภาคอีสานเข้าสู่กรุงเทพฯเป็นจำนวนมาก เพื่อหางานทำหลังหมดฤดูทำนา เพื่อตอบสนองความต้องการใช้บริการขนส่งที่คล่องตัวของเมืองหลวง ภายหลังจากวิกฤติเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียนปี 2540 อาชีพขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างขยายจำนวนมากขึ้นเนื่องจากแรงงานถูกเลิกจ้างจาก

² ตามที่ได้อธิบายโดย Horn และคณะ (2556), “ผู้ผลิตเพื่อขายโดยทั่วไปแล้วมีการติดต่อโดยตรงกับตลาดและมีการซื้อวัตถุดิบด้วยตัวเอง” ส่วน ผู้รับงานไปทำที่บ้าน อาจมีการทำสัญญาผ่านบริษัท กิจการเอกชน ผู้รับเหมาช่วง หรือหน่วยงานอื่นๆ ซึ่งบ่อยครั้งที่ผู้ว่าจ้างเป็นผู้จัดเตรียมวัตถุดิบสำหรับการผลิต และโดยทั่วไปมีการจ่ายค่าแรงตามจำนวนที่ระบุต่อชิ้นที่ผลิต ผู้รับงานไปทำที่บ้านไม่มีการติดต่อโดยตรงกับลูกค้าหรือตลาดเพื่อผลิตภัณฑ์ที่พวกเขาผลิตขึ้น

³ หนังสือสถิติกรุงเทพมหานคร 2559

โรงงานอุตสาหกรรม ทุกวันนี้ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างมีบทบาทสำคัญในระบบขนส่งมวลชนสาธารณะโดยทำหน้าที่เป็นผู้รับส่งผู้โดยสารเพื่อต่อรถประจำทางและรถไฟฟ้า (Sopranzetti 2556, ศักดิ์สิทธิ์ และอภิวัฒน์, 2558) รถจักรยานยนต์รับจ้างถูกจัดให้อยู่ใน “วิน” ซึ่งคือกลุ่มผู้ขับขี่รับจ้างที่บริการผู้โดยสารตามเส้นทางเฉพาะหรือตามทางแยกต่างๆ ในปี 2548 ไทยเป็นประเทศแรกที่จัดให้มีการให้บริการจักรยานยนต์รับจ้างอย่างเป็นทางการในระดับประเทศ และมีการออกพระราชกฤษฎีกาอนุญาต ประกาศอัตราค่าโดยสารรถจักรยานยนต์รับจ้างและมาตรฐานความปลอดภัยภายใต้พระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. 2547 (Oshima และคณะ 2550) ภายใต้ระบบใหม่นี้รัฐบาลจัดให้มีแผ่นป้ายทะเบียนสีเหลืองและสีส้มซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็นใบอนุญาตส่วนบุคคล สีเหลืองได้รับพื้นที่วินของผู้ขับขี่และเส้นทางที่ผู้ขับขี่สามารถให้บริการได้

ในปี 2557 รัฐบาลทหารออกประกาศให้ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างขึ้นทะเบียนเพื่อออกใบอนุญาตใบขับขี่ใหม่และเพื่อออกสีส้มใหม่ คำสั่งนี้ทำให้จำนวนผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องเพิ่มจำนวนขึ้นเป็นสองเท่า (จาก 50,000 เป็นมากกว่า 100,000 คน โดยประมาณ) และจำนวนวินที่ให้บริการ จาก 4,500 เป็น 5,800 วิน โดยรัฐบาลชี้แจงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายใหม่เพื่อกวาดล้างผู้มีอิทธิพลที่เรียกรับผลประโยชน์จากจักรยานยนต์รับจ้าง โดยอนุญาตให้เฉพาะจักรยานยนต์รับจ้างที่ขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นสามารถให้บริการได้ และยังมีเป้าหมายเพื่อลดค่าโดยสารโดยการแข่งขันตลาดและลดค่าใช้จ่ายของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่ต้องจ่ายเพื่อการติดสินบนและการซื้อสีส้ม มาตรฐานค่าโดยสารใหม่ทั่วประเทศใหม่นี้ นอกจากจะเป็นผลดีกว่าอัตราค่าโดยสารเก่าแล้วยังมีการกำหนดอัตราค่าโดยสารใหม่สำหรับการโดยสารระยะไกลอีกด้วย⁴

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย:

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยนั้นสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานคร และมีที่มาอันยาวนาน (นฤมล, 2549) ตามสถิติกรุงเทพมหานคร ในเดือนตุลาคม 2559 มีผู้ค้าหาบเร่แผงลอย จำนวน 10,676 คน ที่ขึ้นทะเบียนและได้รับอนุญาตให้ขายในจุดผ่อนผันของกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร, 2559) แต่จำนวนที่กล่าวเป็นเพียงสัดส่วนเล็กๆของแผงลอยที่มีอยู่ในพื้นที่สาธารณะทั่วเมือง ผู้ค้าส่วนใหญ่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนอย่างถูกกฎหมาย หลายคนเป็นแผงแบบไม่อยู่ประจำที่ หรืออีกหลายคนที่มีสถานะการลงทะเบียนชั่วคราว หรือ “รอการขึ้นทะเบียน” (Batreau และ Bonner 2559, ชลธิชา 2557) แม้ว่าผู้ค้าหาบเร่แผงลอยจะกระจายตัวอยู่ทั่วกรุงเทพมหานคร แต่ผู้ค้าเหล่านี้กลับต้องทำมาค้าขายภายใต้สภาวะทางกฎหมายที่ไม่แน่นอนและไม่อาจคาดการณ์ได้ กรอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานครนั้น อนุญาตให้เจ้าหน้าที่เขตกำหนดพื้นที่และชั่วโมงการตั้งร้านและอนุญาตให้มีการขายในพื้นที่ผ่อนผัน อย่างไรก็ตาม การอนุญาตนี้สามารถเพิกถอนได้ง่ายและทำให้ผู้ขายเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายและการขูดรีดจากโดยเจ้าหน้าที่เขตหรือผู้มีอิทธิพล จากการศึกษานโยบายผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครต่อการค้าข้างทางในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาพบว่า มีหลายรูปแบบ ทั้งการกำหนดกฎเกณฑ์ควบคุมการเบียดขับ, การผ่อนผันโดยไม่มีเงื่อนไข, และการให้การสนับสนุนผู้ค้า (เช่น การให้สินเชื่อธุรกิจขนาดเล็ก – ชลธิชา 2557, Yasmineen และนฤมล 2557)

ภายใต้การบริหารงานของรัฐบาลทหารตั้งแต่ปี 2557 กรุงเทพมหานครได้พยายามลดจำนวนผู้ค้าข้างทางในพื้นที่สาธารณะด้วยนโยบายแบบปูพรม ภายใต้สโลแกน “คืนทางเท้าให้ประชาชน” ทำให้จำนวนผู้ค้าหาบเร่แผงลอยลดลงเป็นอย่างมาก จำนวนผู้ค้าที่ขึ้นทะเบียนให้ขายในจุดผ่อนผันในปี 2559 ลดลงเกือบครึ่งหนึ่งจากปี 2557 สื่อหลายสำนักรายงานว่าผู้ค้าจำนวนมากถูกเบียดขับออกจากพื้นที่ค้าขาย รวมถึงตลาดที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และเป็นสัญลักษณ์ของเมืองหลายแห่ง⁵ เป็นที่เห็นได้ชัดจากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ที่จะอธิบายในเนื้อหาด้านล่างว่าผู้ค้าจำนวนมากได้ถอนตัวออกจากการค้าขายแบบถูกต้องได้ไปตั้งร้านแบบผิดกฎหมายและมีความเสี่ยง หรือไปเปิดร้านในพื้นที่ที่มีการควบคุมน้อย และ/หรือ มีค่าเช่าที่สูง

⁴ ดูตัวอย่างอัตราค่าโดยสารใหม่ได้ที่ ไทย พีบีเอส 2559 “Motorcycle taxi service to become fairer, reasonable, and safer under the military revamp” 19 มิถุนายน 2559. <http://englishnews.thaipbs.or.th/motorcycle-taxi-service-become-fairer-reasonable-safer-military-revamp>.

⁵ ดูข้อมูลรายชื่อและแผนที่พื้นที่ที่มียกเลิกจุดผ่อนผันหาบเร่แผงลอยเดือนกรกฎาคม 2559 ได้ที่เว็บไซต์ข่าวสด หัวข้อ “Vanishing Bangkok”

กลุ่มตัวอย่างของแต่ละอาชีพ

กลุ่มตัวอย่างทั้ง 4 อาชีพ ที่เข้าร่วมการศึกษาครั้งนี้เป็นสมาชิกขององค์กรฐานสมาชิก (MBOs) ได้แก่:

- ผู้ทำการผลิตที่บ้าน เป็นตัวแทนสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ (HomeNet) ซึ่งมีสมาชิก 4,100 คน ทั่วประเทศ มีสมาชิกหลักเป็นกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้าน รองลงมาเป็นกลุ่มผู้ค้าขาย, ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง และเกษตรกร มีสมาชิกที่เป็นผู้หญิงถึงสามในสี่ส่วนของสมาชิกทั้งหมดในประเทศไทย และสมาชิกกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านจำนวน 127 คน อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร

- เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นในปี 2553 ด้วยการช่วยเหลือจากเครือข่ายแรงงานนอกระบบ ในปี 2559 เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านมีสมาชิกที่เป็นคนไทย 337 คน และเป็นแรงงานข้ามชาติ 114 คน ส่วนใหญ่มาจากประเทศเมียนมาร์ สมาชิกเกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงและสมาชิกส่วนใหญ่ทำงานในกรุงเทพมหานคร

- สมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย ก่อตั้งขึ้นในปี 2553 จากข้อมูลของแกนนำ ปัจจุบันสมาคมฯ สมาชิกมากกว่า 5,500 คน มีทะเบียนสมาชิกในระบบฐานข้อมูลของสมาคม 3,300 คน มีสมาชิกที่เป็นผู้หญิงเพียง 130 คน อัตราส่วนสมาชิกชายต่อหญิงนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตที่พบได้ทั่วไปในวินจักรยานยนต์รับจ้างที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย

- ถึงแม้ว่าผู้ค้าหาบเร่แผงลอยได้มีการจัดระเบียบตัวเองเป็นระยะๆ ในบางพื้นที่ ตลอดช่วงเวลาหลายสิบปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่เผชิญกับการไล่ที่ การจัดระเบียบของผู้ค้าข้างทางของกรุงเทพมหานครก็ยังคงไม่เป็นเอกภาพ (ชลธิชา, 2557) สหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา เขตสะพานสูงก่อตั้งในปี 2553 เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองของผู้ค้าที่มีแผงอยู่ในตลาดของชุมชน ตลาดนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะโดยมีการเคหะแห่งชาติเป็นเจ้าของพื้นที่ ซึ่งการเคหะแห่งชาติได้ยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อขับไล่ผู้ค้า สหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬาประกอบได้ด้วยสมาชิกผู้หญิง 152 คน และผู้ชาย 52 คน และเป็นตัวแทนเกือบทั้งหมดของผู้ค้าในตลาด มีผู้ค้าเขตอื่นในกรุงเทพมหานครกว่า 180 คน ได้เข้าร่วมกับสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ ประกอบไปด้วยผู้ค้าจากชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร, ผู้ค้าจากการเคหะทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ ผู้ค้าจากเขตบางกะปิและเขตหนองจอก

ตารางที่ 1: องค์ประกอบและโครงสร้างขององค์กรฐานสมาชิก*				
	กลุ่มตัวแทน	สมาชิกในกรุงเทพมหานคร	เพศและอายุ	โครงสร้างองค์กร
สมาคมเครือข่าย แรงงานนอก ระบบ	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย, เกษตรกร, ผู้ขับซักรถ จักรยานยนต์รับจ้าง, แรงงานรับจ้างราย วัน, และแรงงาน หลายอาชีพ ⁶	ทั้งหมด 425 คน ประกอบด้วย ผู้ทำการผลิตที่บ้าน 127 คน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย 180 คน, อื่นๆ 307 คน (เกษตรกร, แรงงานรับจ้างรายวัน, แรงงานหลายอาชีพ)	สมาชิกทั่วประเทศ ร้อยละ 75 เป็นผู้หญิง	ทำงานร่วมกับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ
สมาคมผู้ขับขี่ รถจักรยานยนต์ รับจ้าง	ผู้ขับซักรถ จักรยานยนต์รับจ้าง	สมาชิกในระบบฐานข้อมูล 3,300 ถึง 5,500 คน	ผู้ชาย 3,200 คน, ผู้หญิง 130 คน (จากฐานข้อมูล) อายุเฉลี่ย: 44 ปี	
เครือข่ายลูกจ้าง ทำงานบ้าน	ลูกจ้างทำงานบ้าน	คนไทย 337 คน, แรงงาน ข้ามชาติ 114 คน สมาชิกส่วนใหญ่อยู่ใน กรุงเทพมหานคร	ผู้หญิงทั้งหมด	ทำงานร่วมกับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ
สหกรณ์บริการ ชุมชนหมู่บ้าน นักร้องกีฬา	ผู้ค้าในตลาดหมู่บ้าน นักร้องกีฬาแหลมทอง	สมาชิก 204 คน	ผู้หญิง 152 คน, ผู้ชาย 52 คน	

ที่มา: ข้อมูลมาจากองค์กรฐานสมาชิก (MBOs)

*ทุกองค์กรฐานสมาชิก (MBOs) ในการศึกษาครั้งนี้เป็นสมาชิกสมาพันธ์แรงงานนอกระบบ

ระเบียบวิธีวิจัยและผู้เข้าร่วมการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ดำเนินการผ่านการศึกษากลุ่มตัวอย่าง 11 กลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วยแกนนำและสมาชิกขององค์กรฐานสมาชิก (MBOs) ทั้งสี่สาขาอาชีพ ระหว่างเดือนธันวาคม ปี 2559 ถึง เดือนมกราคม ปี 2560 เครื่องมือในการวิจัยกลุ่มย่อยได้รับการออกแบบและพัฒนาโดย Sally Roever ผู้อำนวยการโครงการด้านนโยบายเมืองจาก WIEGO ร่วมกับทีมวิจัยและยึดหลักวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากโครงการ IEMS เมื่อปี 2555⁷ วิธีการศึกษาประกอบด้วย ผู้ดำเนินการวิจัย (ผู้นำกิจกรรม) กล่าวนำกระบวนการและดำเนินคำถามตามเครื่องมือวิจัยเป็นภาษาไทย นอกจากนี้มีผู้แปลคอยช่วยผู้จัดบันทึกข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาขึ้นเป็นรายงาน โดยปกติแล้วกระบวนการวิจัยกลุ่มย่อยจะใช้เวลาไม่เกินสามชั่วโมงด้วยความยินยอมของผู้เข้าร่วมก่อนหน้า หลังจากเสร็จสิ้นจากการวิจัยกลุ่มย่อยและการวิเคราะห์เบื้องต้น นักวิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาบางส่วนแก่ตัวแทนกลุ่ม

⁶ ผู้ขับขี่ในสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบจากชุมชนประดิษฐ์โทรการไม่ได้สมาชิกของสมาคมผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย

⁷ IEMS (The Informal Economy Monitoring Study) เป็นโครงการการวิจัยที่ใช้วิธีการศึกษาทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เครื่องมือวิจัยได้รับการออกแบบเพื่อประเมินสภาพชีวิตจริงของแรงงานนอกระบบ โครงการวิจัยนี้ใช้ระยะเวลาการศึกษามากกว่า 3 ปี ใน 10 เมืองทั่วโลก โครงการ IEMS มีจุดประสงค์ที่จะสร้างหลักฐานภาคสนามทางวิชาการที่น่าเชื่อถือและมีเหตุผลของแรงขับทั้งด้านบวกและด้านลบซึ่งส่งผลต่อสภาพการทำงานในระบบเศรษฐกิจนอกระบบ มุมมองของผู้ใช้แรงงานต่อปัญหาและบทบาทพวกเขามีต่อเมือง ในเมืองต่างๆทั่วโลก เก็บข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยที่ถูกพัฒนาาร่วมกันโดย Caroline Moser, Angélica Acosta, และ Irene Vance.

อาชีพทั้งสิ้นในสหพันธ์แรงงานนอกระบบเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2560

ผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นแรงงานนอกระบบทั้งหญิงและชายรวม 66 คน ประกอบด้วยผู้ผลิตเองขายเอง 11 คน, ผู้รับงานไปทำที่บ้าน 12 คน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย 11 คน, ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง 18 คน และลูกจ้างทำงานบ้าน 12 คน ผู้เข้าร่วมทุกคนจากทั้งสิ้นสาขาอาชีพมีอายุมากกว่า 36 ปี ซึ่งมีเพียงหนึ่งคนที่มีอายุ 36 ปี ที่เหลืออายุมากกว่า 40 ปี

ตารางที่ 2: ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง		
		จำนวน
สาขาอาชีพ	ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	18
	ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	11
	ลูกจ้างทำงานบ้าน	12
	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	25
	ผู้ผลิตเพื่อขาย	12
	ผู้รับงานไปทำที่บ้าน	13
เพศ	ผู้หญิง	52
	ผู้ชาย	14
อายุ	25-18	0
	35-26	0
	45-36	11
	55-46	30
	65-56	24
	มากกว่า 65	1
แกนนํา	ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	7
	ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	6
	ลูกจ้างทำงานบ้าน	6
	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	11

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

ในจำนวนทั้งสิ้นสาขาอาชีพ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างเท่านั้นที่มีผู้เข้าร่วมการวิจัยส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ในขณะที่ลูกจ้างทำงานบ้านทั้งหมดเป็นผู้หญิง (ร้อยละ 100) กลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเป็นกลุ่มที่มีอายุมากที่สุด ซึ่งโดยเฉลี่ยคือ 56 ปีสำหรับผู้ค้าผู้หญิง และ 63 ปีสำหรับผู้ชาย กลุ่มผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างมีอายุน้อยที่สุดจากตัวอย่างผู้เข้าร่วมงานวิจัยทั้งหมด (ผู้หญิง 43.3 ปี ผู้ชาย 52 ปี) ข้อมูลจากทุกสาขาอาชีพพบว่า อายุเฉลี่ยของผู้เข้าร่วมงานวิจัยผู้ชายสูงกว่าผู้หญิง ยกเว้นผู้ทำการผลิตที่บ้าน โดยทั่วไปผู้ชาย (อายุเฉลี่ย 54 ปี) มีอายุโดยเฉลี่ยมากกว่าผู้เข้าร่วมผู้หญิง 4 ปี (อายุเฉลี่ย 50 ปี)

ตารางที่ 3: ลักษณะกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามสาขาอาชีพ					
สาขาอาชีพ	ผู้หญิง		ผู้ชาย		จำนวนผู้เข้าร่วม
	จำนวน	อายุเฉลี่ย	จำนวน	อายุเฉลี่ย	
ผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้าง	7	43	11	52	18
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	10	56	1	63	11
ลูกจ้างทำงานบ้าน	12	51	0	***	12
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	23	52	2	48	25
รวม	52		14		66

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมงานวิจัยถูกคัดเลือกจากสถานภาพในองค์กรฐานสมาชิก (MBOs) จากนั้นจำแนกกลุ่มตัวอย่างตามสาขาอาชีพและตามสถานะแกนนำหรือสมาชิก (แกนนำ MBO และสมาชิก MBO) ตามที่ได้อธิบายในกรอบที่ 2 ลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 46.2 (30 คน) เป็นแกนนำจากแต่ละสาขาอาชีพ และมีกลุ่มเฉพาะแกนนำ 5 กลุ่มจากทั้ง 11 กลุ่ม การมีส่วนร่วมของแกนนำแรงงานถือเป็นการเปิดกว้างทางมุมมองในการเข้าถึงนโยบายและบริการสาธารณะ โดยไม่จำเป็นต้องเป็นตัวแทนจากอาชีพนั้นๆ ในส่วนของผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย นอกเหนือจากบทบาทของพวกเขาในองค์กรฐานสมาชิก แต่ละคนยังมีบทบาทอื่นในฐานะแกนนำชุมชนของพวกเขาอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น อาสาสมัครสาธารณสุข (อสส.) หรือ ตำรวจอาสา

แม้ว่าผลการศึกษาวิจัยนี้จะนำมาซึ่งข้อสรุปประเด็นสำคัญที่มีผลต่อแรงงานนอกระบบในเขตกรุงเทพมหานคร แต่เป็นการศึกษาที่มีกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะ จึงมีข้อจำกัดในการนำผลที่ได้อ้างอิงไปยังประชากรได้ ข้อค้นพบนั้นเป็นผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งตัวแทนของแกนนำและสมาชิกกลุ่มองค์กรฐานสมาชิก มากกว่าเป็นตัวแทนประชากรแรงงานนอกระบบโดยรวม ลูกจ้างทำงานบ้าน ในกลุ่มตัวอย่างลูกจ้างทำงานบ้านเกือบทั้งหมด มีนายจ้างชาวต่างชาติ ซึ่งได้รับค่าจ้างสูงกว่าและมีสภาพการทำงานที่ดีกว่าลูกจ้างทำงานบ้านทั่วไป กลุ่มตัวอย่างจากผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้าง มีตัวอย่างที่เป็นผู้หญิงมากเกินจำนวนประชากรเมื่อเทียบกับจำนวนสมาชิกเพศหญิงในสมาคมผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้าง ถึงแม้ว่าข้อมูลนี้ให้มุมมองเฉพาะเกี่ยวกับความต้องการระหว่างเพศของอาชีพนี้ กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการศึกษาในครั้งนี้ถือสัญชาติไทย ด้วยเหตุนี้กลุ่มตัวอย่างจึงสามารถนำเสนอความต้องการเฉพาะของประชากรที่เป็นแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยได้ ซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานนอกระบบที่มีมากโดยเฉพาะอาชีพลูกจ้างทำงานบ้าน^๖ โดยรวมแล้ว กลุ่มตัวอย่างนี้เป็นตัวแทนของกลุ่มแรงงานมีอายุ ที่มีส่วนร่วมและมีอำนาจในการขับเคลื่อนกลุ่ม ซึ่งตัวแทนเหล่านี้จึงมีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งความรู้และกลไกการสนับสนุนมากกว่าแรงงานนอกระบบโดยทั่วไปในเขตกรุงเทพมหานคร

^๖ การศึกษาก่อนหน้านี้ที่จัดทำขึ้นโดย Anderson (2559), HomeNet (2560) และ HomeNet (2557) ได้แสดงตัวอย่างและจัดทำข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับข้อจำกัดด้านการดำรงชีวิต, สภาพการจ้างงาน และการเข้าถึงการบริการด้านสาธารณสุขของลูกจ้างทำงานบ้านสัญชาติอื่น

Work locations of study participants

* This graphic does not show the work locations of "live-out" domestic workers, who did not share the workplace of their employers and/or work part-time for a number of employers in different locations

กรอบที่ 2: การศึกษาผู้เข้าร่วมงานวิจัยจำแนกตามอาชีพและที่ตั้ง

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย: กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยผู้ค้า 11 คนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแกนนำผู้ค้า 6 คน จากสหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา เขตสะพานสูง, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย 5 คนจากชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร ซึ่งทั้งหมดเป็นสมาชิกสมาพันธ์แรงงานนอกระบบ กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดเป็นเพศหญิง มีผู้ค้าเพศชายเพียง 1 คน ที่เข้าร่วมการศึกษานี้ ซึ่งมาในฐานะตัวแทนภรรยาและลูกสาวที่เป็นผู้ดูแลหลักที่แผงค้าในชุมชนประดิษฐ์โทรการ

ถึงแม้ว่าจะถูกคุกคามจากการไล่ที่ตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา ตลาดชุมชนหมู่บ้านนักกีฬาก็ยังไม่ได้ได้รับผลกระทบจากนโยบายการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยบนถนนสายหลักของรัฐบาลทหาร ซึ่งตรงข้ามกับผู้ค้าในชุมชนประดิษฐ์โทรการที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากการขอคืนพื้นที่ของกรุงเทพมหานครที่มีคำสั่งไปยังสำนักเขตต่างๆ เมื่อเดือนตุลาคม 2559 โดยไม่ให้ขายสินค้าบนจุดผ่อนผันเดิมบนถนนพหลโยธิน

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง: กลุ่มตัวอย่างของการศึกษานี้ประกอบด้วยผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้าง 3 กลุ่ม โดยมี 1 กลุ่มที่เป็นแกนนำสมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์แห่งประเทศไทย โดยจัดการวิจัยกลุ่มย่อยที่สำนักงานของสมาคม แกนนำส่วนใหญ่ให้บริการอยู่ในย่านธุรกิจใจกลางเมือง เช่น ถนนลาดพร้าวและถนนสุขุมวิท ในขณะที่อีกกลุ่มตัวอย่างผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างในบริเวณถนนลาดพร้าวเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่ผู้ขับขี่ที่ให้บริการอยู่แถบชานเมือง เช่น เขตบางนา และบางพลี มีเพศหญิงถึง 7 คน จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 17 คน

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน: การศึกษานี้มีการจัดวิจัยกลุ่มย่อยของผู้ทำการผลิตที่บ้าน 4 กลุ่ม รวม 25 คน ประกอบไปด้วย:

- ผู้ผลิตเพื่อขาย: เป็นตัวแทนระดับสมาชิก จากสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ เพศหญิง 6 คน อาศัยอยู่ในการเคหะทุ่งสองห้องเขตหลักสี่ หรือบริเวณใกล้เคียง
- ผู้ผลิตเพื่อขาย: เป็นตัวแทนระดับแกนนำจากสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ เพศหญิง 5 คน ผู้ชาย 1 คน มาจากหลายพื้นที่ในทั้งเขตบางบอน, หลักสี่, มีนบุรีและหนองจอก
- ผู้รับงานไปทำที่บ้าน: เป็นตัวแทนระดับสมาชิกจากสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ เพศหญิง 5 คน เพศชาย 1 คน อาศัยอยู่ที่การเคหะคลองกรุง เขตหนองจอก
- ผู้รับงานไปทำที่บ้าน: ระดับแกนนำจากสมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบ เพศหญิง 7 คน มาจากเขตมีนบุรี, หนองจอก และบางกะปิ

ลูกจ้างทำงานบ้าน: ในการศึกษาครั้งนี้ได้จัดการวิจัยกลุ่มย่อย 2 ครั้ง เป็นกลุ่มแกนนำจากเครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้าน 1 กลุ่ม และเป็นกลุ่มสมาชิกอีก 1 กลุ่ม กลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มเป็นเพศหญิง แบ่งเป็นกลุ่มละ 6 คน โดยเกือบทุกคนทำงานให้กับนายจ้างชาวต่างชาติ

แม่ค้าขายผลไม้ที่ตลาดนัดชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา รูปโดย : S. O. Reed

บทที่ 2: การประกอบอาชีพ

กิจกรรมอาชีพและการเข้าถึงลูกค้าหรือผู้ใช้บริการ

แรงงานนอกระบบทั้งสี่อาชีพที่เข้าร่วมการวิจัยในโครงการ Bangkok Focal City นี้มีสองสาขาอาชีพคือ ผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ที่มีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่สาธารณะในการขายสินค้าหรือการให้บริการ ในขณะที่อีกสองสาขาอาชีพซึ่งคือลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ทำการผลิตที่บ้านที่โดยส่วนใหญ่แล้วให้บริการในพื้นที่ส่วนบุคคล ตารางที่ 4 แสดงให้เห็นถึงกิจกรรมอาชีพต่างๆของแรงงานนอกระบบ รวมถึงอาชีพเสริมที่อีกด้วย

ตารางที่ 4: กิจกรรมแบ่งตามสาขาอาชีพ		
สาขาอาชีพ	กิจกรรม	จำนวน
ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง		
กิจกรรมอาชีพหลัก	รับส่งผู้โดยสาร	15
กิจกรรมอาชีพรอง	ส่งพัสดุหรือเอกสาร	4
อาชีพเสริม	งานนอกระบบอื่นๆ/อาชีพอื่น	8
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย		
กิจกรรมอาชีพหลัก	ค้าขาย	11
กิจกรรมอาชีพรอง	สานตะกร้า, ซัดเครื่องทองลงหิน	2
อาชีพเสริม	เบียดเลี่ยงจากการเป็นกรรมการสหกรณ์	4
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน		
กิจกรรมหลัก	เย็บผ้า/รับตัดเสื้อ	21
กิจกรรมรอง	รับปักเลื่อม ปักลูกไม้/งานฝีมือ	7
อาชีพเสริม	งานนอกระบบอื่นๆ/อาชีพอื่น	14
ลูกจ้างทำงานบ้าน		
กิจกรรมหลัก	ทำงานบ้าน	12
	ทำเต็มเวลา (นายจ้างคนเดียว)	8
	ทำงานเสริม (นายจ้างหลายคน)	4

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง: ส่วนใหญ่แล้วให้บริการรับส่งผู้โดยสารและส่งพัสดุหรือเอกสาร ส่วนอาชีพเสริมอื่นๆได้แก่ขายอาหาร และรับจ้างทำงานช่าง,รับขนย้ายของ หรือขับอุเบอร์ (Uber) ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหญิงคนหนึ่งกล่าวว่า การขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการหารายได้เสริม เนื่องจากเงินเดือนจากการเป็นลูกจ้างทำงานบ้านนั้นไม่เพียงพอต่อรายจ่าย (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 1) มีผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหญิง 2 คน จากเขตชานเมืองที่เข้าร่วมการศึกษาครั้งนี้ได้อธิบายถึงสิ่งที่ต้องขายอาหารริมทางเป็นอาชีพเสริม คนแรกกล่าวถึงการขายอาหารอีสานในช่วงบ่ายว่ามีรายได้ดีกว่าขับจักรยานยนต์รับจ้างในช่วงเช้า (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) อีกคนที่เพิ่งกลับมาขับจักรยานยนต์รับจ้างเต็มเวลา เธอต้องหยุดขับรถเพราะตั้งครรภ์ และเพิ่งกลับมาทำอาชีพนี้หลังจากคลอดลูกได้ไม่นาน ในช่วงระหว่างตั้งครรภ์เธอต้องทำ

ขนมขายเพื่อหารายได้อีกทางหนึ่ง (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) โดยรวมแล้วผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหญิงส่วนใหญ่มีแหล่งรายได้เสริมและทำงานเป็นผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างเฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น ดูเหมือนว่าการขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างเพื่อเป็นอาชีพเสริมถือก็เป็นเรื่องปกติ ผู้ขับขี่ชายรายหนึ่งจากย่านชานเมืองกล่าวว่า ที่วินของเขามีผู้ขับขี่ประมาณ 105 คน “บางคนทำงานในโรงงานหรือบริษัท และขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างแค่เช้าหรือเย็นเท่านั้น” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2)

แกนนำสมาคมกล่าวว่า ที่วินของเขาในเขตลาดพร้าว สมาชิกในวินแต่ละคนสามารถทำเงินได้ถึงคนละ 1000 บาท ต่อวัน (ประมาณ 28.5 เหรียญสหรัฐ) เพราะเป็นเขตเมืองที่มีคนพลุกพล่าน แต่ในทางตรงข้าม ผู้ขับขี่ในเขตชานเมือง เช่น บางพลีและบางนา (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) มีรายได้ที่ต่ำกว่าและไม่แน่นอน ผู้ขับขี่สูงอายุรายหนึ่งทำงานเฉพาะช่วงเช้ามีรายได้ประมาณ 250 บาท ต่อวัน (7.14 เหรียญสหรัฐ) และผู้ขับขี่หญิงรายหนึ่งบอกว่าเธอมีรายได้ 300 บาทต่อวัน (8.57 เหรียญสหรัฐ) จากการให้บริการในช่วงเวลา 05.30-10.00 น.⁹

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหญิงหลายคนกล่าวถึงการเลือกปฏิบัติและเลือกใช้บริการในช่วงแรกของการทำอาชีพนี้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปผู้โดยสารมีความเชื่อมั่นมากขึ้นและเลือกที่จะใช้บริการผู้ขับขี่ที่เป็นผู้หญิงบ่อยครั้งที่ผู้โดยสารหญิงที่สบายใจกับการใช้บริการผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างหญิงมากกว่า ผู้ขับขี่ชายรายหนึ่งได้นำเสนอความชอบส่วนตัวที่อยากให้มีผู้หญิงในวินของเขาเพราะว่าเป็นเพื่อนร่วมงานที่สบายใจกว่า “ผู้หญิงมีปัญหาน้อยกว่าผู้ชาย” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2)

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย: ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมการศึกษานี้ขายอาหารเป็นหลัก ผู้ค้าบางคนในชุมชนประดิษฐ์โทรทัศน์รับจ้างขัดเครื่องทองลงหินซึ่งเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนเก่าแก่ของชุมชนเป็นครั้งคราว ในช่วงที่มีรายได้จากการค้าขายน้อย ผู้ค้าจากหมู่บ้านนักกีฬาที่เข้าร่วมการสัมภาษณ์ในการศึกษานี้เป็นแกนนำจากสหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬาทั้งหมด มีสี่คนที่ได้รับเบียดเบียนจากการเป็นกรรมการสหกรณ์ออมทรัพย์ (1500 บาทต่อเดือน หรือ 42.81 เหรียญสหรัฐ) กลุ่มตัวอย่างนี้มีทั้งที่เพิ่งมาทำอาชีพค้าขายเพียง 2 ปี ไปจนถึง 28 ปี

เนื่องจากต้องทำงานบนพื้นที่สาธารณะและขึ้นอยู่กับผู้คนที่สัญจรผ่านไปมาบนทางเท้า ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยจึงมีฐานลูกค้าใกล้เคียงกัน สี่ในห้าของกลุ่มตัวอย่างจากทั้งสองอาชีพมีแรงงานในระบบเป็นลูกค้าหลัก (ข้าราชการและพนักงานบริษัทเอกชนหรือโรงงาน) ทั้งสองอาชีพจะมีลูกค้ามากในช่วงเช้าระหว่างเดินทางไปทำงานและในชว่เย็นหลังเลิกงาน ด้วยเหตุนี้ทั้งสองอาชีพจึงจำเป็นต้องบริหารจัดการเวลาให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดในช่วงเวลาเร่งด่วน ผู้ค้ารายหนึ่งจากตลาดชุมชนหมู่บ้านนักกีฬาอธิบายว่า “คนทำงานเขาเวลาจำกัด เพราะต้องรีบไปเข้างาน เราต้องเตรียมของให้พร้อมขาย คือเขามาซื้อก็ไปได้เลย” (กลุ่มย่อย 10) ส่วนกลุ่มลูกค้ารอง ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชน อาชีพอิสระ, แม่บ้าน, และนักเรียนนักศึกษา (กลุ่มย่อย 11)

แต่กลุ่มผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตชานเมือง เช่น บางนา กลับมีฐานลูกค้าหลักที่ต่างออกไป โดยส่วนมากลูกค้าหลักคือ “ประชาชนทั่วไป” ซึ่งรวมถึงอาชีพอิสระ, แม่บ้าน, และลูกค้าประเภทอื่นๆที่ไม่ยึดติดกับช่วงเวลาเร่งด่วน ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหญิงรายหนึ่งกล่าวว่า “คนงานบริษัทหรือคนทำงานโรงงานส่วนใหญ่เขาไปรถรับส่ง เขาก็จะเดินออกไปรอรถที่ตรงถนน นอกจากว่าวันไหนเขาไปสาย ไม่ทันรถเท่านั้นแหละ เขาก็จะเรียกมอเตอร์ไซค์วิน” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2)

⁹ ค่าใช้จ่ายในการเข้าสู่อาชีพจักรยานยนต์รับจ้างที่แตกต่างกัน (ค่าเสื้อวิน ค่าวิน) สะท้อนถึงศักยภาพในการทำเงินของแต่ละพื้นที่ (ในเมืองหรือชานเมือง) (อภิวัฒน์และศักดิ์สิทธิ์ 2558)

ตารางที่ 5: กลุ่มลูกค้าหลักที่ถูกกล่าวถึงแบ่งตามอาชีพ		
สาขาอาชีพ	ลูกค้าหลัก	จำนวนครั้งที่กล่าวถึง
ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง		
	คนทำงาน (พนักงานเอกชน/ราชการ)	3
	นักเรียน/นักศึกษา	3
	อาชีพอิสระ/แม่บ้าน	2
	คนทั่วไป	2
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย		
	คนทำงาน (พนักงานเอกชน/ราชการ)	2
	นักเรียน/นักศึกษา	2
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน		
	คนทั่วไป/คนในชุมชน	3
	บริษัทเอกชน	2
	ผู้รับเหมาช่วง/คนกลาง	2
	องค์กรภาคประชาสังคม	1
	องค์กรภาครัฐ	1
	ร้านค้าปลีก/กิจการขนาดเล็ก	2
	ชุมชน/ชาวบ้าน	1
ลูกจ้างทำงานบ้าน		
	นายจ้างต่างชาติ	2

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน: ผู้ทำการผลิตที่บ้านส่วนใหญ่ (21 จาก 25 คน) ทำงานเกี่ยวข้องกับการผลิตเสื้อผ้า และการผลิตสินค้าอื่นๆอีกหลากหลาย เช่น การทำกระเป๋าหนังเทียม, แยกขยะพลาสติกรีไซเคิล, ปักเลื่อมหรืองานฝีมืออื่นๆ, ทำสบู่และน้ำยาล้างต่างๆ และปลูกผักและขายอาหาร แร่งงาน 8 จาก 25 คน ทำการผลิตสินค้ามากกว่าสองผลิตภัณฑ์ และ 7 จาก 25 คน กล่าวว่ามีการหารายได้จากแหล่งอื่นนอกเหนือจากการผลิต เช่น ขับรถรับส่งนักเรียน, รับเลี้ยงเด็ก, ขายอาหาร หรือทำเกษตรตามฤดูกาล แร่งงานคนหนึ่งกล่าวว่าเธอ “ทำทุกอย่างที่ได้เงิน” (แกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 6) 5 ใน 6 ของแกนนำผู้ผลิตเพื่อขายยังทำงานเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขกรุงเทพมหานคร (อสส) ที่ศูนย์สุขภาพชุมชนซึ่งพวกเขาได้รับเบี้ยเลี้ยงรายเดือน

ในส่วนของฐานตลาดหลักของผู้ทำการผลิตที่บ้าน เน้นกลุ่มลูกค้าทั้งที่เป็นผู้บริโภครายย่อยและลูกค้าที่สั่งซื้อสินค้าเป็นจำนวนมาก เช่น บริษัทเอกชน, องค์กรภาครัฐ, องค์กรภาคประชาสังคม, ร้านค้าปลีกขนาดเล็ก หรือผู้รับเหมาช่วง เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ผลิตเพื่อขายนั้นพึ่งพาผู้บริโภครายย่อยมากกว่า ซึ่งเห็นได้จากกลุ่มผู้เข้าร่วมงานวิจัยจากเคหะทุ่งสองห้อง ซึ่งพวกเขาได้อธิบายถึงกลุ่มลูกค้าของพวกเขาว่าเป็น “คนทั่วไป” หรือ “คนในชุมชน” ตรงกันข้ามกับกลุ่มแกนนำกลุ่มสหกรณ์ผู้ทำการผลิตที่บ้านมีกลุ่มลูกค้าที่หลากหลายจากลูกค้ารายบุคคลถึงเจ้าหน้าที่รัฐ, องค์กรอิสระ และธุรกิจต่างๆ

ลูกจ้างทำงานบ้าน: จากทั้งสี่สาขาอาชีพ ลูกจ้างทำงานบ้านเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงานหรือกิจกรรมทางอาชีพแค่อย่างเดียว ผู้เข้าร่วมการวิจัยหญิงส่วนใหญ่ทำอาชีพลูกจ้างทำงานบ้านมากกว่า 20 ปี จากลูกจ้างทำงานบ้าน 12 คนในการวิจัยครั้งนี้ มีเพียง 4 คนเท่านั้นที่ทำงานแบบบางช่วงเวลาให้กับบ้านมากกว่าหนึ่งหลัง แต่ลูกจ้างเต็มเวลาส่วนใหญ่ก็มีงานพิเศษในวันหยุด ลูกจ้างทำงานบ้าน 5 คนจากผู้เข้าร่วมวิจัยทั้งหมดอาศัยอยู่กับนายจ้าง ขณะที่อีก 7 คนไม่ได้อาศัยในบ้านของนายจ้าง

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงกลุ่มตัวอย่างลูกจ้างทำงานบ้านในงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่ทำงานกับนายจ้างต่างชาติ ส่วนที่ทำงานกับนายจ้างคนไทยจะทำงานแค่เฉพาะช่วงเวลาเท่านั้น ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจึงเห็นว่า “นายจ้างต่างชาติ” เป็นตลาดหลักของพวกเขา ทั้งสองกลุ่มมองการทำงานกับนายจ้างต่างชาติว่าเสมือนเป็นการ “ได้เลื่อนตำแหน่ง” เพราะว่าได้ค่าแรงและสภาพการทำงานที่ดีกว่า รายได้ต่อเดือนที่ลูกจ้างทำงานบ้านกลุ่มนี้ได้รับอยู่ระหว่าง 17,000 ถึง 30,000 บาทต่อเดือน (493 ถึง 870 เหรียญสหรัฐฯ)

อุปสรรคในการประกอบอาชีพและการเข้าถึงลูกค้า

ผู้เข้าร่วมการวิจัยถูกขอให้ระบุถึงอุปสรรคที่สำคัญในการเพิ่มรายได้หรือการขยายฐานลูกค้าเป็นรายข้อ (ตารางที่ 5) ซึ่งถูกจัดกลุ่มดังต่อไปนี้:

- **แรงกดดันทางการตลาด:** ได้แก่ การเข้าถึงตลาดหรือลูกค้า, ค่าวัตถุดิบ, ราคาค่าตอบแทน (ค่าแรง หรือ ค่าจ้างทำของ), แรงกดดันด้านเวลา และงานไม่ต่อเนื่อง และ/หรือ ลูกค้าน้อย
- **แรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจมหภาค:** ได้แก่ วิกฤติเศรษฐกิจหรือเศรษฐกิจถดถอย, ค่าครองชีพที่สูง และคู่แข่งทางการตลาด
- **นโยบายรัฐและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่กรุงเทพมหานคร:** ได้แก่ สถานที่ตั้งตลาดและการขับไล่, การคุกคามจากเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น การจ่ายค่าปรับและสินบน, การมีกฎหมายรองรับและการอนุญาตให้ทำงาน, การจรรยาบรรณ, และปัญหาระบบขนส่งมวลชนในเขตเมือง
- **ข้อจำกัดด้านทุนมนุษย์:** ได้แก่ ขาดทักษะการทำงาน, ขาดเงินทุน, ความยากในการได้รับอนุมัติสินเชื่อ และราคาวัสดุอุปกรณ์และการซ่อมแซม
- **ภาวะในการดูแลครอบครัวและปัญหาสุขภาพ:** ได้แก่ สุขภาพไม่ดีและข้อกังวลเรื่องความชราภาพ, ภาวะการดูแลครอบครัว, ความรับผิดชอบเรื่องครอบครัวหรือการมีบุตร และงานสังคม

จากทั้งสี่สาขาอาชีพ ผู้เข้าร่วมงานวิจัยยกให้ความกดดันทางการตลาดเป็นอุปสรรคที่ถุกเน้นและพูดถึงมากที่สุด (กล่าวถึง 43 คน) ตามด้วยการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ (กล่าวถึง 32 คน) ปัญหาสุขภาพและการดูแลบุคคล (กล่าวถึง 28 คน) ข้อจำกัดด้านการลงทุน (กล่าวถึง 20 คน) และแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจมหภาค (กล่าวถึง 20 คน) ตามที่แสดงให้เห็นในตารางที่ 5

ตารางที่ 6: การรับรู้แรงขับเคลื่อน แบ่งตามสาขาอาชีพ ¹⁰					
แรงขับ	ผู้ซื้อหรือจรรยาบรรณ รับจ้าง	ผู้ค้าหาบเร่ แผงลอย	ผู้ทำการผลิตที่ บ้าน	ลูกจ้าง ทำงานบ้าน	รวม
	จำนวนและร้อยละที่ ถูกกล่าวถึง	จำนวนและร้อยละ ที่ถูกกล่าวถึง	จำนวนและร้อยละ ที่ถูกกล่าวถึง	จำนวนและ ร้อยละที่ถูก กล่าวถึง	จำนวนและร้อยละ ที่ถูกกล่าวถึง
แรงกดดันทาง ตลาด	11 [32%]	5 [16%]	26 [49%]	1 [4%]	43 [30%]
นโยบายรัฐ และการปฏิบัติ ของเจ้าหน้าที่ กรุงเทพมหานคร	8 [23%]	17 [54%]	1 [2%]	6 [24%]	32 [22%]
ปัญหาส่วนบุคคล	10 [29%]	1 [3%]	10 [21%]	7 [28%]	28 [20%]
ข้อจำกัดด้าน การลงทุน	3 [9%]	2 [6%]	4 [8.5%]	11 [44%]	20 [14%]
เศรษฐกิจมหภาค	4 [12%]	6 [19%]	10 [21%]	0 [0%]	20 [14%]
รวม	36 [100%]	31 [100%]	51 [100%]	25 [100%]	143 [100%]

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

จากตารางแสดงให้เห็นว่าการรับรู้เรื่องแรงขับเคลื่อนตามที่กล่าวข้างต้น ส่งผลกระทบต่อแต่ละอาชีพแตกต่างกัน ผู้ซื้อหรือจรรยาบรรณรับจ้างและผู้ทำการผลิตที่บ้านกล่าวถึงประเด็นที่มีการเชื่อมโยงกับแรงกดดันทางตลาดบ่อยครั้งกว่าอุปสรรคด้านอื่นๆ ประเด็นส่วนใหญ่ที่ถูกกล่าวถึงโดยผู้ค้าหาบเร่แผงลอย (มากกว่าร้อยละ 50) เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐ ขณะที่ลูกจ้างทำงานบ้านให้น้ำหนักมากไปที่ข้อจำกัดด้านการลงทุน ส่วนภาวะการดูแลครอบครัวและปัญหาสุขภาพส่วนบุคคลเป็นประเด็นสำคัญลำดับสองสำหรับทุกสาขาอาชีพ ในขณะที่ผู้ทำการผลิตที่บ้านกล่าวถึงปัญหาส่วนบุคคลและขับเคลื่อนจากเศรษฐกิจมหภาคเท่าๆกัน ยกเว้นแต่ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่กล่าวถึงแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจมหภาคบ่อยกว่า

ในคำถามต่อมา ผู้เข้าร่วมงานวิจัยถูกถามให้ระบุถึงอุปสรรคในการเข้าถึงตลาดหรือกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย ซึ่งมีรายละเอียดตามสาขาอาชีพดังนี้:

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน: ขณะที่แรงกดดันทางการตลาดมีบทบาทสำคัญต่อทั้งผู้ผลิตเพื่อขายและผู้รับงานไปทำที่บ้าน แต่ลักษณะความกังวลของทั้งสองกลุ่มแตกต่างกัน ผู้ผลิตเพื่อขายกล่าวถึงการไม่สามารถเข้าถึงตลาดบ่อยที่สุด เนื่องจากพวกเขาไม่ทราบว่าขายสินค้าได้ที่ไหน และถูกแรงกดดันให้ขายในราคาถูก ตามที่หนึ่งในผู้ผลิตเพื่อขายกล่าวว่า “เราไม่มีที่ขายและก็ไม่มียุทธศาสตร์ประจำ” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4) อีกคนยกเรื่องการขาดความสามารถทางการตลาดของพวกเขา “สินค้าของฉันไม่เป็นที่รู้จักในชุมชนและคนทั่วไปก็ไม่ว่าฉันทำสินค้านี้ได้ เพราะว่าฉันไม่มีการโฆษณา” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4) ในขณะที่ผู้รับงานไปทำที่บ้านกลับกังวลเกี่ยวกับงานไม่ต่อเนื่องและการบริหารเวลาเพื่อให้ได้งานตามสั่ง พวกเขาอธิบายว่าขณะที่ด้านหนึ่งก็กังวลกับงานที่ไม่ต่อเนื่องเพราะทำให้ขาดรายได้เป็นเวลานาน อีกด้านหนึ่งกลับต้องกดดันเพื่อทำงานให้เสร็จตามกำหนดเมื่อได้รับงานมาในช่วงงานเร่งด่วน

¹⁰ หมายเหตุ : ผู้เข้าร่วมการศึกษาถูกถามให้ระบุอุปสรรคสำคัญเป็นรายชื่อ มากกว่าการเรียงลำดับความสำคัญ

ผู้ผลิตเพื่อขายกล่าวถึงอุปสรรคจากแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจมหภาคมากกว่า เช่น ภาวะเศรษฐกิจถดถอย และการแข่งขันกับผู้ผลิตที่มีต้นทุนต่ำกว่า (กรอบที่ 3) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนเคหะทุ่งสองห้องผู้เข้าร่วมงานวิจัยกล่าวว่า การที่เศรษฐกิจจะล่อตัวทำให้ยอดขายการสั่งซื้อสินค้าของพวกเขาลดลง ซึ่งสินค้าเหล่านี้มีคุณภาพและราคาสูงกว่าสินค้าอื่นๆ ในท้องตลาด หนึ่งในกลุ่มตัวอย่างเปิดเผยว่าสี่ปีก่อนหน้านี้เธอมีลูกจ้าง 10 คน “แต่ตอนนี้มีเธอคนเดียว” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4) กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านยืนยันว่าบริษัทเอกชนจ้างคนงานน้อยลง

กรอบที่ 3: ผลกระทบจากแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจมหภาคต่อผู้ทำการผลิตที่บ้าน

“ตอนนี้เศรษฐกิจไม่ดี และสินค้าแบบนี้มันไม่ใช่ของจำเป็นในบ้าน...จริงๆ แล้วปัญหาเบื้องหลังของการตลาดคือเรื่องเศรษฐกิจ บางครั้งคนเลือกที่จะซื้อของมือสองและรู้สึกว่าสินค้าของเราเป็นสิ่งที่จำเป็น” (ผู้ผลิตเพื่อขาย, กลุ่มย่อย 4)

“การตลาดมีการแข่งขันสูง ตลาดเมืองไทยตอนนี้ก็ตัดราคาตัวเอง และของนำเข้าจากประเทศจีนก็ราคาถูกมาก” (ผู้ผลิตเพื่อขาย, กลุ่มย่อย 4)

“เศรษฐกิจไม่ค่อยดีช่วงนี้ ก่อนหน้านี้ฉันไม่เคยกู้เงินจากใครเลย แต่ทุกวันนี้ฉันต้องกู้เงินเพื่อจ่ายค่าเช่าบ้านและผ่อนรถ” (ผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 5)

ที่มา: ข้อมูลจากรายงานกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้าน, กรุงเทพมหานคร (2560)

ในทางตรงกันข้ามข้อจำกัดด้านต้นทุน เช่น การเข้าถึงเงินทุน, ทักษะ, และอุปกรณ์การผลิต เป็นอุปสรรคด้านการประกอบอาชีพมากกว่าสำหรับผู้รับงานไปทำที่บ้าน แกนนำกลุ่มผู้รับงานฯ กล่าวว่า “ปกติแล้วฉันเย็บผ้าทั่วไปไม่ใช่ผ้ายัด แต่ตอนนี้ตลาดต้องการผ้ายัดเป็นอย่างมาก แต่ว่าฉันรับงานผ้ายัดไม่ได้เพราะว่าจักรของฉันเย็บผ้ายัดไม่ได้” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) ผู้เข้าร่วมงานวิจัยได้เล่าถึงประสบการณ์ตอนที่จักรเย็บผ้าที่มีปัญหา หรือความจำเป็นที่ต้องเช่าหรือยืมเครื่องมือเฉพาะบางประเภทเพื่อทำงานให้เสร็จ

ผู้รับงานไปทำที่บ้านกล่าวว่า ต้องใช้เวลาและความมุ่งมั่นตอนที่ฝึกทักษะ เพื่อรับงานโดยตรงกับบริษัท “คนใหม่ที่ต้องเข้ามาทำงานกับบริษัทนี้จะต้องมีฝีมือดี และต้องฝึกหนัก” (ผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 5) คำถามต่อมาเกี่ยวกับอุปสรรคการตลาด ผู้ผลิตเพื่อขายกล่าวคล้ายกันว่า “เราต้องพัฒนาฝีมือการเย็บของเราเพราะว่าเนื้อผ้าที่ต่างกันก็ต้องการทักษะการตัดเย็บที่ต่างกัน” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) ในบางกรณีปัญหาส่วนบุคคล เช่น ภาวะการดูแลครอบครัว, ก็กลายเป็นตัวบั่นทอนการพัฒนาความสามารถในการทำงานของแรงงาน ผู้รับงานไปทำที่บ้านหลายคน ไม่ต้องการเข้าฝึกงานเพื่อรับงานเย็บจากบริษัท แม้ว่าจะมีค่าแรงที่สูงกว่าและรายได้ที่มั่นคง หนึ่งในผู้เข้าร่วมการศึกษาอธิบายว่า “ถ้าให้เราออกไปหางานทำข้างนอก เราก็หางานได้ แต่เพราะภาวะครอบครัว เราก็เลยออกไปหางานทำไม่ได้” (แกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 6)

ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง: กล่าวถึงแรงกดดันทางตลาดว่าเป็นอุปสรรคสำคัญสุดในการเพิ่มรายได้เช่นกัน ส่วนมากจะเป็นเรื่องของปริมาณอุปสงค์ที่ไม่แน่นอน กล่าวคือช่วงเวลาที่สามารถทำเงินได้มากคือช่วงเช้า, ช่วงพักกลางวัน, และช่วงเย็นหลังบริษัทเลิกงาน ส่วนช่วงเวลาที่ปริมาณลูกค้าก็จะน้อยลงมาก ถึงแม้ว่าการส่งพัสดุหรือเอกสารจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเพิ่มรายได้ในเวลาที่ไม่ใช่ชั่วโมงเร่งด่วนได้ แต่พวกเขาไม่ได้มีโอกาสมากพอที่จะหางานประเภทนี้ ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการศึกษาหลายคนได้กล่าวไว้ ความล่าช้าจากลูกค้ายังเป็นสาเหตุในผู้ขับขีรถจักรยานยนต์เสียรายได้เช่นกัน

ในส่วนของการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยกประเด็นถึงกรอบกฎหมายที่ไม่เพียงพอที่จะปกป้องอาชีพของพวกเขา และอาจนำไปสู่การคุกคามโดยเจ้าหน้าที่รัฐ หนึ่งในแกนนำผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างอธิบายว่า เนื่องจากการไม่มีข้อกำหนดที่ชัดเจนเกี่ยวกับจักรยานยนต์รับจ้าง ทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมาย “เจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่รัฐสามารถเอาผิดเอาเปรียบผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างได้” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 3) ถึงแม้ว่านโยบาย “คืนทางเท้าให้กับประชาชน” เมื่อไม่นานมานี้จะมีเป้าหมายที่กลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย แต่นโยบายนี้ก็ได้รับการต่อต้านให้กับวินจักรยานยนต์ในการที่ต้องเสียค่าปรับสำหรับที่จอดรถ (ข้อมูลตามที่แกนนำได้กล่าวไว้) ผู้ขับขี่ยังได้บันทึกสภาพการจราจรติดขัดซึ่งทำให้พวกเขาวิ่งรับลูกค้าได้ช้าลง แต่ในทางตรงกันข้าม สภาพการจราจรติดขัดนี้เองที่ทำให้มีลูกค้าเพิ่มขึ้น เนื่องจากจักรยานยนต์สามารถลัดเลาะตามถนนได้ดีกว่ารถยนต์หรือรถประจำทาง ในส่วนของปัญหาส่วนบุคคล ผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างหญิงเน้นถึงภาระในการดูแลครอบครัว เช่น การดูแลลูกหรือคนชราในบ้าน หนึ่งในผู้ขับขี่จักรยานยนต์หญิงเล่าถึงการทำงานที่ต้องหยุดการทำงานในช่วงตั้งครรภ์แต่ต้องกลับมาทำงานหลังจากคลอดลูกเพียง 15 วัน ผู้ขับขี่ผู้ชายก็มีการพูดถึงปัญหาส่วนบุคคลด้วยเช่นกัน แต่ปัญหาส่วนใหญ่ที่ถูกกล่าวถึงเป็นเรื่องของความชราภาพและปัญหาสุขภาพ (ดูที่ ตารางที่ 7) ผู้ขับขี่อายุ 66 ปี คนหนึ่งกล่าวว่า เขาไม่สามารถขับรถเร็วเหมือนสมัยก่อนได้

อันเนื่องมาจากแรงขับจากเศรษฐกิจมหภาค ผู้เข้าร่วมการศึกษากล่าวว่า จำนวนผู้ขับขี่ในวินก็เป็นสาเหตุหนึ่งในการแข่งขัน (บางวินมีสมาชิกมากกว่า 100 คน) ซึ่งในการอภิปรายถึงอุปสรรคในการเข้าถึงลูกค้า ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างในเขตเมือง กล่าวถึงปัญหาวินเถื่อน ที่วิ่งรับส่งผู้โดยสารโดยไม่มีใบอนุญาต ปัญหานี้รุนแรงขึ้นเนื่องด้วยการมีแอปพลิเคชัน GrabBike ระบบการจองรถจักรยานยนต์รับจ้างออนไลน์แบบใหม่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ส่งพัสดุเท่านั้น แต่สำหรับผู้เข้าร่วมการศึกษาคาดว่ามีการใช้ระบบนี้ในการขนส่งผู้โดยสารด้วยเช่นกัน ผู้ขับขี่คนหนึ่งกล่าวว่า “มันก็สะดวกกว่า เพราะว่าผู้โดยสารรอขึ้นรถที่บ้านได้เลย ไม่ต้องออกไปรอที่ถนน” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 1) ในทางตรงกันข้ามวินส่วนใหญ่ไม่อนุญาตให้สมาชิกในวินให้เบอร์โทรศัพท์ส่วนตัวแก่ลูกค้า เพราะอาจทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมของระบบคิวของวิน

มีเพียงผู้ขับขี่ในเขตชานเมืองเท่านั้นที่ยกผลกระทบจากเศรษฐกิจที่ถดถอยของประเทศ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหญิงคนหนึ่งให้ข้อสังเกตว่า “เมื่อก่อนมีลูกค้าเยอะกว่านี้ แต่เดี๋ยวนี้คนมักจะเดินกันมากกว่า” สมาชิกในกลุ่มของเธอเสริมขึ้นว่า “เมื่อก่อนขับวินได้วันละประมาณ 600 บาท ชั่วโมงทำงานก็เท่ากับตอนนี้แหละ” ในขณะที่ปัจจุบันมีรายได้ประมาณ 300 บาท (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) โดยผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างอธิบายว่า “ทุกวันนี้ คนต้องประหยัดเงิน เค้าก็เลือกที่จะขึ้นรถสองแถวมากกว่า ก็เหมือนเรานี้แหละ เราก็ต้องประหยัด ใช้เฉพาะที่จำเป็น” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) ด้วยเหตุนี้ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างจึงต้องทำอาชีพเสริมหรือเพิ่มชั่วโมงทำงานให้ยาวขึ้น

ลูกจ้างทำงานบ้าน: ประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดคือ เรื่องทุนทางสังคมที่เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพโดยทั่วไป และเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงลูกค้าที่พวกเขาต้องการ การขาดทักษะโดยเฉพาะทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ ทำให้เพื่อนร่วมอาชีพของพวกเขาบางคนไม่สามารถทำงานกับนายจ้างชาวต่างชาติ “แม่บ้านบางคนทำงานบ้านเก่งมาก ทำกับข้าวเป็น ทำความสะอาดบ้านได้ เก่งทุกอย่าง แต่พูดภาษาอังกฤษไม่ได้” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8)

แต่เนื่องด้วยชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานและความเหนื่อยล้าจากการทำงาน ทำให้ลูกจ้างทำงานบ้านขาดเวลาและโอกาสการพัฒนาทักษะของตัวเอง ลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งได้กล่าวว่า “เราก็อยากเรียนทำอาหารกับฝึกการดูแลผู้สูงอายุนะ แต่เราไม่มีเวลาจะไปร่วมอบรมกับโฮมเน็ตหรือที่อื่น” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) ผู้เข้าร่วมงานวิจัยบางคนมีความรู้สึกว่าการฝึกอบรมจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ทำให้พวกเขามีรายได้ เช่น ทำร้านอาหาร หรือ แม้แต่ขายอาหารริมทาง ในยามที่พวกเขามีอายุมากเกินกว่าจะทำงานเป็นลูกจ้างทำงานบ้านได้ ผลการศึกษาที่สอดคล้องกับงานวิจัยที่จัดทำโดยสมาคมเครือข่าย

แรงงานนอกระบบซึ่งพบว่าลูกจ้างทำงานบ้านหลายคนอยากมีทักษะใหม่ๆเพิ่มขึ้นซึ่งสามารถช่วยให้พวกเขาเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่นได้ในระยะยาว อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลของลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า:

“เราอยากจะทำธุรกิจ แต่เราก็ไม่มีความรู้ ถ้าเราจะทำธุรกิจ เราจะต้องไปเรียนการบริหารธุรกิจ เราไม่มีประสบการณ์ตรงนี้เลย เมื่อก่อนเราเคยมีร้านนะ แต่ร้านมันก็ไม่ต้องใช้การจัดการอะไรมาก เราอยากเรียนการบริหารธุรกิจ เราทำงานมาหลายปีแล้วไง แต่นายก็ไม่ขึ้นเงินเดือนให้ เราก็รู้สึกไม่มั่นคง เหมือนเราไม่ดีพอ” (ลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 9)

ปัญหาส่วนตัวจัดเป็นปัญหาลำดับสองที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด โดยส่วนใหญ่แล้วเกี่ยวข้องกับอายุที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นปัญหาหลักและทำให้ลูกจ้างทำงานบ้านมีความกังวล เนื่องจากบ่อยครั้งที่นายจ้างต่างชาติไม่เลือกลูกจ้างทำงานบ้านที่มีอายุมาก หนึ่งในผู้เข้าร่วมการศึกษากล่าวว่า “บางที นาย (จ้าง) ต่างชาติก็จะรับแม่บ้านที่อายุไม่เกิน 40 นี่เห็นระบุในประกาศรับสมัครงานเลย” อีกคนเสริมว่า “นายฝรั่งบางทีก็รับแม่บ้านที่มีอายุ แต่นายญี่ปุ่นนี่จะไม่รับเลย” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8)

ท้ายที่สุด ลูกจ้างทำงานบ้านยังคงยกประเด็นปัญหาการเดินทางในเมือง โดยลูกจ้างทำงานบ้านที่ต้องใช้เวลาในการเดินทางไปทำงาน ซึ่งนอกจากจะต้องจ่ายค่าเดินทางเพิ่มขึ้นแล้ว ยังต้องเห็นเดเห็น้อยจากการเดินทางเพิ่มขึ้นอีกด้วย ระยะการเดินทางที่ไกลและตัวเลือกในการเดินทางที่มีไม่มากนัก เป็นสิ่งกีดขวางให้ลูกจ้างทำงานบ้านเลือกที่จะไม่หานายจ้างเพิ่ม ผู้เข้าร่วมงานวิจัยหนึ่งคนกล่าวว่า “คือถ้าบ้านนายอยู่ไกล ก็แปลว่าเราจะรับงานบ้านอื่นได้น้อยลง อย่างที่สอง ถ้าต้องใช้เวลานาน ปกติก็ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1-2 ชั่วโมง ซึ่งเวลา 1-2 ชั่วโมงนี้ เราสามารถทำความสะอาดบ้านได้หลังหรือสองหลังแล้ว” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) ซึ่งการเลือกที่จะอยู่กับนายจ้างเป็นทางเลือกหนึ่งในการแก้ปัญหา “นายเค้าถามว่าจะอยู่บ้านนายหรือจะอยู่ข้างนอก เราก็ตอบไปว่า เราไม่รู้จักแถวนี้ ไม่รู้ว่าจะเดินทางยังไงบ้าง ขออยู่บ้านนายดีกว่า” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8)

สำหรับ **ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย** อุปสรรคที่สำคัญที่สุดของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยคือ นโยบายของรัฐบาลกรุงเทพมหานคร และแนวทางการปฏิบัติ และเป็นประเด็นที่ถูกนำมาอภิปรายมากที่สุดระหว่างผู้เข้าร่วมการวิจัย ผู้เข้าร่วมการวิจัย 17 คน พูดถึงแนวทางปฏิบัติของกรุงเทพมหานครและรัฐบาล และอีก 11 คนพูดถึงที่ขายประจำและการถูกไล่ที่ ข้อกังวลนี้ถูกอธิบายได้ดีที่สุดจากคำบอกเล่าของผู้ค้าหญิงคนหนึ่ง “ปัญหาของเรามีปัญหาเดียวคือ “ที่ขาย” ตอนนี้นี้เราต้องเข้ามาขายในซอย จะเลิกขายก็ไม่ได้ ไม่ขายของก็ไม่มีเงิน” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย11) สำหรับผู้ค้าในชุมชนประดิษฐ์โทรการนี่คือเสียงสะท้อนถึงการถูกยกเลิกที่ขายในจุดผ่อนผัน (ข้อมูลล่าสุดจากเดือนตุลาคม 2559) นโยบายนี้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของผู้ค้าเป็นอย่างมาก ผู้ค้าหญิงรายหนึ่งถึงกับต้องหยุดขายในช่วงสองเดือนที่ผ่านมาเนื่องจากรายได้ไม่คุ้มต้นทุน เธอกลับมารับจ้างขัดเครื่องทองลงหินเพื่อเป็นรายได้หลัก ส่วนผู้ค้าคนอื่นๆก็ย้ายไปขายตามซอยเล็กๆที่ยังอนุญาตให้ค้าขายได้ นี่คือผลกระทบเชิงลบต่อธุรกิจการค้าของผู้ค้าข้างทาง ซึ่งจะอธิบายในกรอบที่ 4

กรอบที่ 4: ผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของผู้ค้าในชุมชนประดิษฐ์โทรการอันเนื่องมาจากนโยบายใหม่ของ กรุงเทพมหานคร

“พอมาขายในซอย ก็ขายของได้น้อยลง ครึ่งต่อครึ่งเลย นี่ขนาดลดของลงครึ่งหนึ่ง บางทีก็ยังไม่หมด”

“เราตั้งโต๊ะไว้ พอเทศกาลมา บางทีเราหนีไม่ทัน ไม่เหมือนพวกรถเข็นที่เขาเข็นหนีได้ บางทีเทศกาลก็ยึดของไป เรา ก็ต้องไปจ่ายค่าปรับ นี่ขนาดย้ายมาขายในซอย แต่ยังไม่เลิกพอ บางทีก็โดนไล่”

“แต่ก่อนขายได้วันละประมาณ 4000 บาท เดี่ยวนี้ลดลงเหลือประมาณ 1500 บาท บางทียังไม่ได้ทุนเลย”

“ตั้งแต่หลังนโยบายรัฐบาลทหารนี่เปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือเลย เหมือนรายได้เราหายไปเลย คือเรารู้สึกไม่ มั่นคง เราไม่รู้ว่าจะทำอะไรต่อไป”

ที่มา: นโยบายใหม่ของกรุงเทพมหานครที่กระทบต่อการประกอบอาชีพของผู้ค้า
ในชุมชนประดิษฐ์โทรการ (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11), กรุงเทพมหานคร (2560)

ผู้ค้าในการเคหะชุมชนหมู่บ้านนักกีฬาฯ ที่เผชิญปัญหาการถูกไล่ที่มากกว่าสิบปียังได้กล่าวถึงประเด็นความไม่มั่นคงใน การประกอบอาชีพของพวกเขาก็เกิดจากนโยบายของเมือง พวกเขากังวลว่าการที่ตลาดของพวกเขาที่ไม่ได้เป็นตลาดที่ถูกต้อง ตามกฎหมาย จะทำให้เกิดผลกระทบต่อลูกค้าในชุมชน ตามที่ผู้ค้ารายหนึ่งอ้างว่า “เราไม่สามารถย้ายไปขายที่ตลาดที่เค้ารับรองได้ ชาวชุมชนบางคนเขาก็มองว่าเราเป็นตลาดเถื่อน เขาก็มีภาพลบกับเรา บางคนเขาไม่อยากจะมาซื้อของที่ตลาดเราก็มีย” (แกนนำ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10) ผู้ค้าในตลาดยังต้องเผชิญกับการตรวจสอบอย่างต่อเนื่องจากเจ้าของอาคารพาณิชย์ที่อยู่รอบๆ ตลาด ซึ่งมักจะร้องเรียนไปยังสำนักงานเขตและสร้างปัญหาให้กับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ตามที่สมาชิกคนหนึ่งได้อธิบายว่า “เราจะ ปรับปรุงพัฒนาอะไรแผงเราไม่ได้เลย พวกเจ้าของร้านในตึกเขาคอยจับตาดูอยู่” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10) กลุ่ม ผู้ค้ายังกล่าวถึงโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของเมืองที่ไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมและการละเลยจากเจ้าหน้าที่ว่า “เราเรียก ร้องกับการเคหะมาหลายปีแล้วว่า ให้จัดสรรแผงค้าในตลาด(ที่ได้รับการรับรอง)ให้กับเรา แต่เขาก็ไม่ดำเนินการ เปรียบเหมือน เราอยู่บ้านเช่า ถ้าบ้านมันพัง ต้องซ่อม เราก็ซ่อมเองไม่ได้ เราต้องแจ้งเจ้าของบ้าน ถ้าเจ้าของบ้านเค้าไม่ทำ เขาก็ทำอะไรไม่ได้” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10) ผู้ค้าจากหมู่บ้านนักกีฬายังได้พูดถึงปัญหาน้ำท่วมที่เกิดจากการพัฒนาโครงสร้างพื้น ฐานโดยรอบที่สูงกว่าพื้นที่ตลาด

ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจมหภาค ก็ยังเป็นประเด็นแวดล้อมในการอธิบายของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย เนื่องด้วยการตระหนัก ถึงการเพิ่มขึ้นของคู่แข่งการค้า ผู้ค้ารายหนึ่งอธิบายถึงการเพิ่มจำนวนของผู้ค้ารายใหม่อันเป็นผลมาจากเศรษฐกิจที่ถดถอย “ตอน นี้คนตกงานเยอะ คนก็หันมาขายของ” ร้านค้าสะดวกซื้อ เช่น 7-Eleven, ห้างบิ๊กซีและเทสโก้โลตัสได้มีผลต่อส่วนแบ่งทางการ ตลาดเช่นกัน ข้อมูลจากผู้ค้า ผู้ค้ายืนยันว่า “เรารู้กับพวกนายทุนเขาไม่ได้หรอก” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10)

พัชรียา คำยอด, สมาชิกเครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย กำลังสาธิตวิธีการใช้แอปพลิเคชัน “สมาร์ตโดเมนสติค เวิร์คเกอร์” ซึ่งเป็นแอปพลิเคชันที่ให้บริการข้อมูลด้านสุขภาพ อาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน และติดตามกฎหมายของลูกจ้างทำงานบ้าน
รูปโดย : M. Singsutham

กรอบที่ 5: ความกังวลเรื่องสุขภาพ/ความชราภาพ และผลกระทบที่มีต่อการประกอบอาชีพของแรงงาน

เมื่อมีการพูดถึงปัญหาส่วนตัว ส่วนมากแรงงานในทุกอาชีพที่ทำการศึกษามุ่งถึงความกังวลด้านสุขภาพ และความชราภาพของพวกเขา (กล่าวถึง 18 คน), ภาระการดูแลครอบครัว (กล่าวถึง 7 คน) และเวลาที่ใช้ในงานชุมชนและ/หรือกิจกรรมทางสังคม (กล่าวถึง 2 คน) คำอธิบายภาพประกอบด้านล่างเน้นถึงความกังวลที่เกี่ยวกับสุขภาพซึ่งเกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อรายได้ประสิทธิภาพและความเป็นอยู่ที่ดี

“ถ้าอายุมากขึ้น ก็คงทำงานแบบนี้ไม่ไหวแล้ว นายเค้านคงจะเชิญออก เมื่อก่อน ก็คิดแต่จะหางานเป็นแม่บ้าน” (ลูกจ้างทำงานบ้าน, กลุ่มย่อย 9)

“เราจะไปขับรถเร็วๆ เหมือนคนหนุ่มๆเค้าไม่ได้หรอก เราก็ต้องรักษาสุขภาพของเรา” (ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2)

“อายุมันก็มีผลกับงานเราด้วยนะ พอเราอายุมากขึ้น เราก็จะเย็บผ้าไม่ค่อยไหวแล้ว ยกตัวอย่างสมาชิกในกลุ่มคนหนึ่ง อายุ 55 ปี เขาจะนั่งเย็บผ้านานๆไม่ได้ ก็ต้องให้เลิกงานเร็วกว่าคนอื่น” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7)

“ถ้าเหนื่อยมากๆ บางทีถ้าเย็บผ้าเสร็จ ฉันทิ้งไปนอนกับพื้นเลย หลังกินข้าวเที่ยงก็ต้องนอนสักตื่น แล้วค่อยกลับมาทำงานต่อ” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7)

“บางทีเวลานายใช้ให้ทำอะไร เราก็แบบว่า เดี่ยว เดี่ยว เดี่ยว อยู่นั่นแหละ ขออีกซักนาที เริ่มเหนื่อยแล้ว” (ลูกจ้างทำงานบ้าน, กลุ่มย่อย 9)

“เราต้องทำงานทั้งวัน จะเอาเวลาที่ไหนไปออกกำลังกาย ส่วนใหญ่ไม่ได้กินข้าวเช้าหรอก มื้อแรกของเราที่ข้าวกลางวัน” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8)

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

การรับมือกับอุปสรรคในการเข้าถึงลูกค้า

ผู้เข้าร่วมการวิจัยถูกสัมภาษณ์ถึงการรับมือกับอุปสรรคในการเข้าถึงลูกค้า ตารางที่ 8 แสดงลำดับประเภทการแก้ปัญหาในรูปแบบของแนวทางอย่างเป็นทางการจากน้อยที่สุดสู่เป็นทางการมากที่สุด ซึ่งประกอบไปด้วย:

- ระดับบุคคล: สะท้อนให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ของผู้เข้าร่วมในการจัดการกับปัญหาด้วยตนเอง
- ยุทธศาสตร์ระหว่างบุคคล: สะท้อนให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ของผู้เข้าร่วมการศึกษากับผู้ร่วมงาน, นายจ้าง หรือ เพื่อน/ครอบครัวเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาในการเข้าถึงตลาด
- ยุทธศาสตร์ระดับชุมชน: ได้แก่ กิจกรรมที่ร่วมกันเพื่อนร่วมงานหลายคนหรือกลุ่มที่มีการจัดตั้ง

กลไกทางการ หมายถึงการเชื่อมโยงกับภาครัฐกิจในระบบหรือภาครัฐบาล ตารางที่ 9 ได้รวมถึงตัวอย่างของยุทธศาสตร์เฉพาะและข้อเสนอแนะแต่ละประเภท

ตารางที่ 7: ระดับของกลยุทธ์เพื่อเพิ่มการเข้าถึงลูกค้า แบ่งตามสาขาอาชีพ							
	กลไกไม่เป็นทางการ				กลไกทางการ		
	ส่วนบุคคล	ระหว่างบุคคล	ชุมชน/กลุ่ม	รวม	ธุรกิจในระบบ	รัฐบาล	รวม
ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	6	1	3	7	1	1	2
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	10	-	-	10	-	-	0
ลูกจ้างทำงานบ้าน	5	2	-	7	7	-	7
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	14	4	10	28	4	3	7
รวม	35	7	13	52	5	4	9

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

ในการศึกษาครั้งนี้ มีหมายเหตุสำคัญที่ต้องเน้นถึงคือ จำนวนผู้ทำการผลิตที่บ้านมีสัดส่วนที่กล่าวถึงมากกว่ากลุ่มอื่นอันเนื่องมาจากเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนผู้เข้าร่วมทำการศึกษามากกว่า อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้มีระดับยุทธศาสตร์ที่หลากหลายและข้อเสนอแนะที่มากกว่า

โดยภาพรวมและตามสาขาอาชีพ แรงงานนอกระบบใช้ยุทธศาสตร์กลไกนอกระบบในการเข้าถึงตลาดมากกว่ากลไกในระบบเกือบหกเท่าตัว ซึ่งทุกอาชีพจะเน้นเรื่องการพัฒนาทักษะฝีมือและความน่าเชื่อถือมากขึ้น, ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย น่าสนใจ หรือราคาถูกลง, หรือหาอาชีพเสริม จำนวนผู้ทำการผลิตที่บ้านยังกล่าวถึงการประหยัดรายจ่ายในช่วงที่ขาดรายได้

กลุ่มลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ทำการผลิตที่บ้านมีการใช้ยุทธศาสตร์ระหว่างบุคคลในการแก้ปัญหา ลูกจ้างทำงานบ้านอธิบายว่าพวกเขาต้องพึ่งพาระบบการแนะนำส่งต่องานระหว่างนายจ้างเก่าและนายจ้างใหม่อย่างมาก “ถ้านายต้องงานให้ (นายจ้างแนะนำลูกจ้างทำงานบ้านให้กับนายจ้างอื่น) สัญญาจ้างและสภาพการทำงานก็จะดีกว่า ถ้าไม่ใช้การต่องาน นายจ้างใหม่เค้าจะไล่เร่ออกเมื่อไหร่ก็ได้ แต่นายต้องงานให้ นายจ้างคนใหม่เขาก็จะเกรงใจ รู้สึกเป็นหนี้บุญคุณเจ้านายเก่า” (ลูกจ้างทำงานบ้าน-

กลุ่มย่อย 9) ผู้ผลิตเพื่อขายในการเคหะทุ่งสองห้องมีการตั้งเครือข่ายครอบครัวในการขายผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตเพื่อขายรายหนึ่งเล่าว่าสามีของเธอเคยช่วยนำสินค้าของเธอไปขายที่ที่ทำงาน แต่ตอนนี้ได้หยุดไปแล้ว “**แม้แต่คนในครอบครัวก็ไม่เห็นว่าเป็นธุรกิจจริงจัง ไม่ช่วยหาลูกค้า**” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4)

ยุทธศาสตร์ระดับชุมชนถูกกล่าวถึงบ่อยที่สุดโดยผู้ทำการผลิตที่บ้าน โดยเฉพาะผู้ผลิตเพื่อขายในการเคหะทุ่งสองห้อง ซึ่งตลาดหลักของพวกเขาเป็นผู้บริโภคทั่วไป กลุ่มนี้เสนอแนะให้มีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนและตลาดท้องถิ่น, จัดให้มีวิทยุชุมชนเพื่อการโฆษณา และเสนอให้มีโครงการของชุมชนต่อการเคหะแห่งชาติ ผู้รับงานไปทำที่บ้านในการเคหะคลองกรุง เน้นถึงความสำคัญในกรรวมกลุ่ม เพื่อให้สามารถรับงานได้โดยตรงและทำให้แรงงานไม่ขึ้นอยู่กับผู้จ้างเพียงรายเดียว อย่างไรก็ตาม แนวทางนี้ไม่ได้ประสบความสำเร็จเสมอไป การร่วมหรือการสร้างกลุ่มไม่ได้เป็นตัวยืนยันถึงการจ้างงาน ตามที่แรงงานคนอื่นในการเคหะคลองกรุงกล่าวไว้ และผู้เข้าร่วมการศึกษามีความคลั่งใจในประสิทธิภาพของคณะกรรมการชุมชน (ตามที่อธิบายเพิ่มเติมในบทที่ 4)

สำหรับผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง แม้ว่าจะไม่มีการเอ่ยถึงความสำคัญของระบบวินโดยตรงแต่ก็มีการแสดงนัยยะว่าระบบการจัดลำดับคิวมีส่วนช่วยจัดการการทำงานและชีวิตประจำวันของพวกเขา และในแต่ละวันก็ยังมีข้อกำหนดร่วมกัน เช่น ห้ามมิให้ให้เบอร์โทรศัพท์ส่วนตัวแก่ลูกค้า หรือห้ามไม่ให้ลดค่าโดยสาร ทั้งนี้เพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม

ถึงแม้ว่ากลุ่มผู้ค้าในเคหะหมู่บ้านนักกีฬา จะไม่ได้ยกประเด็นอุปสรรคที่เจาะจงในการเข้าถึงตลาด แต่จากการอภิปรายที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงการใช้อยุทธศาสตร์ระดับชุมชนในการแก้ปัญหา เห็นได้จากประวัติความเป็นมาของตลาดที่ผู้ค้าร่วมกันก่อตั้งสหกรณ์ชุมชนเพื่อต่อต้านการไล่ที่ของการเคหะแห่งชาติ นอกจากนี้แกนนำกลุ่มได้กล่าวถึงการแก้ปัญหาที่นอกเหนือจากการแก้ปัญหาในระดับกลุ่มผู้ค้าด้วยกันเอง ตามที่แกนนำได้อธิบายว่า “เราเน้นไปทำงานชุมชน พอเราช่วยชุมชน เขาก็จะได้มีทัศนคติที่ดีกับแม่ค้าในตลาดของเรา” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10) ผู้ค้าจากชุมชนประดิษฐ์โทรการต้องพึ่งพาแกนนำชุมชนของเขาเช่นกัน ในการเข้าเจรจากับสำนักงานเขตภายหลังนโยบายยกเลิกจุดผ่อนผัน ในขณะที่การแก้ปัญหาอื่นๆเป็นเรื่องระดับบุคคล

กลุ่มผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ทำการผลิตที่บ้านเป็นเพียงสองกลุ่มที่พัฒนายุทธศาสตร์การแก้ปัญหาโดยพิจารณาจากข้อมูลทางการตลาดและภาครัฐบาล ข้อเสนอแนะส่วนใหญ่มาจากแกนนำกลุ่มมากกว่าสมาชิก โดยเฉพาะแกนนำกลุ่มผู้ผลิตเพื่อขาย มีการเสนอให้ภาครัฐมีการจัดซื้อจัดจ้างโดยตรงกับแรงงานนอกระบบ และให้แรงงานนอกระบบมีส่วนร่วมในคณะกรรมการต่างๆของภาครัฐ ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างอธิบายถึงความต้องการของพวกเขาเพื่อให้ตำรวจเอาดำเนินการกับวินที่ไม่ถูกกฎหมาย เพื่อจัดการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากจักรยานยนต์รับจ้างที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นรถจักรยานยนต์รับจ้างสาธารณะนั้น ไม่ได้เสียภาษีรับจ้างสาธารณะ ในการอภิปรายกลุ่มของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย (ดูที่บทที่ 4) กลุ่มผู้ค้าจากหมู่บ้านนักกีฬาและชุมชนประดิษฐ์โทรการอธิบายถึงความพยายามของพวกเขาในการเจรจาต่อรองกับการเคหะแห่งชาติหรือสำนักงานเขตเพื่อก่อตั้งตลาดใหม่หรือการขอคืนพื้นที่ค้าขายเดิม แต่ทั้งสองกรณีจบลงด้วยความขุ่นหมอง

ในส่วนของยุทธศาสตร์ทางการตลาดในระบบ แกนนำกลุ่มผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างอธิบายถึงการสร้างแอปพลิเคชัน “โกไบค์ (GoBike)” ของสมาคมผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง ซึ่งเป็นแอปพลิเคชันสำหรับการเรียกรถจักรยานยนต์รับจ้างที่ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นอีกทางเลือกนอกเหนือจาก GrabBike แต่ตัวแอปพลิเคชันยังไม่สามารถใช้งานได้ และข้อมูลจากแกนนำกลุ่มแสดงให้เห็นว่าตัวโครงการนี้ประสบกับความล้มเหลวเนื่องจากระบบราชการของกรมการขนส่งทางบก (ข้อมูลเมื่อเดือนธันวาคม 2559)

แกนนำกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านรายหนึ่งเล่าถึงประสบการณ์ของเธอกับบริษัทเอกชนในระบบซึ่งได้เสนองานให้เธอกับกลุ่มเพื่อนรับงานมาทำที่บ้าน แต่เธอต้องเดินทางไปฝึกงานที่โรงงานทุกวันเป็นเวลา 4 เดือน หลังจากการฝึกอบรม งานตัดเย็บชิ้นแรกของเธอที่รับมาทำที่บ้านยังไม่ผ่านการควบคุมคุณภาพของบริษัท แต่เธอก็ยังคงอดทนฝึกฝนพัฒนาฝีมือและจนผ่านการอนุมัติจากบริษัท ได้รับค่าแรงที่ดีและมีการจ้างงานอย่างต่อเนื่อง เธอมีรายได้มากกว่า 10,000 บาทต่อเดือน แต่ก็มีสมาชิกกลุ่มคนอื่นๆ ที่มีไม่ประสงค์ที่จะเข้าฝึกงานเพื่อรับงานโดยตรงกับบริษัทหรือหาโอกาสที่คล้ายๆกัน ด้วยเหตุผลส่วนตัวและเป็นงานละเอียด ผู้รับงานฯหญิงอีกคนที่มีรายได้ประมาณ 2,000 บาทต่อสองสัปดาห์จากงานเย็บผ้าอ้อมซึ่งเป็นงานในปัจจุบันของเธอก็ไม่ประสงค์ที่จะรับงานโดยตรงกับบริษัท เพราะบริษัทจะจ่ายค่าแรงเพียงเดือนละครั้ง เธอไม่สามารถในการจัดสรรค่าใช้จ่ายที่ต้องรอทั้งเดือนเนื่องจากค่าเช่าและภาระหนี้สิน (แกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 6)

ตารางที่ 8: ยุทธศาสตร์ของแรงงานนอกระบบในการขยายโอกาสการเข้าถึงตลาดและลูกค้า		
	ระดับ	ยุทธศาสตร์และข้อเสนอ
ไม่เป็นทางการ	บุคคล	<ul style="list-style-type: none"> - สมัครเข้ารับการอบรมหรือศึกษาจากวิดีโอเพื่อพัฒนาทักษะ (ลูกจ้างทำงานบ้าน) - ทำงานกับครอบครัวที่ไม่มีเด็ก (ลูกจ้างทำงานบ้าน) - ทำงานหนักเพื่อให้ได้รับความเชื่อใจ (ลูกจ้างทำงานบ้าน) - รักษามาตรฐานและคุณภาพ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - หางานเสริม, รับแก้ไขเสื้อผ้า (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - ออกแบบรูปแบบใหม่ ตามสมัยนิยม (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - ประหยัดเงิน ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - ลดราคา หรือ “แถม” (ผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย) - ลดปริมาณการผลิต และไม่ขึ้นราคาราคา (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย) - ปรับปรุงรายการอาหาร และรักษาความหลากหลายของสินค้า (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย) - เริ่มขายในช่วงเช้าตรู่ (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย) - บริการดี (ผู้ขับซิ่งรถจักรยานยนต์รับจ้าง) - แจกเบอร์โทรศัพท์ส่วนตัวแก่ลูกค้า (ผู้ขับซิ่งรถจักรยานยนต์รับจ้าง) - ซ่อมรถจักรยานยนต์ (ผู้ขับซิ่งรถจักรยานยนต์รับจ้าง) - เรียนรู้ทักษะใหม่จากนายจ้าง (ลูกจ้างทำงานบ้าน)
	ระหว่างบุคคล	<ul style="list-style-type: none"> - หาลูกค้า หรืองานผ่านทางเพื่อน, เพื่อนบ้าน, ปากต่อปาก (ลูกจ้างทำงานบ้าน, ผู้ทำการผลิตที่บ้าน)
	กลุ่ม หรือ ชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - จัดตั้งกลุ่มผู้ผลิต (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - จัดตั้งร้านค้าชุมชน, จัดตลาด (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - โฆษณาผ่านวิทยุชุมชน (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - หางานในชุมชน (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - หาอาสาสมัครเพื่อประสานงานติดต่อกับลูกค้าต่างชาติ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - ไม่ลดราคา ไม่ให้เบอร์โทรศัพท์ส่วนตัวแก่ลูกค้า (ผู้ขับซิ่งรถจักรยานยนต์รับจ้าง) - เข้าร่วมการอบรมที่จำเป็นจากบริษัท (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน)
เป็นทางการ	ตลาด	<ul style="list-style-type: none"> - หางานจากผู้รับเหมา/คนกลาง (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - ขอเลื่อนกำหนดส่งงานเมื่อจำเป็น (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - เลือกลูกค้าที่ไว้ใจได้ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - สร้างแอปพลิเคชัน GoBike (ผู้ขับซิ่งรถจักรยานยนต์รับจ้าง)
	การตอบสนอง สาธารณะและ รัฐบาล	<ul style="list-style-type: none"> - เสนอโครงการชุมชนต่อการเคหะแห่งชาติ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - สนับสนุนกระบวนการจัดซื้อจัดจ้างโดยตรงของรัฐบาลต่อแรงงานนอกระบบ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - มีตัวแทนแรงงานนอกระบบในคณะกรรมการต่างๆของภาครัฐ (ผู้ทำการผลิตที่บ้าน) - ปรับปรุงการบังคับใช้กฎหมายกับวินที่ไม่ถูกกฎหมาย (ผู้ขับซิ่งรถจักรยานยนต์รับจ้าง)

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

กลุ่ม
 เด...
 ผู้ที่มีทักษะฝีมือการ
 ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ตามคว...
 จากเศษผ้า เลื่อผ้าสตรีและ...
 ชดสูกตามสมัยนิยม...
 กระจายให้กับ...

ผ้าชาย ร่ำรวย

ฉวีรมล สุทธิพรธมพงศ์ ผู้ทำการผลิตที่บ้านใส่แกนนำเครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย
 ฉวีรมลตัดเย็บกระเป๋าละเลื่อผ้าเพื่อหารายได้เข้าครอบครัว
 รูปโดย : Paula Bronstein / Getty Images Reportage

บทที่ 3: การเข้าถึงการบริการสาธารณสุข

เพื่อเข้าใจถึงอุปสรรคที่แรงงานนอกระบบเผชิญในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขในเขตกรุงเทพมหานคร, ผู้ดำเนินการได้ถามผู้เข้าร่วมการศึกษาทั้งสี่กลุ่มถึงบริการสาธารณสุขที่สำคัญสองอย่าง คือบริการด้านสาธารณสุข และการมีที่อยู่อาศัย ผู้เข้าร่วมการศึกษาได้หารือและจัดลำดับระหว่างสองประเด็น-สุขภาพและที่อยู่อาศัย-ว่าสิ่งไหนมีผลกระทบต่ออาชีพและความเป็นอยู่ของพวกเขามากกว่ากัน

ตารางที่ 9: การบริการที่มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของแรงงานมากที่สุด		
สาขาอาชีพ	จำนวนกลุ่มย่อย	
	สุขภาพ	ที่อยู่อาศัย
ผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้าง	1	2
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	1	1
ลูกจ้างทำงานบ้าน	2	0
ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	3	1
รวม	7	4

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

กลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยมากกว่าครึ่งหนึ่ง จัดอันดับให้ การเข้าถึง “บริการสาธารณสุข” มีผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขามากที่สุด การเลือกการบริการสุขภาพเหนือการมีที่อยู่อาศัยแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงโดยตรงกับความสามารถในการหารายได้เพื่อการดำรงชีพ จากที่ลูกจ้างทำงานบ้านผู้หนึ่งได้ชี้แจงว่า “ถ้าเราสุขภาพดี อะไรก็ง่ายไปหมด แต่ถ้าเราไม่สบาย นายเค้าก็ไม่อยากให้เรามาทำงาน เพราะเค้ากลัวเราจะไปทำเค้าป่วย” (ลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 9) ผู้ขับซีรตจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งได้ถามเช่นกันว่า “ถ้าเราไม่สบาย เราจะหาเงินได้อย่างไร” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) ในทางตรงข้ามผู้เข้าร่วมการศึกษาที่เลือกการมีที่อยู่อาศัยเหนือสุขภาพคือแรงงานที่ยังไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองในเขตกรุงเทพมหานคร ดังที่จะได้อธิบายเพิ่มเติมต่อไป

การบริการสาธารณสุข

ประเทศไทยมีระบบสวัสดิการด้านสาธารณสุขหลายประเภท ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความคุ้มครองภายใต้โครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า รองลงมาคือ ระบบประกันสังคม โดยนายจ้างและลูกจ้างมีส่วนร่วมในการจ่ายเงินสมทบ, มีระบบสวัสดิการข้าราชการ และประกันสุขภาพเอกชน¹¹ ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้ากำหนดให้ผู้ใช้บริการต้องเลือกสถานพยาบาลปฐมภูมิและสถานพยาบาลหลักเพื่อรับสิทธิ์ เช่น โรงพยาบาล, คลินิก, หรือสถานีนอนามัย ขึ้นอยู่กับความพร้อมของหน่วยงานท้องถิ่นและความต้องการของผู้ป่วย หน่วยบริการปฐมภูมิเป็นเหมือนผู้ดูแลเบื้องต้นแก่ผู้ป่วยเพื่อรับและส่งต่อผู้ป่วยไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางที่สถานพยาบาลอื่นๆหากมีความจำเป็น

¹¹ ดูที่ ชลธิชาและ พูลทรัพย์ (2557), การวิเคราะห์ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าและการเข้าถึงของผู้รับทำการผลิตที่บ้านและลูกจ้างทำงานบ้าน

พื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการรักษาพยาบาลที่ได้มาตรฐานสากล มีโรงพยาบาลถึง 140 แห่ง รองรับผู้ป่วยได้ 30,000 เตียง แต่อย่างไรก็ตามมีเพียงหนึ่งในสามของโรงพยาบาลเท่านั้นที่เข้าร่วมโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ทั้งที่ในความจริงแล้วกรุงเทพมหานครต้องรองรับผู้ป่วยจากทุกภูมิภาคของประเทศ สถานพยาบาลหลักไม่ได้มีการกระจายตัวอย่างเท่าเทียม และมากกว่าสามสิบเขตของกรุงเทพมหานครไม่มีโรงพยาบาลที่เข้าร่วมโครงการหลักประกันเพื่อสุขภาพถ้วนหน้า นโยบายของภาครัฐที่พยายามจะให้กรุงเทพมหานครเป็น “ศูนย์กลางทางการแพทย์” ระดับโลกเพื่อดึงดูดผู้คนที่เข้ามาในประเทศเพื่อใช้บริการทางการแพทย์ กลับกลายเป็นการทำลายระบบการบริการสุขภาพสำหรับคนในประเทศ เนื่องด้วยโรงพยาบาลเอกชนหลายแห่งดึงตัวแพทย์ด้วยค่าจ้างที่สูงและมีสภาพการทำงานที่ดีกว่า จากผลสำรวจในปี 2556 สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติได้รับคะแนนการรับรู้จากคนกรุงเทพมหานครน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ ถึงแม้ว่าคะแนนยังสูงอยู่ที่ 7.92/10 (สำนักงานหลักประกันสุขภาพและมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ 2556 จากที่อ้างถึงโดย ชลธิชาและ พูลทรัพย์ 2557)

มีเพียงผู้เข้าร่วมการศึกษาครั้งนี้บางคนที่ใช้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในการรักษา ในกลุ่มย่อย 4 ซึ่งเป็นกลุ่มย่อยของผู้ผลิตเพื่อขาย มีเพียงสมาชิก 4 คน จากทั้งหมด 6 คน ในกลุ่มที่ใช้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า คนอื่นๆไว้วางใจระบบประกันสุขภาพเอกชน, ประกันสังคม (ประกันสังคมมาตรา 39), หรือสวัสดิการข้าราชการจากหลายๆของพวกเขา ส่วนลูกจ้างทำงานบ้าน มีเพียงคนเดียวเท่านั้นที่ใช้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในเขตกรุงเทพมหานคร คนอื่นๆแม้จะมีสิทธิในหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า แต่น้อยครั้งหรือไม่เคยได้ใช้สิทธิเลย เพราะโดยทั่วไปพวกเขาเลือกที่จะจ่ายเพื่อการบริการที่เร็วกว่า หรือในบางกรณีพวกเขาไม่เชื่อมั่นในการบริการของระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

แรงงานหลายคนที่ใช้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นประจำมีความประทับใจกับระบบในภาพรวม ยกตัวอย่างเช่นผู้ค้ารายหนึ่งกล่าวว่า “ก็ตั้งแต่ใช้บัตรทองมา ก็ไม่เคยมีปัญหาอะไรนะ” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) แรงงานบางคนเล่าถึงประสบการณ์ที่ดีของตนเองและสมาชิกครอบครัวในการเข้ารับการรักษาการดูแลของหลักประกันเพื่อสุขภาพถ้วนหน้า ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างชายรายหนึ่งเล่าถึงการรับการตรวจเช็คโรคความดันสูงเป็นประจำภายใต้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าว่า “เขาก็บริการดี เราต้องไปตามขั้นตอน” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) ผู้ค้าหญิงคนหนึ่งเล่าเรื่องราวเล็กน้อยของตัวเธอเกี่ยวกับการใช้บริการตามสิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าว่า:

“ฉันเป็นซิสต์ที่รังไข่ ตอนแรกก็กังวลที่จะไปรักษาที่โรงพยาบาลตามสิทธิ์บัตรทอง ฉันเลยไปโรงพยาบาลจุฬาฯแทน พอหมอวินิจฉัยว่าเป็นซิสต์ที่รังไข่ ต้องผ่าตัด ต้องเข้าอุโมงค์ (MRI) ซึ่งมันแพงถ้าจะจ่ายเอง หมอก็เลยทำเรื่องส่งตัวไปโรงพยาบาลตามสิทธิ์บัตรทอง ฉันก็ไปโรงพยาบาลตามสิทธิ์ หมอเค้าก็บริการดีมาก” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10)

ถึงแม้ว่ามีเรื่องราวในแง่ดีจากผู้ใช้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าหลายคน แรงงานหลายคนมีทัศนคติว่าหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้ามีคุณภาพที่ด้อยกว่าสิทธิการรักษาในรูปแบบอื่นๆ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างชายรายหนึ่งกล่าวว่า “บัตรทองนี่ชนชั้นล่างสุด สูงขึ้นมาหน่อยก็ประกันสังคม ส่วนใครที่มีความสามารถก็ไปใช้ประกันสุขภาพเอกชน อันนี้ชั้นสูงสุด” (ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 1) ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างอีกคนยืนยันความเห็นนี้ ได้อธิบายถึงการดูแลที่แตกต่างที่พวกเขาได้รับจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลเมื่อพวกเขาใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า “น้ำเสียงมันต่างกัน” (ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง กลุ่มย่อย 1)

จากการจัดลำดับความสำคัญของอุปสรรคได้ถูกนำมาศึกษาในแต่ละกลุ่ม จากทั้งสี่อาชีพ พบว่า การรอนาน และ คุณภาพของการบริการและการรักษา เป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่มีคุณภาพ ตามมาด้วย ขั้นตอนการส่งตัว, ค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม หรือค่าใช้จ่ายนอก, การเดินทางไปยังโรงพยาบาล และประเด็นอื่นๆ เช่น ปัญหาในการย้ายสิทธิ์

การรอรับบริการที่ยาวนานเป็นประเด็นที่พูดถึงของแรงงานอย่างมาก ป้อยครั้งที่ผู้ป่วยต้องโรงพยาบาลแต่เข้าตู่เพื่อรับคิว แต่ต้องรอหลายชั่วโมงกว่าจะได้พบแพทย์ ผู้เข้าร่วมบางคนสามารถที่จะวางแผนการไปพบแพทย์ได้ก่อน ตามที่ผู้ค้ารายหนึ่งกล่าวว่า “สำหรับฉัน รอานานไม่ใช่ปัญหา ฉันรู้อยู่แล้วว่าถ้าไปโรงพยาบาลก็ต้องเสียเวลาทั้งวัน” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) แต่อย่างไรก็ตามสำหรับคนอื่นๆการรอคิวานานไม่ใช่ทางเลือกที่ง่ายนักของพวกเขา และบางคนพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียต่างๆในการเข้ารับการรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาลเอกชนแทนที่จะใช้สิทธิตามหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า แกนนาคคนหนึ่งจากกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านอธิบายว่า “ถ้าต้องไปโรงพยาบาล เราต้องเสียรายได้ วันละ 1000 บาท บวกค่ารถค่ากินอีก 300 แปลว่า วันนั้นต้องเสียเงิน 1300 บาท แต่ถ้าไป หาหมอที่คลินิก ให้หมอฉีดยา เสียเงินแค่ 500 บาท กลับมาทำงานได้ต่อ” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7)

แรงงานยังมีข้อกังวลอื่นๆที่เชื่อมโยงกับคุณภาพของการดูแลสุขภาพที่พวกเขาได้รับจากการใช้สิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ข้อกังวลได้ถูกสรุปไว้ในกรอบที่ 3 ได้แก่ การรักษาในกรณีฉุกเฉิน, การไม่ได้รับการดูแลที่ดีและบริการไม่สุภาพจากเจ้าหน้าที่, การจ่ายยาคุณภาพต่ำและข้อจำกัดของสถานพยาบาลในการวินิจฉัยและรักษาโรคร้ายแรง

อนึ่ง ต้องหมายเหตุไว้ว่า อุปสรรคหรือข้อกังวลต่างที่ถูกยกประเด็นมานั้น มาจากทั้งประสบการณ์ตรงของผู้ใช้บริการและในหลายกรณีผู้เข้าร่วมการศึกษาไม่ได้เป็นผู้ใช้สิทธิโดยตรง แต่อ้างถึงประสบการณ์ของเพื่อน, คนในครอบครัว หรือคนรู้จักที่ได้รับการดูแลที่ไม่เพียงพอ

กรอบที่ 5: การรับรู้ของแรงงานเกี่ยวกับคุณภาพการให้บริการและการรักษา

หมอใช้เวลาการตรวจสั้น

“บางทีเวลาไปหาหมอที่คลินิกศูนย์ (หน่วยพยาบาลปฐมภูมิ) เจอหมอแค่นาทีเดียว หมอไม่ได้ถามอาการอะไรเลยให้แต่ยามากิน” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7).

การบริการที่ไม่ดีจากเจ้าหน้าที่ และ/หรือ แพทย์

“โรงพยาบาลรัฐในกรุงเทพฯ หมอไม่ค่อยสนใจคนไข้หรอก” (ลูกจ้างทำงานบ้าน 8)

คุณภาพยาที่ด้อยกว่า

“ฉันรู้สึกว่าบัตรทองจะให้ยาไม่ค่อยมีคุณภาพ หาซื้อได้ตามร้านขายยาทั่วไป ส่วนมากจะให้ยาพาราหรือยาแก้ปวดทั่วไป” (ลูกจ้างทำงานบ้าน 8)

มีข้อจำกัดในการบริการ

“ส่วนใหญ่คลินิกศูนย์ (หน่วยพยาบาลปฐมภูมิ) ก็แค่แควินิจฉีดยาทั่วๆไปได้เท่านั้น ยากกว่าจะเจอโรคจริงๆ” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10)

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

นอกเหนือการรอนานและคุณภาพของการบริการ ปัญหาที่ใหญ่ถัดมาสำหรับผู้เข้าร่วมงานวิจัยคือปัญหาเกี่ยวกับการส่งตัวผู้ป่วย ซึ่งในบางครั้งต้องใช้ขั้นตอนที่ยุ่งยากและรอนานเพื่อที่จะได้พบแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง แรงงานงานบางคนเล่าถึงประสบการณ์ที่ไม่ได้รับการรักษาอย่างทันที่ตั้งแต่ช่วงที่มีอาการเบื้องต้นกลายเป็นโรคที่รุนแรงมากขึ้น เนื่องมาจากการที่ต้องรอการรักษาและขั้นตอนการส่งตัวที่ยุ่งยาก อย่างไรก็ตามในกรณีของผู้ทำการผลิตที่บ้านรายหนึ่ง เธอมีอาการปวดท้องบ่อยครั้ง หมอที่ศูนย์ปฐมภูมิวินิจฉัยและบอกว่าเป็นการปวดท้องโรคระยะเพราะธรรมดา ต่อมาเมื่ออาการของเธอหนักขึ้น เธอไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาลเอกชน ซึ่งเธอพบว่าเธอป่วยด้วยเนื้องอกในมดลูก โรงพยาบาลเอกชนได้ส่งตัวเธอกลับไปโรงพยาบาลภายใต้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าของเธอที่ลาดกระบัง ซึ่งต่อมาได้ส่งตัวเธอต่อไปที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ที่ซึ่งเธอต้องไป “เริ่มต้นจากศูนย์” ด้วยการต้องเข้ารับการรักษาใหม่และวินิจฉัยใหม่ทั้งหมด (ผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 5) ผู้ค้ารายหนึ่งป่วยด้วยโรคซิสทีไนรั้งไข (ที่กล่าวก่อนหน้า) ก็ต้องเที่ยวไปเที่ยวมาจากโรงพยาบาลหนึ่งสู่อีกโรงพยาบาลหนึ่งเป็นเวลานานก่อนที่จะได้รับการวินิจฉัยที่ถูกต้อง

ยิ่งไปกว่านั้นขั้นตอนการส่งตัวอาจนำไปสู่การต้องเดินทางไปโรงพยาบาลที่ไกลจากที่พักมาก ผู้ทำการผลิตที่บ้านคนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่เขตหนองจอกซึ่งเป็นเขตชานเมืองเล่าว่าต้องตื่นตั้งแต่ตีสองและออกจากบ้านตีสามเพื่อไปโรงพยาบาลที่ถูกส่งตัวไป

อุปสรรคลำดับที่สี่ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพการรักษาคือเรื่องของค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม ซึ่งแรงงานหลายคนอ้างถึงว่าในบางครั้งพวกเขาต้องเสียค่าใช้จ่ายสำหรับการผ่าตัด, ค่ายา, เงินมัดจำสำหรับการรักษา หรือแม้กระทั่ง “การใส่ซอง” ให้หมอ ตามที่หนึ่งในแรงงานกล่าวว่า “บัตรทองไม่ครอบคลุมทุกอย่าง มันมียานอกบัญชีที่คนไข้ต้องจ่ายตัวเอง ฉันเคยต้องจ่ายเงิน 500 บาท เพราะตอนนั้นเข้าห้องฉุกเฉิน” (ผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 5) ผู้ค้ารายหนึ่งเล่าประสบการณ์ความเจ็บปวดอันยาวนานของเธอในการขอผ่อนผันค่ารักษาที่ไม่ครอบคลุมเนื่องจากเธอไม่สามารถจ่ายค่ารักษาได้ว่า:

“สามีของฉันต้องผ่าตัดตา แล้วทางโรงพยาบาลบอกว่าต้องจ่ายเพิ่ม 60,000 บาท ตอนนั้นฉันไม่ได้ทำงาน ไม่มีเงิน ก็บอกโรงพยาบาลไปว่าไม่มีเงิน เขาก็บอกว่า ง่ายจ่ายเฉพาะค่าเวชภัณฑ์สิ้นเปลือง 16,000 บาท เราก็ยังไม่จ่าย โรงพยาบาลก็เลยส่งไปหาฝ่ายสังคมสงเคราะห์ แต่เขาก็ช่วยไม่ได้ หลานฉันก็เลยช่วยเขียนจดหมายไปหาทาง สปสช สุดท้ายทางโรงพยาบาลก็อนุโลมให้ผ่อนจ่าย เดือนละ 1,000 บาท แต่ฉันก็ยังไม่เงินจะจ่าย เพราะตอนนั้นตกงาน ก็เลยให้หลานเขียนจดหมายให้อีกครั้ง สุดท้ายโรงพยาบาลก็ยกเลิกการเก็บค่าใช้จ่ายทั้งหมด” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย, กลุ่มย่อย 11)

ผู้ค้าคนอื่นๆจากชุมชนประดิษฐ์โทรการได้ยกปัญหาเกี่ยวกับนโยบายใหม่ที่โรงพยาบาลตามสิทธิหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า กำหนดให้ผู้ป่วยที่ต้องได้รับการผ่าตัดหรือเป็นผู้ป่วยในต้องวางเงินมัดจำ 5,000 บาท ก่อนเข้ารับการรักษา “ก็ต้องมีเงินมัดจำ ต้องไปหามาให้ได้ ถ้าไม่มีเงิน ก็ต้องไปกู้ไปยืมเขามา” อธิบายโดยหนึ่งในผู้ค้า (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) หรืออาจกู้เงินจากสหกรณ์ชุมชนเพื่อวางมัดจำ

หนึ่งในประเด็นที่ถูกยกขึ้นมาจากหลายๆกลุ่มคือ การต้องจ่ายค่ารักษาพยาบาลในกรณีฉุกเฉินเมื่อเข้ารับบริการที่โรงพยาบาลนอกเวลาทำการ ภายใต้หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าผู้ป่วยสามารถใช้บริการโรงพยาบาลนอกสิทธิได้ในกรณีฉุกเฉินซึ่งหมายถึงอาการที่คุกคามถึงชีวิตและโรคที่ร้ายแรงซึ่งจำเป็นต้องใช้การดำเนินการในทันทีหรือการผ่าตัดฉุกเฉิน หรืออาการของโรคที่มีความเสี่ยงสูง แต่อย่างไรก็ตาม การใช้สิทธิกรณีฉุกเฉินนั้นขึ้นอยู่กับกรณีวินิจฉัยของแพทย์ว่าเป็นกรณีฉุกเฉินหรือไม่ มีหลายกรณีที่แรงงานนอกระบบต้องจ่ายค่ารักษาในการเข้ารับการรักษาฉุกเฉินไม่ว่าจะเกิดกับกับตัวเองหรือลูกหลาน ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งเล่าว่าถึงขนาดต้องต่อรองกับพยาบาลว่า “ช่วยรักษาลูกฉันก่อน เดี่ยวเรื่องเงินค่อยว่ากันทีหลัง” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) แต่เจ้าหน้าที่ก็ยืนยันว่าพวกเขาต้องวางมัดจำก่อนที่จะพบแพทย์

เหตุผลอีกเรื่องถูกเล่าโดยผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง ซึ่งเป็นที่อุบัติเหตุที่หมายถึงความเป็นความตาย แสดงความไม่มั่นใจในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในกรณีฉุกเฉินว่า

“5 เดือนที่ผ่านมา สมาชิกในวินของผมเสียชีวิตไป 2 คน คนหนึ่งประสบอุบัติเหตุแล้วกู้ภัยเอาไปส่งโรงพยาบาลตามสิทธิ์บัตรทอง ซึ่งมันไกลจากที่เกิดเหตุมาก พอถึงโรงพยาบาล เขาก็ไม่ได้ทำอะไร ได้แต่ให้เรายืนยันว่าเป็นอุบัติเหตุ เขาจะได้เบิกเงินจาก พรบ. พอได้เงินก็ไม่ได้ทำอะไร ปล่อยให้เพื่อนผมตาย” (ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง, กลุ่มย่อย 3)

ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างอีกรายหนึ่งที่ได้เล่าประสบการณ์ของตนเองหลังเกิดอุบัติเหตุและได้รับบาดเจ็บที่ศีรษะอย่างรุนแรง และเชื่อกันที่ครอบครัวตัดสินใจให้นำเขาส่งโรงพยาบาลเอกชนจึงทำให้เขารอดชีวิต “ผมเชื่อว่านั่นเป็นสาเหตุที่ทำให้ผมรอดชีวิตจนถึงทุกวันนี้” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 3) ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างยังแสดงความไม่พอใจเกี่ยวกับเงื่อนไขในการใช้สิทธิ์ตาม พรบ.รณดและหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในกรณีเกิดอุบัติเหตุซึ่งทางโรงพยาบาลกำหนดให้ผู้ป่วยจ่ายค่ารักษาพยาบาลเองโดยตรงและเบิกเงินคืนจากประกันภัยเองทีหลัง

ปัญหาอื่นๆที่ถูกยกขึ้นมาในการอภิปรายได้แก่ ชั่วโมงการทำงานของสถานพยาบาล ยกตัวอย่างเช่น แรงงานนอกระบบในเขตหนองจอกเล่าถึงการที่สถานพยาบาลปฐมภูมิเปิดทำการช้าและปิดทำการเร็วกว่าเวลาที่กำหนด และลูกจ้างทำงานบ้านต้องลงงานเพื่อเข้ารับบริการในช่วงเวลาราชการ รวมถึงปัญหาการย้ายสิทธิ์บัตรทอง ผู้ทำการผลิตที่บ้านหลายคน (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4 และกลุ่มย่อย 7) ประสบปัญหาการเปลี่ยนสถานพยาบาลหลักจากที่ลงทะเบียนไปเป็นที่อื่นโดยไม่แจ้งล่วงหน้า ขณะเดียวกันลูกจ้างทำงานบ้านบางคนประสบกับปัญหาการย้ายสิทธิ์บัตรทองเพื่อรับบริการในเขตกรุงเทพฯ เนื่องจากไม่มีฐานทะเบียนราษฎร์ในกรุงเทพฯ และนายจ้างไม่ยินยอมให้มีการโอนชื่อเข้าทะเบียนบ้าน

อุปสรรคในการเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของแรงงาน ผู้เข้าร่วมการศึกษาระบุว่า การจำเป็นต้องหยุดงานเพื่อเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล ส่งผลถึงชั่วโมงการทำงานและรายได้ที่น้อยลง ลูกจ้างทำงานบ้านมีความกังวลต่อปฏิกิริยาของนายจ้างเมื่อต้องลงงาน “ฉันคิดว่า ถ้าฉันต้องไปโรงพยาบาลติดๆกันหลายวัน นายคงไม่พอใจ” ผู้เข้าร่วมงานวิจัยอีกคนอธิบายว่า “ฉันโชคดีที่นายจ้างไม่หักเงินเดือนลาป่วย แต่มีเพื่อนบางคนโดนหักเงินเดือนลาป่วยนะ” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) แรงงานจากหลายสาขาอาชีพแสดงให้เห็นถึงความเครียดและความกังวลที่มีส่วนมาจากการไปรับการรักษาพยาบาล

โดยทั่วไป แรงงานรับมือกับปัญหาต่างๆโดยมากในลักษณะส่วนบุคคล มีหลายคนที่อธิบายถึงการสร้างเสริมสุขภาพตัวเองโดยการทานอาหารเสริมหรือออกกำลังกาย แต่จากผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างหญิงรายหนึ่ง การออกกำลังกายเป็นประจำไม่ใช่ทางเลือกที่เป็นจริงได้สำหรับเธอ เมื่อผู้ดำเนินการอ้างอิงถึงผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างจากกลุ่มตัวอย่างก่อนหน้า เธอได้แย้งว่า “วินที่ลาดพร้าวเรามีเวลามากกว่าเพราะเราเป็นผู้ชาย เราผู้หญิงจะไปเอาเวลาที่ไหน ไหนจะงานบ้าน ไหนจะเลี้ยงลูก ต้องซักผ้ากวาดบ้าน ไหนจะเตรียมกับข้าวให้สามีอีก”

หลายครั้งที่แรงงานนอกระบบเลือกที่จะเข้ารับการรักษาจากคลินิกเอกชนและจ่ายค่ารักษาพยาบาลเอง เพื่อหลีกเลี่ยงกระบวนการที่ใช้เวลานานในการใช้บริการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่โรงพยาบาลตามสิทธิ์ ตามที่ลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่งได้กล่าวว่า “ส่วนมากก็ไปโรงพยาบาลจ่ายเงินเอง เพราะเราไม่มีเวลาไปรอตามสิทธิ์บัตรทอง” (ลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 9) ในบางกรณีแรงงานถูกบีบบังคับทางอ้อมให้ต้องกู้ยืมเงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์หรือเงินกู้ยืมนอกระบบเพื่อให้จ่ายค่ารักษาพยาบาล

แม้ว่าคำถามในการวิจัยไม่ได้กล่าวถึงงานอาชีพอนามัยและความปลอดภัยในการทำงานอย่างชัดเจน แต่ประเด็นนี้ได้เกิดขึ้นเองระหว่างการทำการศึกษาระหว่างบางคนกล่าวว่าปัญหาสุขภาพของเขามาจากการทำงานโดยตรง เช่น ผู้ทำการผลิตที่บ้านที่ต้องนั่งทำงานทั้งวันกับจักรเย็บผ้า (ผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 5) อีกคนอธิบายว่าเนื่องจากการทำงานหนัก จึงต้องการหลับพักผ่อนช่วงกลางวันเพื่อให้มีแรงทำงานให้เสร็จ ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างเล่าถึงเพื่อนร่วมงาน หรือแม้กระทั่งตัวเองที่ประสบอุบัติเหตุจนได้รับบาดเจ็บรุนแรงหรือเสียชีวิต

อุปสรรคด้านที่อยู่อาศัย

จาก 11 กลุ่มตัวอย่าง มี 4 กลุ่มจัดอันดับปัญหาด้านที่อยู่อาศัยเป็นข้อกังวลหลักของพวกเขา แต่อาชีพผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ให้ความสำคัญกับเรื่องที่อยู่อาศัยมากกว่าสุขภาพ จากที่ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งแย้งขึ้นว่า “บ้านเป็นจุดเริ่มต้นของทุกอย่าง” เพื่อนร่วมงานของเขาเสริมว่า “ตอนเราเข้ามากรุงเทพฯครั้งแรก อันดับแรกเราก็ต้องหาที่อยู่ แม้ว่าเราจะสุขภาพดี แต่เราก็ไม่อยากเป็นคนจรจัด” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 3) ความรู้สึกเช่นเดียวกันนี้เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมการศึกษาบางท่านจากสาขาอาชีพอื่น ๆ ที่ยังไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตัวเอง เช่น ผู้รับงานไปทำที่บ้านคนหนึ่ง บรรยายถึงความรู้สึกกังวลและเครียดจากภาระค่าเช่าและค่างวดรถแท็กซี่ของสามีเธอ

ตารางที่ 10: สภาพที่อยู่อาศัยแบ่งตามสาขาอาชีพ ¹²					
	ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง	ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	ลูกจ้างทำงานบ้าน	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	รวม
มีบ้านเป็นของตัวเองในกรุงเทพมหานคร	5	9	2	23	39
มีบ้านเป็นของตัวเองในต่างจังหวัด ¹³	3	1	6	-	10
อาศัยกับนายจ้างในกรุงเทพ	2 ¹⁴	-	5	-	7
เช่าห้องหรืออาคารชุด	11	2	5	2	20
มีห้องอาคารชุดหรือบ้านให้เช่า	2	2	-	-	4

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2017)

จากผู้เข้าร่วมงานวิจัยทั้งหมด 66 คน มีจำนวน 20 คน ที่อาศัยอยู่ในเช่าบ้าน และ 39 คนมีบ้านเป็นของตัวเองในเขตกรุงเทพมหานคร และ 7 คน อาศัยอยู่กับนายจ้าง ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างคือคนส่วนใหญ่ที่เช่าบ้านในเขตกรุงเทพมหานคร (11 คน จากผู้เข้าร่วม 18 คน) ตามด้วยลูกจ้างทำงานบ้าน (5 คน จากผู้เข้าร่วม 12 คน) ผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่เข้าร่วมการวิจัยส่วนใหญ่มีบ้านเป็นของตัวเองในเขตกรุงเทพมหานคร ถึงแม้ว่าหลายคนยังคงผ่อนค้างวอดอยู่ แม้ว่าตัวเลขเหล่านี้จะให้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้เข้าร่วมการศึกษา แต่ยังเป็นเพียงตัวชี้วัดภูมิศาสตร์เฉพาะของกลุ่มตัวอย่าง และอาจไม่สะท้อนถึงสภาพที่อยู่อาศัยของแต่ละสาขาอาชีพในกรุงเทพฯ

¹² ตารางนี้แสดงความต้องการจำนวนที่พักอาศัยมากกว่าผู้เข้าร่วมประชุม อันเนื่องมาจากความจริงที่ว่าจำนวนผู้เข้าร่วมมีการเลือกตอบมากกว่าหนึ่งข้อ ตัวอย่างเช่น มีที่พักอาศัยเป็นของตัวเองนอกเขตกรุงเทพแต่เช่าบ้านในเขตกรุงเทพ, หรือมีบ้านแต่เช่าบ้านในเขตอื่นๆ

¹³ คำถามที่ถามว่าผู้เข้าร่วมการศึกษามีบ้านนอกเขตกรุงเทพมหานครไม่ได้ถูกถามโดยตรงในทุกๆกลุ่ม ถึงแม้ว่าจะมีผู้เข้าร่วมการศึกษาหลายคนอาสาที่จะตอบ ดังนั้นตัวเลขนี้อาจจะมีมากกว่าที่แสดงในตาราง

¹⁴ ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างสองคนในรูปที่ 1 เป็นสามีภรรยาด้วยกัน, ซึ่งคนหนึ่งทำงานเสริมเป็นลูกจ้างทำงานบ้านแต่ทั้งคู่อาศัยอยู่กับนายจ้าง

ตารางที่ 11: จำนวนที่มีการพูดถึงความต้องการในการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัย					
	ผู้ขับซีรคจักรยานยนต์ รับจ้าง	ผู้ค้าหาบเร่ แผงลอย	ลูกจ้างทำงาน บ้าน	ผู้ทำการผลิต ที่บ้าน	รวม
ซ่อมแซมบ้าน	2	8	2	17	29
มีบ้านเป็นของตัวเอง	11	1	2	2	16
สร้างบ้านใหม่	1	2		1	4

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2017)

เมื่อผู้เข้าร่วมวิจัยถูกถามถึงสิ่งพวกเขาที่อยากจะทำเพื่อปรับปรุงคุณภาพความเป็นอยู่และสภาพที่อยู่อาศัยของพวกเขา ผู้ขับซีรคจักรยานยนต์รับจ้างเป็นกลุ่มที่ให้ความสนใจมากที่สุดต่อการมีบ้านเป็นของตัวเอง เนื่องจากพวกเขาส่วนใหญ่เช่าบ้านอยู่ ต่อเนื่องในกรุงเทพมหานคร ผู้ขับซีรคจักรยานยนต์รับจ้างคนหนึ่งอธิบายถึงความคับแค้นใจว่า “ถ้าเอาค่าเช่าบ้าน 38 ปี ตั้งแต่เข้ากรุงเทพฯ มาผ่อนบ้าน ปานนี้ก็คงมีบ้านของตัวเองไปแล้ว” แกนนำผู้ขับซีรคจักรยานยนต์รับจ้าง ก็ได้ชี้ประเด็นถึงช่องว่างทางกฎหมายในฐานะทะเบียนราษฎร์ ทำให้เขาไม่สามารถมีฐานะทะเบียนราษฎร์ในเขตกรุงเทพมหานครได้ แรงงานต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกรุงเทพมหานครในฐานะประชาชนกรุงเทพฯ และใช้สิทธิ์การเลือกตั้งผู้แทนในเขตที่พักอาศัย ผู้เข้าร่วมการศึกษารายหนึ่งกล่าวว่า “เพราะผมเป็นคนต่างจังหวัด ไม่มีทะเบียนบ้านที่กรุงเทพฯ ทำให้เข้าไม่ถึงสวัสดิการเฉพาะของคนกรุงเทพฯ ยกตัวอย่างเช่น กองทุนหมู่บ้าน... ถ้าเราอยากจะเข้าถึงสวัสดิการของทางการ เจ้าหน้าที่รัฐก็จะบอกว่าไม่มีทะเบียนบ้านก็ไม่มีสิทธิ์” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 3)

ภายในกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ผู้เข้าร่วมการศึกษาส่วนใหญ่ต้องการที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยของพวกเขา โดยมีสาเหตุหลัก 3 ประการ คือ ปรับปรุงเพื่อบรรเทาปัญหาน้ำท่วม, ปรับปรุงเพื่อแยกส่วนที่อยู่อาศัยออกจากส่วนที่ทำงาน, และปรับปรุงเพื่อเพิ่มคุณภาพที่อยู่อาศัยทั่วไปหรือสภาพความเป็นอยู่

ปัจจัยหลักที่ชัดเจนคือการป้องกันน้ำท่วมที่เกิดขึ้นประจำ ผู้ทำการผลิตที่บ้านในชุมชนเคหะทุ่งสองห้อง กล่าวว่า “พอฝนตกหนักๆ น้ำก็จะท่วมเข้าบ้าน ก็เลยอยากจะทำบ้านให้สูงขึ้น” ผู้ค้าในชุมชนประดิษฐ์โทรการกล่าวว่า “ถ้ามีเงินก็อยากจะถมที่ให้มันสูงกว่าถนน” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) ส่วนผู้เข้าร่วมการวิจัยจากการชุมชนเคหะคลองกรุงและผู้ค้าจากหมู่บ้านนักกีฬา ก็มีความเห็นคล้ายๆกัน คนอื่นๆอยากจะทำปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพื่อแยกพื้นที่ทำงานออกจากส่วนพักอาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ทำการผลิตที่บ้านซึ่งเผชิญกับปัญหาพื้นที่ที่เหมาะสมในบ้านเพื่อทำการผลิต ผู้เข้าร่วมการวิจัยกล่าวถึงความความต้องการเพิ่มพื้นที่เพื่อจัดเก็บวัสดุอุปกรณ์ “บ้านฉันมีแต่ผ้ากับอุปกรณ์เย็บผ้าเต็มไปหมด” (แกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 6) หรือเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับสมาชิกกลุ่มคนอื่นๆหากต้องการผลิตและใช้อุปกรณ์ร่วมกัน (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) ผู้ทำการผลิตที่บ้านอีกคนอยากจะทำต่อเติมบ้านเพื่อให้สามารถทำงานตัดเย็บได้ในช่วงเวลากลางคืนโดยไม่รบกวนสมาชิกครอบครัวคนอื่นที่เข้านอนแล้ว (แกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 6)

ผู้เข้าร่วมการศึกษากลุ่มต่อถึงอุปสรรคสำคัญในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยตามที่พวกเขาต้องการ ตามที่แสดงในตารางที่ 15 อุปสรรคสำคัญของแรงงานนอกระบบคือ การไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อได้ ความกลัวที่จะเป็นหนี้เพิ่ม และไม่ต้องการเป็นหนี้เพราะเกรงว่าจะไม่สามารถใช้คืนได้

ตารางที่ 12: จำนวนการกล่าวถึงอุปสรรคในการเข้าถึงการปรับปรุงที่อยู่อาศัย					
	ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง	ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	ลูกจ้างทำงานบ้าน	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน	รวม
การไม่สามารถเข้าถึงระบบสินเชื่อ	17	7	16	13	52
รายได้ต่ำ/ไม่มีเงิน	7	2	7	5	21
ไม่มีใบรับรายได้	4	0	3	4	11
ปัญหาการกู้ยืม	1	2	6	0	9
ไม่มีผู้ค้ำประกัน	3	3	0	4	8
ไม่มีเอกสาร	2	0	0	0	2
การกำหนดอายุผู้กู้	0	1	0	0	1
กลัวรับภาระหนี้สิน	0	2	2	3	5
มีค่าใช้จ่ายอย่างอื่น	1	2	1	1	5
รวม	18	11	19	17	62

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

อุปสรรคหลักจากแต่ละกลุ่มคือการไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อ หนึ่งในลูกจ้างทำงานบ้านได้กล่าวว่า “สำหรับคนรายได้น้อย เค้าไม่มีทางอนุมัติหรอก” (ลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 9) ผู้เข้าร่วมวิจัยตัดพ้อว่าพวกเขาถูกพิจารณาว่าไม่มีคุณสมบัติที่จะกู้เงิน ด้วยเหตุผลหลายอย่าง โดยเหตุผลส่วนมากเชื่อมโยงกับสถานะสภาพการจ้างงานนอกระบบของพวกเขา โดยรวมไปถึงการไม่มีสินทรัพย์ค้ำประกัน, การไม่มีใบรับรองรายได้, การไม่มีผู้ค้ำประกันหรือเอกสารอื่นๆ และรวมถึงการเลือกปฏิบัติทางอายุ ผู้เข้าร่วมการศึกษาหลายคนมีความรู้สึกว้าวถึงแม้ว่าจะมีรายได้เพียงพอต่อการส่งค่างวดบ้าน แต่เอกสารที่เป็นทางการสำหรับการขอกู้เงินเป็นปัญหาของพวกเขาในการได้รับโอกาสนี้ ลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า “จริงๆ แล้วฉันอยากจะซื้อคอนโดในกรุงเทพฯ นะ แต่งานอย่างเรานั้นขอสินเชื่อไม่ได้ เราไม่มีใบเงินเดือน สมัครงบบัตรเครดิตก็ไม่ได้” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) ซึ่งได้ถูกย้ำอีกครั้งโดยสมาชิกกลุ่มคนอื่น “บางทีมีเจ้าหน้าที่ธนาคารโทรมาขายสินเชื่อหรือบัตรเครดิต แต่พอบอกว่าทำอาชีพแม่บ้าน ก็โดนปฏิเสธทันที” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยคนหนึ่งกล่าวถึงประสบการณ์ของเธอกับการเคหะแห่งชาติซึ่งยืนยันว่าเธอต้องหาผู้ค้ำประกัน “ฉันเคยจะซื้อบ้านในการเคหะ แต่เขาไม่อนุมัติ เพราะเขาไม่เชื่อถือเรา แล้วคนอื่นล่ะ อย่างข้าราชการ ใครเขาจะกล้ามาค้ำประกันให้เรา เขาไม่ได้ได้ประโยชน์อะไรจากเรา เขาก็กลัว ถ้าเราไม่จ่ายค่างวด เขาก็จะมีปัญหา” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10) หนึ่งในแกนนำกลุ่มผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างเล่าถึงความคับข้องใจว่าพวกเขาไม่สามารถใช้เสื่อวิน ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงของพวกเขาเป็นหลักประกันในการกู้เงินได้ “อาชีพเราได้รับการรับรองจากรัฐบาล เสื่อวินก็มีค่าเหมือนโฉนดที่ดิน แต่เหมือนเป็นที่ดิน สปก” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 3) เพื่อนร่วมงานของเขาเสริมว่า “เราไม่มีคุณสมบัติจะกู้ ถึงเราจะมีเงินผ่อนก็ตาม” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 3)

แต่ในขณะที่หลายคนพูดถึงข้อกังวลเกี่ยวกับการเข้าถึงบริการทางการเงิน อีกหลายคนเล่าถึงความไม่สมัครใจที่จะเป็นหนี้ ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างคนหนึ่งตัดพ้อถึงการที่เขาต้องการจะมีบ้านเป็นของตัวเอง แต่เมื่อพูดถึงการที่ต้องไปทำเรื่องกู้ เขากลับกังวลที่จะเพิ่มภาระ เพราะมีภาระเรื่องการศึกษาของลูกๆ (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 1) ผู้ผลิตเพื่อขายคนหนึ่งกล่าวว่า “เงินไม่พอและก็ไม่อยากเป็นหนี้แล้ว” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) ความกังวลเรื่องภาระหนี้สินยังขัดขวางสมาชิกจากการทำธุรกรรมทางการเงินกับกลุ่มในบางกรณี แกนนำกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านในเขตหนองจอกได้ปรึกษาสมาชิก

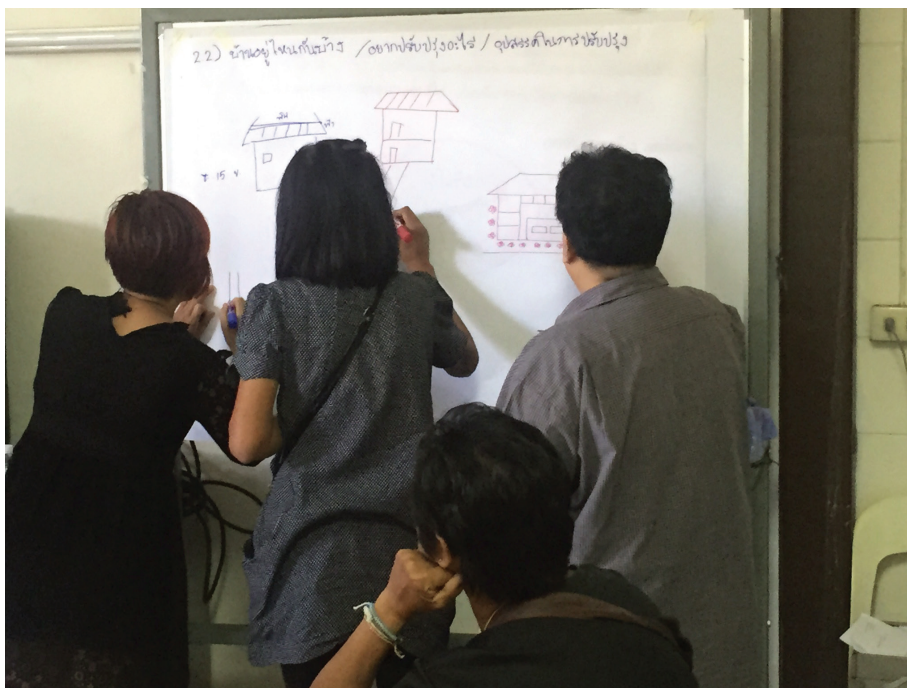
กลุ่มเพื่อสมัครกู้เงินจากกองทุนผู้รับงานไปทำที่บ้านของกรมจัดหางาน เพื่อสร้างสถานที่ผลิตร่วมกัน “ถ้าเรายื่นกู้กองทุนผู้รับงาน เราก็คงได้ 100,000 บาท แต่สมาชิกกลุ่มเค้าไม่เห็นด้วย” (แกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 6) แกนนำอีกคนจากกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านอธิบายถึงปัญหาที่ตั้งของโรงงานปัจจุบันเนื่องจากเจ้าของไม่เต็มใจที่จะให้เช่าอีกต่อไป “เราเคยคิดที่จะกู้ธนาคารมาซื้อดีก แต่มันเป็นเงินก้อนใหญ่ สมาชิกกลุ่มคนอื่นเขากลับ ไม่อยากเป็นหนี้” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7)

จากการแบ่งลักษณะโดยแกนนำกลุ่มผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างในกลุ่มย่อย 3 แรงงานบางคนใช้ “กลวิธี” เพื่อเข้าถึงบริการด้านการเงินที่พวกเขาต้องการ ซึ่งอาจทำโดยการให้สมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ค้ำประกัน ผู้ขับขี่คนหนึ่งในกลุ่มใช้เอกสารของภรรยาเพื่อเข้าถึงการกู้เงินจากธนาคาร เช่นเดียวกับลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งที่อยู่อาศัยว่า “บ้านฉันที่ต่างจังหวัด ต้องใช้ชื่อ 3 คนกู้รวม มีพี่ชาย พี่เขย และฉัน เขาก็อนุมัติ เราก็ออเงินได้ซื้อบ้าน” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) แรงงานอีกคนเล่าถึงประสบการณ์ของตนว่า “ตอนที่ขอกู้ที่กรุงเทพฯ ใช้หลักฐานเป็นบัญชีธนาคาร เขาก็ไม่อนุมัติ แต่พอกลับไปบ้านที่ต่างจังหวัด ใช้โฉนดที่ดินค้ำประกัน ก็กู้ผ่าน” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8)

อุปสรรคด้านอื่นๆ

ถึงแม้ว่าแรงงานจะแสดงให้เห็นชัดเจนถึงข้อกังวลในการเข้าถึงการมีที่อยู่อาศัยและบริการสุขภาพ และการอภิปรายต่างๆทำให้เราเข้าใจถึงการเข้าถึงบริการสำคัญของเมืองมากขึ้น แต่ปัญหาเหล่านี้ไม่อาจไม่ใช่ปัญหาที่สำคัญที่สุดของแรงงานนอกระบบ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างในจักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 1 เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าสำหรับพวกเขาแล้วความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานในวินและค่าครองชีพที่สูงเป็นประเด็นที่มีความท้าทายมากกว่าปัญหาที่อยู่อาศัยหรือสุขภาพ พวกเขาบอกว่าผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่ไม่ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มจะเผชิญกับการคุกคามจากตำรวจหรือเทศกิจมากกว่า

ขณะที่แรงงานหลายคนจากหลายสาขาอาชีพกล่าวถึงปัญหาทางการเงิน ผู้ค้าในหมู่บ้านนักกีฬากลับต้องเผชิญกับปัญหาที่ตั้งของตลาดและความไม่มั่นคง เช่นเดียวกับเรื่องของอายุและเรี่ยวแรงถดถอย และผู้ค้าจากชุมชนประดิษฐ์โทรการแม้จะเผชิญกับปัญหาด้านสุขภาพหรือที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกัน แต่พวกเขาก็ให้ความสำคัญกับพื้นที่ค้าขายเช่นกัน

บรรยากาศการวิจัยกลุ่มย่อย ของกลุ่มแกนนำผู้ค้าสหกรณ์บริการหมู่บ้านนักกีฬา รูปโดย : พรรณี ไทวกุลพานิชย์

ธิดาพร ทองคำ, แม่ค้าอาหารราคาถูกริมทาง กลายเป็นบุคคลสำคัญของหลายชีวิตในเมืองหลวง

รูปโดย : Paula Bronstein / Getty Images Reportage

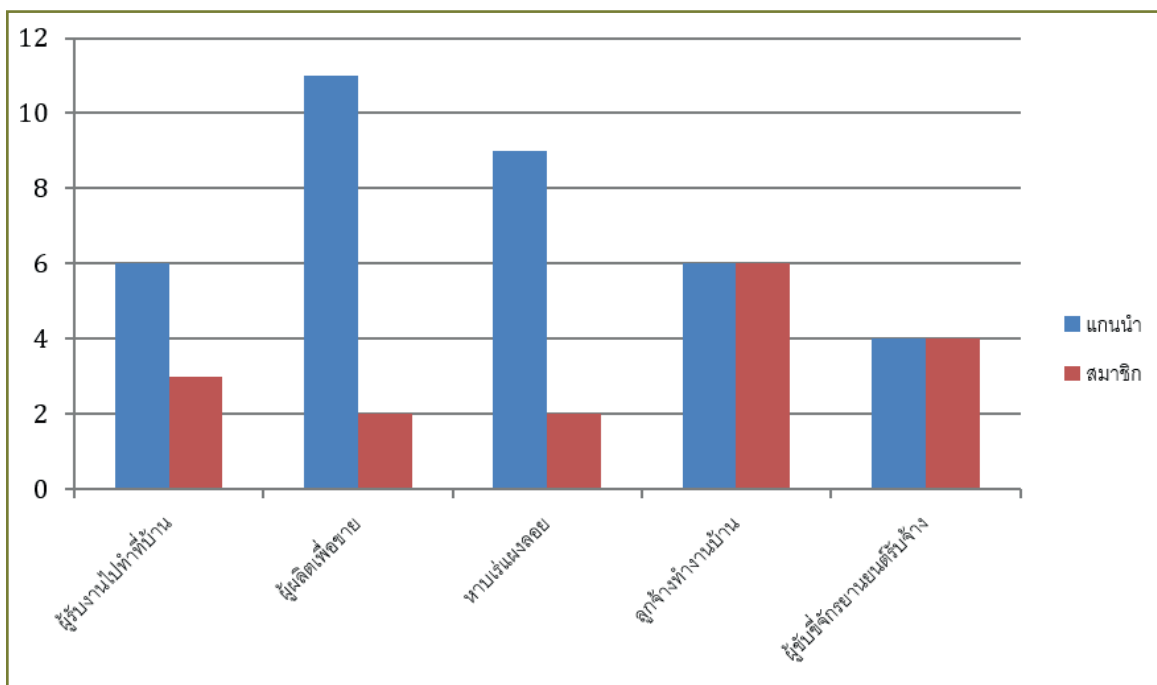
บทที่ 4: หน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

เช่นเดียวกับโครงการศึกษา Informal Economic Monitoring Study ในปี 2556 การศึกษานี้จัดทำขึ้นเพื่อระบุตำแหน่งของแรงงานนอกระบบในการปฏิสัมพันธ์กับ คน องค์กร หรือกลุ่มอื่นๆในเขตเมืองและสถาบันหน่วยงานในเขตกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะรูปแบบของกฎกติกา, การเกี่ยวข้อง, การเข้าร่วม และการสนับสนุนหรือการขาดสิ่งเหล่านี้

ระดับของปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงประเภทของสถาบันที่แรงงานนอกระบบเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องและระดับของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแปรผันตามแต่ละสาขาอาชีพและความเป็นผู้นำของแรงงาน ผู้ทำการผลิตที่บ้านระดับสมาชิกมีข้อจำกัดสูงสุดในการติดต่อกับสถาบันภายนอกเมื่อพิจารณาจากทุกสาขาอาชีพ (ยกเว้นผู้ค้าจากชุมชนประดิษฐ์โทรการ ซึ่งมีการอธิบายเพิ่มเติมด้านล่าง) ผู้เข้าร่วมจากกลุ่มเหล่านี้พูดถึงเพียงสำนักงานเขต กรรมการชุมชนและเครือข่ายแรงงานนอกระบบเท่านั้น (กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน)¹⁵ ผู้ผลิตเพื่อขายมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานเหล่านี้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ผู้หญิงคนหนึ่งอธิบายว่าเธอเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการชุมชนเพียงไม่กี่ครั้ง เฉพาะ “บางทีที่มีของมาแจก” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4) ผู้เข้าร่วมอีกคนกล่าวว่า “กรรมการชุมชนไม่เคยมาบอกข่าวอะไรเกี่ยวกับโครงการของทางเขตเลย พวกเขาไม่รู้ข่าวตลอด แต่พวกเรามั่นใจต่อกตอย ไม่เคยรับรู้อะไรเลย” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4) ในทางตรงข้าม จากทั้งสองกรณีสมาชิกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคณะกรรมการชุมชนแสดงความไม่พอใจกับมุมมองของพวกเขาในฐานะสมาชิกชุมชนที่ไม่ได้ทำอะไร

แผนภูมิที่ 1: จำนวนของหน่วยงาน/องค์กรที่ซึ่งแรงงานมีปฏิสัมพันธ์ด้วย แยกตามแต่ละสาขาอาชีพและสถานะแกนนำ/สมาชิก

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

¹⁵ เวลาที่ผู้ใช้แรงงานกล่าวถึงเครือข่ายแรงงานนอกระบบ พวกเขาหมายถึงการได้รับการสนับสนุนจากทั้งสมาชิกเครือข่ายแรงงานนอกระบบและมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ในทางตรงข้าม แขนงนำจากทั้งกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านและผู้ผลิตเพื่อขายอธิบายถึงการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่หลากหลายนอกเหนือจากที่สมาชิกได้กล่าวมา ยกตัวอย่างเช่น แขนงนำติดต่อกับกรมการจัดหางานและกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานเพื่อจดทะเบียนกลุ่มผู้รับงานฯ, จัดการเรื่องขอกู้เงินจากกองทุนผู้รับงานไปทำที่บ้าน (ภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน) และสำนักงานประกันสังคม พวกเขาเข้ารับการอบรมเรื่องอาชีวอนามัยและความปลอดภัย จัดขึ้นโดยกรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน แขนงนำกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน กล่าวว่าได้เคยไปร่วมการรณรงค์ค่าจ้างขั้นต่ำของผู้รับงานไปทำที่บ้านที่กระทรวงแรงงาน หนึ่งในแกนนำกลุ่มผู้รับงานกล่าวว่ากรมจัดหางานเข้าเยี่ยมกลุ่มของเขาทุกเดือน เมื่อเดือนธันวาคมที่ผ่านมาได้มีการตรวจเยี่ยมถึง 3 ครั้ง แขนงนำกลุ่มผู้ผลิตเพื่อขายมีการติดต่อบ่อยครั้งกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเกี่ยวกับการจัดงานแสดงสินค้า หน่วยงานที่ติดต่อมิตั้งแต่การเคหะแห่งชาติ, สภาแห่งชาติ, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, สำนักงานเขต, สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ, สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส, ธนาคารออมสิน และกลุ่มสหกรณ์อื่นๆ

ผู้เข้าร่วมการศึกษาเล่าว่าการมีปฏิสัมพันธ์ที่บ่อยครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการรวมกลุ่ม ด้วยแนวทางนี้แกนนำมีภาระหน้าที่ในการจัดการการลงทะเบียนและเสาะหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆแก่สมาชิก ขณะที่สมาชิกในสายตาของแกนนำโดยทั่วไปยังคงไม่มีส่วนร่วมมากนัก

ช่องว่างระหว่างการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างแกนนำและสมาชิกนั้นสามารถเห็นได้ชัดเจนจากกลุ่มผู้ค้าทั้งสองกลุ่มคือ¹⁶ แขนงนำจากสหกรณ์ชุมชนหมู่บ้านนักกีฬาอธิบายถึงกำหนดหน่วยงาน ซึ่งมากที่สุดจากอาชีพอื่นๆ มีตั้งแต่คณะกรรมการชุมชนถึงอาคารพาณิชย์และเจ้าของร้านโดยรอบตลาด, สถานีอนามัย, เครือข่ายแรงงานนอกระบบ และสำนักงานเขตและเจ้าของที่การเคหะ ความสัมพันธ์เหล่านี้ไม่ค่อยจะเป็นไปในทางบวกนัก เจ้าของร้านค้าในอาคารพาณิชย์ก็คอยจับผิดผู้ค้าในตลาดและร้องเรียนถึงการเคหะ ส่วนทางการเคหะและเจ้าหน้าที่เขตมักจะปรากฏตัวที่ตลาดเมื่อมีการร้องเรียนเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามแกนนำกลุ่มได้มีการพูดถึงความร่วมมือกับคณะกรรมการชุมชน, สถานีอนามัย โรงพยาบาลเอกชนและอาสาสมัครป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้มีการจัดการอบรมเรื่องความปลอดภัย (สมาชิกหลายคนเป็นอาสาสมัครป้องกันภัยและบรรเทาสาธารณภัยด้วย) การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและการประสานงานบ่อยครั้งกับกลุ่มที่หลากหลายนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางที่ชัดเจนของแกนนำเพื่อรักษาความสัมพันธ์ที่ดีและผลประโยชน์ร่วมกับผู้พักอาศัยและเจ้าหน้าที่รัฐบาลในเขตนั้นๆถ้าเป็นไปได้ ในทางตรงกันข้ามกับผู้ค้าจากชุมชนประดิษฐ์โทรการกล่าวถึงเพียงสององค์กรคือ เทศกิจ¹⁷ และสำนักงานเขต

หน่วยงานที่ได้รับการพูดถึงมากที่สุดคือ เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย (เทศกิจ และตำรวจ) และสำนักงานเขต สำนักงานเขตภายใต้การดูแลของกรุงเทพมหานครคือหน่วยงานหลักของรัฐบาลท้องถิ่นในการติดต่อประสานงานของแรงงานในเกือบทุกสาขาอาชีพ ยกเว้นเพียงลูกจ้างทำงานบ้านที่ไม่ได้พูดถึงตัวอย่างการมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น ข้อสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องเข้าใจคือผู้ทำการผลิตที่บ้านในชุมชนเคหะคลองกรุงและเคหะทุ่งสองห้องตก และผู้ค้าในเคหะชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา อาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในพื้นที่การดูแลของการเคหะแห่งชาติ ซึ่งการเคหะแห่งชาติเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินส่วนกลางและให้บริการแยกจากกรุงเทพมหานคร ถึงแม้ว่าจะไม่มีการอภิปรายถึงประเด็นการบริหารงานของการเคหะแห่งชาติในการวิจัย แต่มีการพูดถึงการซ้อนทับเชิงบริหารของหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงการไม่ดำเนินการเรื่องโครงสร้างพื้นฐานและบริการตามที่ได้สัญญาไว้ ในการเคหะคลองกรุง

การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สามารถอธิบายได้ในรูปแบบของ การขึ้นทะเบียน การบังคับใช้กฎหมาย การส่งเสริมอาชีพ และการมีส่วนร่วม

¹⁶ ผู้ค้าทั้งสองกลุ่มมาจากคนละองค์กรฐานสมาชิก ไม่เหมือนกับผู้ทำการผลิตที่บ้าน

¹⁷ เจ้าหน้าที่รักษาและบังคับใช้กฎหมายระดับเขต

ใบอนุญาตที่ต้องใช้ในการประกอบอาชีพและการขึ้นทะเบียน

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง, ผู้ทำการผลิตที่บ้าน และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย มีโอกาสในการจดทะเบียนในการประกอบอาชีพกับสำนักงานเขต ยกเว้นแต่ผู้ค้าจากหมู่บ้านนกกีฬาซึ่งไม่ได้เป็นตลาดที่มีการรับรองทางกฎหมาย จึงทำให้สมาชิกของกลุ่มนี้ไม่ได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ สำหรับผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง สำนักงานเขตคือหน้าด่านแรกในการได้มาซึ่งใบอนุญาตอนุญาตและเสื่อวินสำหรับ “การขับขี่จักรยานยนต์สาธารณะ” กระบวนการลงทะเบียนนี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่หลายครั้งภายใต้การบริหารงานของแต่ละรัฐบาล จากผู้ร่วมการศึกษาคนหนึ่งกล่าว “พอเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ทุกครั้ง จักรยานยนต์รับจ้างก็ต้องไปขึ้นทะเบียนใหม่ที่เขต” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) ผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างยังต้องเข้าไปที่กรมขนส่งทางบกทุกปีเพื่อต่ออายุป้ายทะเบียน, ใบอนุญาตขับขี่, พรบ. และตรวจสภาพรถ

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ชุมชนประดิษฐ์โทรการต้องมีการลงทะเบียนผู้ค้าเช่นเดียวกัน เพื่อตั้งร้านในจุดผ่อนผันตามช่วงเวลา ก่อนหน้านี้ผู้ที่มีความต้องการจะตั้งร้านในช่วงนอกเวลาผ่อนผันนั้นจะต้องจ่ายเงินให้กับเทศกิจ ประมาณ 550 บาท ต่อเดือน ส่วนการตั้งร้านในจุดผ่อนผันในเวลาผ่อนผันต้องมีการลงทะเบียนที่สำนักงานเขต รวมถึงการได้รับใบรับรองด้านสาธารณสุข เพื่อยืนยันว่าปลอดภัยต่อ ผู้ค้าจ่ายเงิน 200 บาทต่อปีเพื่อให้ได้จดหมายรับรองจากทางสำนักงานเขต หลังจากนโยบายยกเลิกหาบเร่แผงลอยบนทางเท้า ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมการศึกษาผู้ค้าบางคนยังคงตั้งร้านในพื้นที่ที่ไม่ได้รับอนุญาต, เสี่ยงต่อการถูกปรับหรือยึดทรัพย์สิน บางคนเช่าแผงบริเวณทางเข้าอาคารพาณิชย์ บางคนได้รับอนุญาตให้ตั้งแผงได้บริเวณที่จอดรถที่ทำการไปรษณีย์ หลังเวลาราชการ และคนอื่นๆพยายามหาช่องทางตามตรอกหรือซอยเล็กๆ

ผู้ค้าที่ได้ลงทะเบียนสามารถรับการอบรมเรื่องอาชีวอนามัย การแต่งกาย และอาหารปลอดภัย กับทางสำนักงานเขตได้ ผู้ค้าคนหนึ่งจากชุมชนประดิษฐ์โทรการกล่าวว่า “บางครั้งเขตก็เข้ามาแนะนำเรื่องความสะอาดกับสิ่งแวดล้อม และบางทีก็มาอบรมเรื่องอาหารปลอดภัย สอนการล้างมือ” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) ผู้ค้าที่ไม่ได้ลงทะเบียนได้รับอนุญาตให้เข้าร่วมการอบรมเช่นเดียวกันถ้ามีที่ว่าง ตามที่ผู้ค้าจากตลาดหมู่บ้านนกกีฬาได้อธิบาย “ปกติแล้วเขตก็จะจัดอบรมให้แม่ค้าที่อยู่ในตลาดที่ได้รับการรับรองจาก กทม. แต่เรามันผู้บุกรุก เป็นตลาดเถื่อน ถ้าเขามีคนเต็มแล้วเขาก็จะไม่เชิญ ถ้ามีที่เหลือหรือขาดคนเขาถึงจะเชิญ” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10)

ผู้ทำการผลิตที่บ้านสามารถที่จะขึ้นทะเบียนกลุ่มกับทางสำนักงานเขตได้ ดังที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ กลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านสามารถเขียนโครงการเพื่อขอเข้ารับการสนับสนุนจากเขต หรือกลุ่มผู้รับงานที่ผ่านการขึ้นทะเบียนแล้วสามารถสมัครกองทุนสำหรับผู้ทำงานที่บ้านได้เช่นกัน

ผู้บังคับใช้กฎหมาย

เนื่องจากบทบาทการให้บริการในเขตเมือง ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างมักมีการติดต่อกับหน่วยงานบังคับใช้กฎหมาย เช่น ตำรวจ, เทศกิจ, กรมการขนส่งทางบก และเจ้าหน้าที่ทหารบ้างไม่มากนักน้อย ทุกคนมีบทบาทในการควบคุมและตรวจสอบ เจ้าหน้าที่ตำรวจออกไปสั่งสำหรับการขับขี่ที่อาจก่อให้เกิดอันตราย เช่น การขับขี่ด้วยความเร็วเกินกำหนด และเจ้าหน้าที่เทศกิจควบคุมการใช้ทางเท้าสำหรับจอดรถจักรยานยนต์ การจ่ายค่าจัดการที่จอดรถเป็นหน้าที่รับผิดชอบของหัวหน้าวิน จากข้อมูลของแกนนำกลุ่ม เจ้าหน้าที่เทศกิจมาเรียกเก็บค่าจอดรถบนทางเท้าทุกสัปดาห์ และหัวหน้าวินชำระค่าใช้จ่ายแก่สำนักงานเขตในแต่ละเดือน ยิ่งไปกว่านั้นกรมการขนส่งได้เริ่มเรียกเก็บค่าตรวจสอบทุกเดือนโดยทหาร หลังจากรัฐบาลใหม่

กลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง มีการรับรู้ต่อการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่รัฐได้เป็น 4 กลุ่มกว้างๆ คือ

1. ความรู้สึกเป็นกลาง: ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างในกลุ่มย่อยที่ 1 อธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ พวกเขาไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นผลมาจากการที่พวกเขาปฏิบัติตามกฎจราจร

2. ความรู้สึกไปในทางลบ เข้าใจถึงสาเหตุว่ามาจากระบบ: ผู้ค้าจากชุมชนประดิษฐ์โครงการอธิบายถึงการ “ถูกไล่ที่” โดยเจ้าหน้าที่เทศกิจเมื่อมีการตั้งแผงนอกจุดผ่อนผัน แต่พวกเขาก็เข้าใจถึงการที่เจ้าหน้าที่เขตในพื้นที่ไม่ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อนโยบายเอง ตามที่ผู้เข้าร่วมคนหนึ่งอธิบายว่า “เราจะไปโทษเทศกิจเขาไม่ได้ เขาก็ต้องทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมาจากทางเขต ถ้าเขาไม่ทำตามคำสั่ง เขาก็จะถูกตำหนิ” ผู้เข้าร่วมการศึกษาอีกคนเล่าอย่างละเอียดว่า “นโยบายนี้เขาประกาศใช้ทั่วกรุงเทพฯ เขาจะมายกเว้นแค่จุดผ่อนผันของเราจุดเดียวไม่ได้ ไม่อย่างนั้นที่อื่นเขาก็จะขายบ้าง” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) ในทางตรงข้าม ผู้ค้าจากหมู่บ้านนักกีฬา มีปฏิสัมพันธ์น้อยกับสำนักงานเขต ซึ่งพวกเขาเล่าว่า “เขตจะมาก็คือเมื่อมีปัญหาเท่านั้น” ส่งคนตรวจสอบมาเฉพาะช่วงที่ได้รับการร้องเรียนเกี่ยวกับความสะอาดหรือโรคระบาดในตลาด (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10)

3. ความรู้สึกไปในทางลบ ด้วยความเข้าใจถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคล: แกนนำสมาคมผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง กล่าวถึงการถูกขูดรีดและเรียกเก็บประโยชน์โดยตำรวจและทหารอยู่บ่อยครั้ง หนึ่งในแกนนำกล่าวว่า “มันมีกฎหมายจราจรทางบกข้อเดียวเท่านั้นที่เกี่ยวกับจักรยานยนต์รับจ้าง มันกว้างมาก มีช่องโหว่เยอะ ทำให้ตำรวจกับเทศกิจมาเอาเปรียบจักรยานยนต์รับจ้างได้” ในระหว่างที่อธิบายถึงประโยชน์ของแรงงานนอกระบบต่อสังคม เขากล่าวติดตลกว่า “อย่างหนึ่งที่ไม่มีใครพูดถึงคือเราช่วยเพิ่มรายได้ให้กับตำรวจและเทศกิจ” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 3) ถึงแม้ว่าผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างจะติดต่อถึงผู้ที่มาเอาไรด์เอาเปรียบพวกเขา แต่ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างก็ไม่สามารถบอกได้อย่างชัดเจนถึงเรื่องค่าธรรมเนียมที่จ่ายให้ใครและจ่ายเมื่อไร ค่าธรรมเนียมอะไรที่พวกเขาถือว่าถูกกฎหมาย และอะไรที่พวกเขาพิจารณาว่าเป็นการติดสินบน แกนนำในกลุ่มย่อย 3 ยิ่งกล่าวถึง (รัฐบาล) ทหารว่าไม่เคยมีการใช้อำนาจทางทหารมาเรียกเก็บค่าธรรมเนียมแต่ประการใด

4. ให้ความร่วมมือ: สิ่งหนึ่งที่ต้องบันทึกไว้คือ ทั้งผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างตระหนักถึงบทบาทของพวกเขาในการดูแลความปลอดภัยของสังคมใน “การเป็นหูเป็นตา” หรือ “ผู้รักษาความปลอดภัย” เช่น การแจ้งเหตุอาชญากรรมแก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือแม้กระทั่งในบางกรณีมีการจับโจรผู้ร้ายอีกด้วย แกนนำจากสหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา มีความสัมพันธ์อันดีกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพราะสมาชิกหลายคนเป็น “ตำรวจอาสา” ดูแลรายงานอาชญากรรมและจัดอบรมความปลอดภัยแก่สมาชิกชุมชน สมาชิกสหกรณ์บริการชุมชนไม่มีข้อร้องเรียนเป็นพิเศษเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ และไม่มีการพูดถึงเจ้าหน้าที่เทศกิจ

ทั้งผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างไม่ได้ยกตัวอย่างถึงการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ตำรวจและเทศกิจต่อพวกเขาในทางให้การสนับสนุน ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างในจักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 1 แนะนำว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถที่จะมีบทบาทในการสนับสนุนมากกว่านี้โดยการจัดการกับวินที่ไม่ได้ลงทะเบียนและผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างที่เป็นคู่แข่งกับวินของพวกเขาให้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามสมาชิกในกลุ่มมีความรู้สึกที่ “ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างไม่มีอิทธิพลกับเจ้าหน้าที่ และไม่สามารถโต้แย้งอะไรได้ เพราะเขาเป็นเจ้าของที่ เขาอาจจะเอาคืนหรือลงโทษเราได้” (กลุ่มย่อยที่ 1)

การส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพ

ตารางที่ 13: แหล่งสนับสนุนส่งเสริมการประกอบอาชีพ ที่มีการกล่าวถึงโดยผู้เข้าร่วมการวิจัย	
การอบรม : กฎหมาย, สิทธิ, อาชีวอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน	
แหล่งส่งเสริมอาชีพ	อาชีพที่กล่าวถึง
โฮมเน็ต (เครือข่ายแรงงานนอกระบบ ประเทศไทย และมุลินีธิ เพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ)	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ลูกจ้างทำงานบ้าน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
กระทรวงแรงงาน	ลูกจ้างทำงานบ้าน
กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
การอบรม : ทักษะอาชีพหรือทักษะส่วนบุคคล	
โฮมเน็ต (เครือข่ายแรงงานนอกระบบ ประเทศไทย และมุลินีธิ เพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ)	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
มูลนิธิกลุ่มปราชญ์นาดี, สำนักงานการศึกษานอกระบบ	ลูกจ้างทำงานบ้าน
Japan International Labour Foundation (JILAF)	ลูกจ้างทำงานบ้าน
สำนักงานเขต	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
เจ้าหน้าที่ตำรวจ	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
สินเชื่อและการออมทรัพย์	
กองทุนสำหรับผู้รับงานไปทำที่บ้าน	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
กองทุนออมทรัพย์ชุมชน	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
สหกรณ์ออมทรัพย์สมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง
กองทุนออมทรัพย์เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้าน	ลูกจ้างทำงานบ้าน

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

ตารางที่ 13 แสดงให้เห็นถึงประเภทของแหล่งหรือองค์กรที่ให้การสนับสนุนส่งเสริมการประกอบอาชีพที่กลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัยได้อภิปรายไว้ โดยเฉพาะผู้ทำการผลิตที่บ้านและลูกจ้างทำงานบ้านที่อธิบายถึงการสนับสนุนที่หลากหลายทั้งทางด้านการเงิน, การฝึกอบรม, แหล่งข้อมูลความรู้ แต่กระนั้น การเข้าถึงและการตระหนักรู้ถึงแหล่งส่งเสริมการประกอบอาชีพเหล่านี้ยังมีหลายระดับโดยเฉพาะในกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้าน

การให้การสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ยกตัวอย่างเช่น แกนนากลุ่มรับงานไปทำที่บ้านหลายคนกล่าวถึงเจ้าหน้าที่ของสำนักจัดหางานพื้นที่ 10 ที่แนะนำให้แกนนำกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านรายหนึ่งไม่ต้องสมัครเงินกู้จากกองทุนผู้รับงานฯ เนื่องจากขัดกับหลักศาสนาอิสลามในเรื่องดอกเบี้ย ในทางตรงข้าม สมาชิกกลุ่มอื่น ๆ มีความรู้สึกที่ว่าเจ้าหน้าที่สำนักจัดหางานพื้นที่ 9 ให้ความช่วยเหลือและทำงานเชิงรุกอย่างมาก มีการเยี่ยมบ้านของเธอเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงกองทุนผู้รับงานฯ ผู้ทำการผลิตที่บ้านหลายคนรู้สึกผิดหวังกับการสนับสนุนที่พวกเขาได้รับจากสำนักงานเขต พวกเขาเล่าว่าการอบรมจากสำนักงานเขตมีไม่มากนัก (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4, ผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 5) ถึงแม้ว่าเป็นหน้าที่ของเขตที่จัดให้มีบริการเหล่านี้ก็ตาม

ลูกจ้างทำงานบ้านไม่ได้มีการกล่าวถึงองค์กรภาครัฐท้องถิ่นใดๆเลย นอกจากสำนักงานการศึกษาจากระบบ ซึ่งบางคนได้เข้ารับการอบรมฝึกทักษะด้านภาษาอังกฤษและการทำอาหาร สมาชิกมีความกระตือรือร้นในการเข้ารับการอบรมจากองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐ เช่น Japanese International Labour Foundation (JILAF), มูลนิธิกลุ่มปรารถนาดี และเครือข่ายแรงงานนอกระบบ

ลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ทำการผลิตที่บ้านกล่าวถึงการสนับสนุนที่ได้รับจากเครือข่ายแรงงานนอกระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการเรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสิทธิ ผู้รับงานไปทำที่บ้านกล่าวถึงโฮมเน็ตในแง่ดีแบบติดตลกเนื่องจากต้องติดต่อกันบ่อยครั้ง ซึ่งเครือข่ายแรงงานนอกระบบให้การสนับสนุนพวกเขาในการอบรมฝึกทักษะ การหางาน การอบรมข้อกฎหมายและคุ้มครองสิทธิ, สวัสดิการทางสังคม, และระบบประกันสังคม ตามที่หนึ่งในผู้รับงานไปทำที่บ้านอธิบายไว้ว่า “เมื่อก่อนไม่รู้ด้วยซ้ำว่าแรงงานนอกระบบคืออะไร ไม่รู้เกี่ยวกับกฎหมาย หรือนโยบาย หรือกลุ่มอะไรเลย” (กลุ่มย่อยที่ 5) หนึ่งในแกนนำลูกจ้างทำงานบ้านกล่าวว่า “ตอนที่ยังไม่รู้จักโฮมเน็ต ฉันไม่รู้เลยว่าองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับลูกจ้างทำงานบ้าน แต่หลังจากที่เข้าร่วมก็ได้เรียนรู้มากขึ้น เกี่ยวกับกฎหมายและสิทธิต่างๆ” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) ผู้ทำการผลิตที่บ้านหลายคนกล่าวว่าการสนับสนุนที่ได้รับจากเครือข่ายแรงงานนอกระบบช่วยในการจ้างงานหรือเรียนรู้ทักษะใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์

สมาคมผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างเป็นเพียงองค์กรให้การสนับสนุนองค์กรเดียวที่ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างมีการพูดถึง สมาชิกอธิบายถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับสมาคมทุกเดือนหรือ “บ่อยครั้ง” เนื่องด้วยการมีกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์และรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางสังคม (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 1) หรือกรณีที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับ “ผู้มีอิทธิพล” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) ผู้ค้าจากชุมชนประดิษฐ์โทรการไม่ได้มีการกล่าวถึงเครือข่ายแรงงานนอกระบบ ซึ่งเป็นองค์กรฐานสมาชิกของพวกเขา แต่กล่าวถึงถึงประธานชุมชน ซึ่งเป็นสมาชิกผู้ร่วมก่อตั้งเครือข่ายแรงงานนอกระบบและยังคงดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการสมาพันธ์เครือข่ายแรงงานนอกระบบ

การมีส่วนร่วมในนโยบายและแผนงานของภาครัฐ

ผู้เข้าร่วมการวิจัยไม่ค่อยกล่าวถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผนนโยบายขององค์กรภาครัฐระดับท้องถิ่นหรือการมีส่วนร่วมเพื่อปรับปรุงสภาพการทำงาน หนึ่งในผู้ทำการผลิตที่บ้านกล่าวในที่ประชุมเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นผลการศึกษาว่า โดยปกติแล้วการเข้าติดต่อกับทางสำนักงานเขตมักไปในนามผู้นำชุมชนมากกว่าแกนนำแรงงาน

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยได้พยายามหารือต่อรองกับทางเจ้าหน้าที่เทศกิจในเขตถึงสถานที่ตั้งแผง หลังจากการมีประกาศยกเลิกจุดผ่อนผันในเดือนตุลาคม 2559 แกนนำชุมชนประดิษฐ์โทรการและแรงงานอีกหลายคนเข้าไปที่สำนักงานเขตเพื่อต่อรองเรื่องขอให้คืนพื้นที่ค้าขายเดิม, ให้จัดหาตลาดรองรับที่มีทำเลดี หรือในกรณีที่ไม่สามารถจัดหาตลาดได้ก็ควรมีการชดเชยการเสียรายได้ ขอเรียกร้องทั้งหมดนั้นถูกปฏิเสธ ทางสำนักงานเขตเสนอสถานที่ใหม่ แต่ต้องเสียค่าเช่าที่วันละ 100 บาท และอยู่ห่างจากสถานที่ก่อนหน้า 2 กิโลเมตร ทั้งยังมีผู้คนสัญจรน้อยกว่าที่เดิม ผู้ค้าจากการเคหะหมู่บ้านนักกีฬาเล่าถึงความพยายามกว่าทศวรรษในการต่อรองกันการเคหะแห่งชาติเพื่อจะรักษาสถานที่ทำมาหากิน แต่ผลลัพธ์ที่ได้ก็ไม่ใช่ที่พึงพอใจ

การมีส่วนร่วมของผู้ทำการผลิตที่บ้านส่วนใหญ่จะเน้นที่การพัฒนาคุณภาพชีวิต หนึ่งในผู้รับงานไปทำที่บ้านในเขตคลองกรุง (ซึ่งเป็นคณะกรรมการชุมชนด้วย) กล่าวถึงการจัดเวทีนโยบายสาธารณะอย่างต่อเนื่องในปี 2555 และ 2556 กับหน่วยงานทางด้านการขนส่งมวลชน ถึงการคมนาคมเชื่อมต่อที่ไม่มีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะไม่มีการปรับปรุงบริการขนส่งสาธารณะที่ดีขึ้นมากนัก แต่เขาก็ยังกระตุ้นสมาชิกให้ยังคงกระตือรือร้นต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเช่นเดียวกันนี้

ผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกอาชีพไม่มีการพูดถึงสมาชิกสภาเขตที่ถูกยุบไปภายใต้รัฐบาลทหาร ตรงข้ามกับผลการศึกษาจากโครงการ IEMS ในปี 2556 ซึ่งกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านซึ่งได้พูดถึงการทำงานของสมาชิกสภาเขตในฐานะตัวแทนประชาชนได้เป็นอย่างดี เช่น การซ่อมแซมถนน (Horn และคณะ, 2556) จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แกนนำผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง เน้นย้ำว่าพวกเขาไม่มีสิทธิในการลงออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนในเขตกรุงเทพมหานคร อันเนื่องมาจากการไม่มีฐานะเขียนรายชื่อในเขตกรุงเทพมหานคร

ส่วนแกนนำกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านและลูกจ้างทำงานบ้านกล่าวถึงการมีส่วนร่วมระดับชาติในบทบาทแรงงาน ลูกจ้างทำงานบ้านได้รับข้อมูลและการอบรมจากกระทรวงแรงงานและเข้าร่วมการรณรงค์ผลักดันกฎหมายในหลายๆกิจกรรม ซึ่งส่งผลให้กฎกระทรวงคุ้มครองลูกจ้างทำงานบ้านผ่านการพิจารณาและประกาศใช้ แกนนำหลายคนจากกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านทำหน้าที่เป็นตัวแทนภายใต้คณะกรรมการการคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้านภายใต้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน

แกนนำองค์กรฐานสมาชิก ได้แก่ เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้าน, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย, สมาคมผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้าง และผู้ทำการผลิตที่บ้าน ได้ร่วมกันให้ข้อคิดเห็นในการนำเสนอผลการวิจัยครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2560
รูปโดย : S. O. Reed

อรพิน คักดีวีชิต ผู้ทำการผลิตที่บ้านในกรุงเทพมหานครและเป็นสมาชิกเครือข่ายแรงงานอกระบบประเทศไทย

รูปโดย : Paula Bronstein / Getty Images Reportage

บทที่ 5: ประโยชน์ของแรงงานนอกระบบต่อสังคม

บรรยากาศกิจกรรมวันลูกจ้างทำงานบ้านสากล ของเครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย
รูปโดย : S. O. Reed

ในช่วงท้ายของกระบวนการวิจัยกลุ่มย่อย ผู้ดำเนินการวิจัยขอให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยเขียนถึงประโยชน์ของแรงงานนอกระบบที่ได้สร้างให้แก่สังคม บางกลุ่มมีปัญหาเกี่ยวกับการทำกิจกรรมนี้ และมีการขอเวลาเพิ่มเติมและกระตุ้นการระดมความคิด ผู้ผลิตที่บ้านคนหนึ่งในกลุ่มย่อยที่ 6 กล่าวว่า “เราแคขายเสื้อผ้า เราไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้สังคมเลย” ซึ่งใกล้เคียงกับผู้ผลิตเพื่อขายคนหนึ่งที่ว่า “เราก็อยากจะทำประโยชน์ให้สังคมถ้าเราทำได้ แต่เราไม่ค่อยมีโอกาส” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4) ผู้ผลิตเพื่อขายรายหนึ่งถึงกับต้องขำเสียงดูแผนกระดาษของผู้เข้าร่วมการศึกษาคนอื่นๆ เพื่อกระตุ้นความคิด ในกลุ่มผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างรายหนึ่งให้ความเห็นว่า “เราไม่เคยคิดเรื่องนี้มาก่อน เราไม่เคยคิดว่าเรามีส่วนดีต่อสังคม” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2)

แรงงานยังได้อธิบายความรู้สึถึงคุณค่าในอาชีพของพวกเขา ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างหญิงกล่าวว่า “สังคมมองเราต่ำต้อย มองเราเป็นชนชั้นล่างของสังคม ทั้งที่เขาไม่รู้หรือกลัวว่าเลววินตัวละเท่าไร” (จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) ลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งตัดพ้อว่า “สังคมมองเราเล็กนิดเดียว” (ลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 9)

ตารางที่ 14: ประโยชน์ของแรงงานนอกระบบต่อสังคมเมือง			
ประเภท		จำนวนที่กล่าวถึง	สาขาอาชีพ
ชุมชน	ความปลอดภัยของชุมชน	17	ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
	การดูแลสุขภาพของชุมชน/ให้ความช่วยเหลือเมื่อมีอุบัติเหตุ	5	ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
	เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแก่ชุมชน	5	ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน
	เข้าร่วมและให้การสนับสนุนกิจการของชุมชน	26	ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
	ดูแลเยาวชนและผู้สูงอายุในชุมชน	6	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
	สร้างงานและสร้างรายได้แก่ชุมชน	13	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน
	ทำงานอาสาสมัครและช่วยเหลือชุมชนทั่วไป	14	ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
	ร่วมมือด้านบริการสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน	6	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน
	สร้างชื่อเสียงแก่ชุมชน	2	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
ลูกค้า/นายจ้าง	ทำประโยชน์ต่อลูกค้า/นายจ้าง	24	ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
กรุงเทพมหานคร	การจราจรสะดวก	3	MTD
	จ่ายภาษี	2	ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
	เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนเมืองและคนต่างจังหวัด	1	ผู้ขับซีรจักรยานยนต์รับจ้าง
เศรษฐกิจ	กระตุ้นเศรษฐกิจ	2	ลูกจ้างทำงานบ้าน
	เกิดการรวมกลุ่มและพัฒนาอาชีพ	13	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน

สร้างรายได้ส่วนบุคคลและครอบครัว	มีส่วนในการสร้างรายได้แก่ตนเองและครอบครัว	4	ลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย
การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการคุ้มครองสิทธิ์	การมีส่วนร่วมทางการเมืองและการคุ้มครองสิทธิ์	4	ผู้ทำการผลิตที่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้าน
สิ่งแวดล้อม	สิ่งแวดล้อม	5	ลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย

โดยส่วนมากกลุ่มแกนนำแรงงานจะทำกิจกรรมนี้ได้ดี แต่ด้วยการกระตุ้นจากผู้ดำเนินการวิจัยสามารถทำให้ทุกกลุ่มสามารถอภิปรายถึงประโยชน์ต่อสังคมของพวกเขา ซึ่งสามารถจัดหมวดหมู่ได้ตามตารางที่ 15 โดยมีคำตอบมากที่สุดคือ “การมีส่วนร่วมในชุมชน (ที่อยู่อาศัย) ท้องถิ่น” เป็นที่น่ายินดีว่าแรงงานดูเหมือนให้คุณค่ามากที่สุดกับการมีส่วนร่วมช่วยเหลือของพวกเขาในฐานะสมาชิกชุมชน สิ่งนี้อาจเกิดจากการที่ผู้ดำเนินการวิจัยใช้คำว่า “ท้องถิ่น” ในภาษาไทยซึ่งมีความหมายในเชิงพื้นที่ถึงชุมชนหรือหมู่บ้าน โดยเน้นไปที่ **การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (26 คน)** และ **งานอาสาสมัครและงานช่วยเหลือทั่วไป (16 คน)** หนึ่งในผู้รับงานไปทำที่บ้านกล่าวว่า “ฉันช่วยชุมชนหลายอย่าง เวลาเขามาขอให้ช่วย อย่างเช่น บริจาคเงินเวลา มีงาน หรือออกร้านในงานการกุศล” (แกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน-กลุ่มย่อย 6)

ทุกกลุ่มตัวอย่างกล่าวถึงการบริจาคเงินหรือสิ่งของ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเอื้ออาทรของแรงงานนอกระบบและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แกนนำกลุ่มผู้ผลิตเพื่อขายกล่าวถึงการช่วยเหลือเด็กกำพร้าว่า “ฉันบริจาคเงิน บางทีก็ขนม ถ้าช่วงเทศกาลวันหยุด ก็จะเอาของขวัญไปแจก ทุกอย่างมาจากเงินส่วนตัวของฉัน” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) แรงงานเห็นว่าเนื่องจากการมีงานทำหรือมีรายได้ทำให้สามารถบริจาคเงินเพื่อการกุศลได้ โดยลูกจ้างทำงานบ้านรายหนึ่งกล่าวว่า “ฉันมีงานทำ ฉันก็เอาเงินไปใช้ ไปบริจาคให้ชุมชน สร้างวัด หรืองานการกุศลอื่นๆ” (FG 8)

แม้ว่าจะย้ายภูมิลำเนาเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ ลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างยังคงแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกที่รับผิดชอบต่อชุมชนบ้านเกิด ลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งกล่าวถึงการบริจาคเงินทุนการศึกษาให้แก่เด็กในโรงเรียนบ้านเกิดและช่วยเหลือเด็กในโรงเรียนว่า “เพราะฉันทำงานกับนายต่างชาติ ฉันพูดภาษาอังกฤษได้ ฉันช่วยสอนการบ้านเด็กในหมู่บ้าน ให้ใช้คำที่ถูกต้องในภาษาอังกฤษ” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) อีกคนอธิบายว่า “เพราะฉันมาอยู่กรุงเทพฯ ฉันมีมุมมองที่กว้างขึ้น พอกลับไปบ้านที่ต่างจังหวัด คนอื่นๆในครอบครัวก็จะรับฟังคำแนะนำของฉัน” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างก็เช่นเดียวกัน กล่าวถึงบทบาทในฐานะผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกรุงเทพมหานครและคนต่างจังหวัด

กลุ่มผู้ค้าในชุมชนหมู่บ้านนักกีฬาที่เลือกใช้ยุทธศาสตร์การช่วยเหลือชุมชนในการสร้างความเชื่อมั่นและภาพลักษณ์ที่ดีของตลาดต่อชาวชุมชน “คนในชุมชนก็จะมาบอกเชิญเวลา มีงาน แม้ค้าในตลาดจะได้ช่วยกัน เช่น ลอกท่อ หรือลอกคลอง” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10) ผู้ค้ามีความภาคภูมิใจกับความสัมพันธ์นี้ “พอพวกเราไปช่วยงานชุมชน คนในชุมชนก็จะเห็นว่ากลุ่มแม่ค้ามาช่วยงาน ก็จะค่อยๆสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับตลาดของเรา” (แกนนำผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 10)

แรงงานยังให้ความสำคัญกับบทบาทของพวกเขาในการส่งเสริมความปลอดภัยของชุมชน (17 คน) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ได้ยกระดับ “การเป็นหูเป็นตา” ขึ้นมาอีกขั้น ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างคนหนึ่งได้อธิบายว่า “เราเป็นหูเป็นตาของชุมชน เราช่วยภาครัฐ ถ้าเราเห็นเหตุไม่เหมาะสมไม่ควร เราก็แจ้งเจ้าหน้าที่”

(จักรยานยนต์รับจ้าง-กลุ่มย่อย 2) ผู้ขับขี่อีกคนกล่าวถึงผลประโยชน์ร่วมกันที่วินและชุมชนได้รับว่า:

“เมื่อก่อน ชุมชนไว้ใจมอเตอร์ไซค์รับจ้างเพราะช่วยชุมชนหลายอย่าง เช่น ดูแลความปลอดภัยในชุมชน พอเวลาผู้นำชุมชนเขามาแรงอะไร ก็ช่วยตลอด มันก็เหมือนการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะคนในชุมชนขึ้นรถเรา เราก็ช่วยเขา ถ้าวินกับชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การแก้ปัญหาอะไรมันก็ง่าย” (แกนนำกลุ่มผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง, กลุ่มย่อย 3)

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างยังเล่าถึงเรื่องที่ได้เข้าไปมีส่วนในการช่วยจัดขโมยที่พยายามจะเข้าไปขโมยของในบ้านของผู้โดยสารหญิงคนหนึ่ง แกนนำผู้ค้าจากหมู่บ้านนักกีฬาซึ่งทำหน้าที่เป็นตำรวจอาสาด้วย บอกเล่าถึงเรื่องราวคล้ายกันในการจับโจรผู้ร้าย ผู้ทำการผลิตที่บ้านหลายคนกล่าวถึงการช่วยเฝ้าระวังบ้านเรือนในชุมชนหรือช่วยดูแลสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชนเนื่องจากพวกเขาอยู่บ้านระหว่างช่วงกลางวัน ผู้ผลิตเพื่อขายคนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “มีเพื่อนบ้าน 4 หลัง ที่ฝากบ้านไว้กับฉัน บางทีก็ต้องช่วยดูแลเด็กนักเรียนหลังเลิกเรียนด้วย ถ้าพ่อแม่เขายังไม่กลับ” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4)

นอกจากการสร้างประโยชน์แก่ชุมชนแล้วนั้น แรงงานนอกระบบยังตระหนักถึงประโยชน์ต่อลูกค้าหรือผู้ใช้บริการของพวกเขา (24 ครั้ง) ลูกจ้างทำงานบ้านกล่าวด้วยความภาคภูมิใจที่ได้ช่วยให้นายจ้างสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่และรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัว ลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งกล่าวว่า “เราช่วยนายให้เขาทำงานได้เต็มที่ เราก็ช่วยเศรษฐกิจชาติด้วย” (แกนนำลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 8) ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างอธิบายถึงการบริการที่สะดวกสบายปลอดภัยและคุ้มค่า ตามที่ผู้ค้าคนหนึ่งกล่าวว่า “เราอำนวยความสะดวกให้กับลูกค้า เพราะว่าเราขายอาหารพร้อมทาน ช่วยเขาประหยัดเวลา ถ้าต้องทำกับข้าวเอง แงงหม้อหนึ่งต้องจ่ายไม่ต่ำกว่าร้อยบาท” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างกล่าวถึงการส่งผู้โดยสารถึงที่ทำงานตรงเวลา, ส่งนักเรียนไปโรงเรียนอย่างปลอดภัย และช่วยเหลือคนที่เข้ามากรุงเทพฯ ใหม่ในการบอกเส้นทางในเมือง ผู้ผลิตเพื่อขายรายหนึ่ง พูดด้วยความภาคภูมิใจเกี่ยวกับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ของเขาว่า “สินค้าเราเป็นสินค้าปลอดภัย คนซื้อไปใช้ก็สุขภาพดี” (ผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 4)

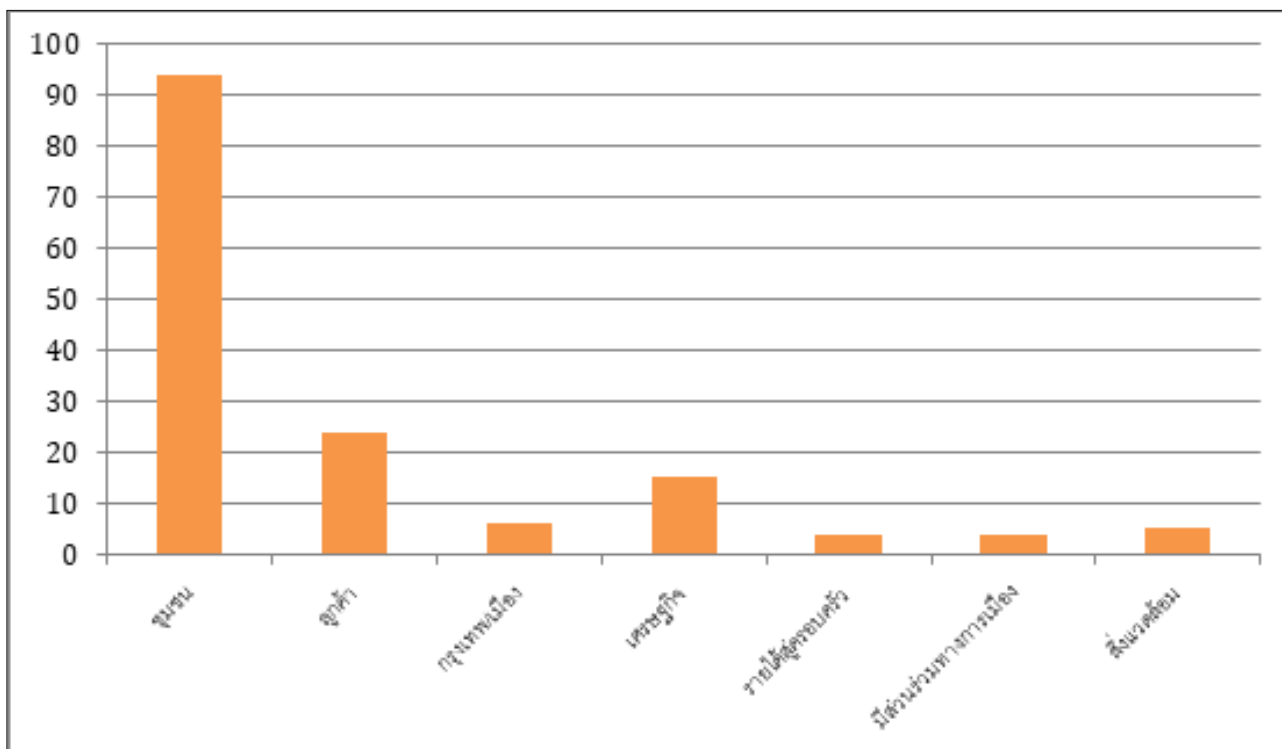
แรงงานนอกระบบที่เข้าร่วมการวิจัยมีการกล่าวถึงบทบาทของพวกเขาต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจ (15 ครั้ง), ทั้งในฐานะผู้บริโภคและผู้ขาย หนึ่งในผู้ทำการผลิตที่บ้านกล่าวว่า “เรามีรายได้ เราก็เอาไปซื้อของในชุมชน เราก็ช่วยเศรษฐกิจชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) โดยเฉพาะผู้ทำการผลิตที่บ้าน เน้นถึงการให้การสนับสนุนเพื่อนร่วมอาชีพว่า “ตอนที่มันงานเยอะๆ ก็แบ่งๆ ให้เพื่อนบ้านทำด้วย” (กลุ่มย่อยที่ 4) แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้านคนหนึ่งอธิบายว่า “พอเราสอนสมาชิกกลุ่มจนมีฝีมือดีขึ้น เขาก็ได้ค่าแรงเพิ่มขึ้น” (แกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย-กลุ่มย่อย 7) แกนนำอีกคนในกลุ่มได้รับจักรเย็บผ้าใหม่ 2 เครื่องจากสำนักงานเขตเพื่อใช้ในการทำงานของกลุ่ม

ผู้เข้าร่วมการวิจัยยังกล่าวถึงการแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัวและการสร้างรายได้สู่ครอบครัว ดังตัวอย่างจากลูกจ้างทำงานบ้านคนหนึ่งระบุว่า “เมื่อก่อนเราไม่มีเครื่องดูดฝุ่น แต่เดี๋ยวนี้เรามี เมื่อก่อนเราไม่มีโทรทัศน์ เดี๋ยวนี้เรามี เมื่อก่อนบ้านเราไม่มีหน้าต่าง แต่เดี๋ยวนี้เรามี” (ลูกจ้างทำงานบ้าน-กลุ่มย่อย 9)

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง เป็นกลุ่มเดียวที่มองอาชีพของตัวเองเป็นเสมือนฟันเฟืองหนึ่งในการขับเคลื่อนระบบของเมือง มีการพูดถึงบทบาทของตัวเองในการบรรเทาสภาพการจราจรที่ติดขัดและลดจำนวนรถยนต์บนท้องถนน ทั้งผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ทำการผลิตที่บ้านกล่าวถึงการจ่ายภาษี, และผู้ทำการผลิตที่บ้านจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่ม ผู้ทำการผลิตที่บ้านหลายคนซึ่งทำอาชีพแยกขยะพลาสติกกล่าวถึงการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม ในบางครั้งแรงงานนอกระบบก็มีการมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือความเป็นแกนนำองค์กรที่มีฐานสมาชิก เช่น การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแรงงานและประกันสังคม (ผู้ทำการ

ผลิตที่บ้าน), การเสนอแก้กฎหมายต่อรัฐบาลและการรณรงค์ผลักดันกฎหมาย¹⁸, และรวมถึงการขยายเครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้าน

แผนภูมิที่ 2: การสร้างประโยชน์ต่อสังคมของแรงงานนอกระบบแบ่งตามประเภท

ที่มา: ข้อมูลรายงานวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม, กรุงเทพมหานคร (2560)

¹⁸ หมายถึงการที่เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านมีส่วนร่วมในการรณรงค์ผลักดันร่างกฎกระทรวงคุ้มครองลูกจ้างทำงานบ้าน

แกนนำสมาคมผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย (จากซ้าย) จักรกฤต สุขสำราญ,
มะริวรรณ ชังเจริญ, วัฒนันท์ พิมพวรรณ, และไชยา อินทรศร
รูปโดย : S. O. Reed

บทที่ 6: ผลการศึกษาที่สำคัญและสรุป

ในส่วนนี้ เป็นการสรุปผลการศึกษาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของแรงงานนอกระบบและตลาดหรือกลุ่มลูกค้าหลัก, อุปสรรคที่มีผลต่อการเพิ่มรายได้และการเข้าถึงตลาดและบริการสาธารณะที่คาดหวัง, บทบาทของแรงงานนอกระบบกับหน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และคุณูปการของแรงงานนอกระบบต่อเมืองและสังคม ข้อสรุปด้านล่าง ผู้จัดทำได้พิจารณาความสัมพันธ์ของผลการศึกษาเหล่านี้สำหรับงานวิจัยด้านการจ้างงานนอกระบบในเขตเมืองทั่วโลก และมีนัยยะสำคัญต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะ

แกนนำแรงงานนอกระบบกำลังอภิปรายข้อเสนอทางนโยบาย กับตัวแทนจากสำนักงานเขตหลักสี่ รูปโดย : S. O. Reed

การประกอบอาชีพ การตลาด และลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย

ผลการศึกษายืนยันว่าแรงงานนอกระบบหลายคนไม่ได้พึ่งพารายได้จากอาชีพเพียงอาชีพเดียว แต่มีการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์หลากหลายเพื่อความอยู่รอด จากทุกอาชีพที่เข้าร่วมการวิจัย แรงงานหลายคนต้องพึ่งพารายได้เสริมอื่นๆ เกือบครึ่งหนึ่งของผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างและหนึ่งในสามของผู้ทำการผลิตที่บ้านมีอาชีพเสริมอื่นๆ นอกเหนือจากอาชีพหลักของพวกเขา เช่น การรับจ้างทำงานบ้าน, ซ่อมบ้าน, เลี้ยงเด็ก, ขนย้ายของ, ทำการเกษตรตามฤดูกาล, ขายอาหาร และขับ Uber หนึ่งในสามของผู้ทำการผลิตที่บ้านผลิตสินค้ามากกว่า 2 ประเภท ในกลุ่มลูกจ้างทำงานบ้าน ผู้เข้าร่วมการศึกษาเกือบทุกคน

ทำงานเต็มเวลาสำหรับนายจ้างคนเดียว แต่ใช้เวลาในวันหยุดทำงานกับนายจ้างคนอื่น ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยหลายคนมีแหล่งที่มาของรายได้อื่นๆด้วยเช่นกัน และจากนโยบายการจัดระเบียบทางเท้า ผู้ค้าในชุมชนประดิษฐ์โครงการต้องเผชิญกับความกดดันในการหาแหล่งรายได้อื่น

แรงงานมีการพึ่งพา “ตลาดในระบบ” (ลูกจ้างในระบบ, ธุรกิจ, ข้าราชการ อื่นๆ) และ “ตลาดนอกระบบ” ในระดับที่แตกต่างกัน ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมีกลุ่มลูกค้าใกล้เคียงกัน โดยพึ่งพาลูกจ้างในระบบที่ใช้บริการในช่วงเวลาเร่งด่วน ในช่วงเช้า, ช่วงพักกลางวัน และช่วงเย็น ข้อยกเว้นผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่อยู่ในเขตชานเมืองซึ่งมีฐานลูกค้าหลักเป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระ ส่วนผู้รับงานไปทำที่บ้าน ได้รับคำสั่งซื้อจำนวนมากจากลูกค้าในระบบเช่น ธุรกิจเอกชน หรือหน่วยของรัฐ ซึ่งส่วนใหญ่มีการสั่งซื้อในปริมาณมาก ในทางตรงข้ามผู้ผลิตเพื่อขายในการเคหะทุ่งสองห้อง มีตลาดหลักเป็นผู้บริโภคขายย่อยในเครือข่ายหรือในชุมชนซึ่งก็เป็นแรงงานนอกระบบเช่นกัน

ในส่วนของอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ทำการผลิตที่บ้านได้เน้นถึงความกดดันทางการตลาด, ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเน้นถึงนโยบายและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่เขตและเจ้าหน้าที่รัฐ, และลูกจ้างทำงานบ้านเน้นถึงระบบทุนมนุษย์ อุปสรรคต่อการประกอบอาชีพหลักซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงงานนอกระบบประกอบไปด้วย:

- **แรงกดดันทางการตลาด:** ผู้ผลิตเพื่อขายตัดพ้อถึงช่องทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ที่ค่อนข้างจำกัด ในขณะที่ผู้รับงานไปทำที่บ้านกลับกังวลถึงงานที่ไม่ต่อเนื่องและปัญหาในการจัดการเวลามากกว่า ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างตั้งข้อสังเกตถึงความต้องการใช้บริการที่ไม่คงที่ โดยเฉพาะช่วงเวลาที่ไม่ใช่ชั่วโมงเร่งด่วน และมีงานส่งพัสดุไม่มากพอนอกช่วงเวลาเร่งด่วน

- **นโยบายและการปฏิบัติของเขต/รัฐบาล:** สำหรับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย นโยบาย “คืนทางเท้าให้ประชาชน” ของกรุงเทพมหานครเมื่อไม่นานมานี้ได้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของผู้ค้าในชุมชนประดิษฐ์โครงการโดยตรงและลดลงเป็นอย่างมาก ผู้ค้าที่การเคหะหมู่บ้านนักกีฬาได้มีความพยายามที่จะรักษาพื้นที่ตลาดของพวกเขาไว้ ถึงแม้จะมีการข่มขู่เพื่อขับไล่ที่มาเป็นเวลาหลายปี แต่สถานการณ์ที่สุ่มเสี่ยงยังคงสร้างความเครียดให้พวกเขาอย่างต่อเนื่องรวมถึงเป็นอุปสรรคขัดขวางผู้ค้าในการพัฒนาสภาพภายในตลาด ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างก็เช่นเดียวกัน ได้มีการอธิบายถึงกรอบการทำงานของกฎหมายที่อนุญาตให้ผู้บังคับใช้กฎหมายและเจ้าหน้าที่อื่นๆ “เอาเปรียบ” พวกเขา ผ่านการออกไปสั่งในรูปแบบต่างๆ นโยบายการจัดระเบียบทางเท้าของกรุงเทพมหานครส่งผลกระทบต่อผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างเช่นเดียวกัน พวกเขาต้องต่อรองเพื่อการมีที่จอดรถของวินและต้องจ่ายค่าธรรมเนียมที่สูงขึ้น สำหรับลูกจ้างทำงานบ้าน ตัวเลือกในการเดินทางที่จำกัดและไม่มีประสิทธิภาพ, การจราจรติดขัดและการเดินทางที่ยาวนานส่งผลต่อชั่วโมงทำงานที่ลดลงและสร้างความเหนื่อยล้า

- **ทุนมนุษย์และทุนทรัพย์:** ประเด็นเรื่องทักษะอาชีพเกือบทั้งหมดถูกกล่าวโดยลูกจ้างทำงานบ้าน ซึ่งต้องการใช้ความสามารถด้านภาษาต่างประเทศและการทำอาหาร เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าที่ต้องการใน (วัตถุประสงค์ระยะสั้น) ทักษะในการประกอบอาชีพอื่นที่จะช่วยในการเปลี่ยนอาชีพหลังเกษียณจากการเป็นลูกจ้างทำงานบ้าน (วัตถุประสงค์ระยะยาว) สำหรับผู้ทำการผลิตที่บ้าน ทักษะขั้นสูงและอุปกรณ์ที่เหมาะสมมีความจำเป็นเพื่อให้สามารถเข้าถึงตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้รับงานไปทำที่บ้านเพื่อให้ได้มาซึ่งการจ้างงานที่มั่นคงและต่อเนื่องจากโรงงาน

- **ปัญหาส่วนบุคคล:** ผู้เข้าร่วมวิจัยจากทุกสาขาอาชีพกล่าวถึง การที่ความชราภาพจะล่ออายุที่มากขึ้น ทำให้ทำงานช้าลง แรงงานหลายคนกล่าวถึงวิธีการหลีกเลี่ยงอันตรายที่จะเกิดแก่สุขภาพเนื่องจากการทำงาน (ขับซื้ออย่างช้าๆ, มีการหยุดพักจากการเย็บผ้า) ลูกจ้างทำงานบ้านกังวลเกี่ยวกับอายุที่มากขึ้น เพราะเกรงว่านายจ้างใหม่จะเลือกจ้างงานคนที่มีอายุน้อยกว่าเสี่ยงจากแรงงานหญิงทุกคนกล่าวถึงภาระการดูแลครอบครัว เช่น ดูแลผู้สูงอายุ, เด็กๆ,สามี หรือสมาชิกอื่นๆในครอบครัว ซึ่งผู้ทำการผลิตที่บ้านหลายคนรู้สึกว่าไม่สามารถทำงานที่มีค่าจ้างสูงขึ้น หรือเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ หรือแม้กระทั่งการดูแลสุขภาพของตนเอง เพียงเพราะภาระในการดูแลครอบครัว ปัญหาด้านสุขภาพในการทำงานบางอย่างยังมีสาเหตุมาจากเพศสภาพ เช่น ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างผู้หญิงจำเป็นต้องหาอาชีพอื่นระหว่างช่วงตั้งครรภ์ และความไม่สะดวกหลายอย่าง ที่ต้องกลับมาทำงานโดยไม่มีวันหยุดพักหลังคลอดตามสมควร

- **แรงขับเคลื่อนจากระบบเศรษฐกิจมหภาค:** ภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวของประเทศไทยถูกมองว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างรายได้ ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดในแรงงานที่ขึ้นพึ่งพายุ้งกับ “ตลาดนอกระบบ” มากกว่า เช่นผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างในเขตชานเมืองและผู้ผลิตเพื่อขาย แรงงานนอกระบบยังเผชิญกับการแข่งขันทางการตลาดที่มาจากหลากหลายแหล่ง เช่น ผู้ขับขี่จักรยานยนต์รับจ้างที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนตามกฎหมาย, ลูกจ้างทำงานบ้านที่มีค่าแรงต่ำกว่าและอายุน้อยกว่า, เสื้อผ้าสำเร็จรูปและนำเข้าจากจีนซึ่งมาแข่งขันกับผลิตภัณฑ์ของผู้ทำการผลิตที่บ้าน และเรื่องของตลาดใหม่ๆ, ผู้ค้าหน้าใหม่ และร้านค้า “ระบบทุนนิยมขนาดใหญ่” เช่น 7-11 และเทสโก้โลตัส สำหรับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย

แรงงานมักจะกล่าวถึงแนวทางการแก้ปัญหาเหล่านี้แบบไม่เป็นทางการในระดับส่วนบุคคล ถึงแม้ว่าจะมีการแก้ปัญหาในระดับกลุ่มด้วยเช่นกัน เมื่อถูกถามถึงแนวทางการรับมือกับอุปสรรคเหล่านี้ ยุทธศาสตร์ที่ถูกยกขึ้นมาใช้ในการแก้ปัญหามากที่สุดคือยุทธศาสตร์ระดับส่วนบุคคล เช่น การพัฒนาตนเองให้มีทักษะที่สูงขึ้นและได้รับการไว้วางใจมากขึ้น, พัฒนาสินค้าให้ตอบสนองและดึงดูดลูกค้ามากขึ้น, หรือการปรับตัวเพื่อให้อยู่ได้กับสถานะที่มีรายได้ลดลงเนื่องจากค่าครองชีพที่เปลี่ยนไปตามระบบเศรษฐกิจ นอกจากนี้ แรงงานยังได้มีการยกถึงยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาแบบกลุ่ม ตัวอย่างเช่น ผู้ทำการผลิตที่บ้านเสนอแนวทางที่หลากหลายยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาฐานชุมชน เช่น การจัดตั้งสหกรณ์ชุมชนหรือการช่วยเหลือจากรัฐบาล คำตอบของผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างแสดงให้เห็นถึงการใช้อยุทธศาสตร์ฐานกลุ่มในการรักษาประโยชน์ส่วนรวมของวิน มีเพียงแกนนำจากองค์กรฐานสมาชิกเท่านั้นใช้อยุทธศาสตร์ในการมีส่วนร่วมของรัฐบาล (ตัวอย่างเช่น การต่อรองกับเจ้าหน้าที่เทศกิจในการขายสินค้าบนทางเท้า, รมรรงค์ให้รัฐบาลจัดซื้อจัดจ้างจากแรงงานนอกระบบ) หรือการทำงานร่วมกันกับธุรกิจในระบบ (เช่น การสร้างแอปพลิเคชัน GoBike หรือฝึกทักษะในโรงงาน)

การเข้าถึงบริการสาธารณสุข

ปัญหาเชิงปฏิบัติการและทัศนคติเชิงลบต่อบริการสาธารณสุข เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่มีคุณภาพของแรงงานนอกระบบ แรงงานหลายคนมีข้อสงสัยเกี่ยวกับคุณภาพการรักษาตามโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ถึงแม้ว่าผู้ใช้สิทธิ์นี้อีกหลายคนมีประสบการณ์ที่ดีจากการเข้ารับบริการ ข้อบกพร่องของบริการประกอบไปด้วยการรอรับการบริการที่ยาวนาน, คุณภาพของบริการและคุณภาพการรักษา, กระบวนการส่งตัวที่ยุ่งยาก และค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมจากค่ายา, ค่าผ่าตัด, เงินมัดจำก่อนการรักษา หรือเงินพิเศษสำหรับแพทย์ผู้รักษา (การใส่ของ/ฝากพิเศษ) เวลาทำการ เงื่อนไขกรณีฉุกเฉินและประกันภัยอุบัติเหตุ อุปสรรคเหล่านี้ส่วนใหญ่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเงินของแรงงาน โดยเป็นสาเหตุของการมีชั่วโมงการทำงานที่หายไปหรือเกิดค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้คาดการณ์ไว้ กอปรกับกระบวนการเข้ารับบริการที่ใช้เวลานาน ผู้เข้าร่วมการวิจัยหลายคนเลือกที่จะใช้บริการสถานพยาบาลเอกชนแทนที่จะใช้สิทธิ์บัตรทอง แม้ว่าจะต้องจ่ายค่าบริการเอง เพื่อหลีกเลี่ยงการเสียรายได้และความกังวลเนื่องมาจากการรอรับการบริการและขั้นตอนการจัดการ

สำหรับแรงงานบางคน การไม่มีทะเบียนบ้านทำให้เกิดข้อจำกัดในการมีส่วนร่วมของประชาชนและการเข้าถึงบริการ ภายในกลุ่มผู้เข้าร่วมการศึกษา ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างและลูกจ้างทำงานบ้านเป็นกลุ่มที่มีบ้านเป็นของตัวเองในเขตกรุงเทพมหานครน้อยกว่ากลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย การไม่มีฐานะทะเบียนบ้านในกรุงเทพฯทำให้พวกเขาไม่มีสิทธิ์ในการเลือกตั้งในกรุงเทพฯและไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมในหลายด้านจากหน่วยงานในกรุงเทพมหานคร เช่น กองทุนหมู่บ้าน ลูกจ้างทำงานบ้านที่อาศัยอยู่กับนายจ้างอธิบายถึงความยุ่งยากในการย้ายสิทธิ์โรงพยาบาลภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า

แรงงานหลายคนปรารถนาที่จะปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัย แต่เผชิญกับอุปสรรคด้านสินเชื่อบ้านเนื่องจากสถานะแรงงานนอกระบบ แรงงานเกือบทุกคนที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตัวเองในเขตกรุงเทพมหานครกล่าวถึงความต้องการที่อยากจะมี

มีบ้าน ยกเว้นลูกจ้างทำงานบ้านที่ “อาศัยอยู่กับนายจ้าง” ในส่วนของแรงงานที่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเองแล้ว กล่าวถึงความ ต้องการที่จะปรับปรุงบ้านพักเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาน้ำท่วม, แยกส่วนที่ทำงานออกจากส่วนที่พักอาศัย หรือปรับปรุงคุณภาพ ชีวิตทั่วไป ไม่มีแรงงานกล่าวถึงการย้ายที่พักอาศัยจากเขตหนึ่งไปอีกเขตหนึ่ง อย่างไรก็ตามแรงงานที่มีความต้องการมีบ้านและ ต้องการปรับปรุงบ้านพักประสบกับปัญหาการเข้าถึงเงินกู้เนื่องจากขาดสินทรัพย์ค้ำประกัน, ใ้รับรองเงินได้, ผู้ค้ำประกัน หรือ เอกสารอื่นๆ และอีกหลายคนกล่าวถึงการไม่มีความต้องการที่จะมีหนี้สินเพิ่มเติม

การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับหน่วยงานต่างๆและผู้ที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายมีการควบคุมและเข้มงวด แต่ไม่มีการสนับสนุน การประกอบอาชีพแก่ผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย เนื่องด้วยการทำงานและการใช้พื้นที่สาธารณะ ทั้งสองอาชีพมักมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้บังคับใช้กฎหมายอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างที่มีการ ปฏิสัมพันธ์ร่วมกับเจ้าหน้าที่หรือผู้ตรวจสอบเป็นประจำทุกวันหรือทุกสัปดาห์จากเจ้าหน้าที่ตำรวจ, เจ้าหน้าที่เขต, เจ้าหน้าที่ กรุงเทพมหานครและแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ทหาร แรงงานบางคนมีทัศนคติที่เป็นกลางกับการมีปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ แต่เกือบทั้งหมด มีประสบการณ์ไม่ดี ซึ่งมีสาเหตุมาจากนโยบายที่ไม่เป็นธรรมหรือการคอร์รัปชันในระดับล่าง และอาจถือได้ว่าความสัมพันธ์ของผู้ ค้าหาบเร่แผงลอยและผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างต่อผู้บังคับใช้กฎหมายนั้นเป็นไปในเชิงส่งเสริมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ เพราะทั้งสองอาชีพช่วยเสริมความปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะ แต่ทว่าเป็นส่งเสริมด้านเดียว เนื่องจากทั้งผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างไม่ได้มีการยกตัวอย่างกรณีที่เจ้าหน้าที่ให้การส่งเสริมประกอบอาชีพของพวกเขา โดยเฉพาะผู้ ขับขีรถจักรยานยนต์รับจ้างที่รู้สึกว่ามีเจ้าหน้าที่ที่สามารถที่จะควบคุมวินที่ไม่ถูกกฎหมายได้มากกว่านี้ แม้จะมีการเข้าถึงสำนักงาน เขตและการเคหะแห่งชาติ (ในกรณีของหมู่บ้านนักกีฬา) ผู้ค้ากลับไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นเรื่องความมั่นคงใน พื้นที่ตลาดของพวกเขา

ผู้ทำการผลิตที่บ้านและลูกจ้างทำงานบ้านถูกตัดขาดจากสถาบันภายนอกมากกว่า แม้ว่าจะมีการอบรมที่หลากหลาย และการให้การสนับสนุนกลไกทางการเงินสำหรับผู้ทำการผลิตที่บ้านและลูกจ้างทำงานบ้าน แต่ทว่ามีคุณภาพของการบริการที่ ต่างกัน และการเข้ารับบริการนั้นเป็นความศิริมเริ่มต้นส่วนบุคคล มีการอบรมหลากหลายสำหรับผู้ทำการผลิตที่บ้านที่จัดโดยภาค รัฐ เช่น กองทุนรับงานไปทำที่บ้าน, กรรมการชุมชนและสำนักงานเขต แต่อย่างไรก็ตาม สมาชิกยังคงมีความรู้สึกไม่พอใจ จาก การถูกโดดเดี่ยวจากบริการของหน่วยงานเหล่านี้ ลูกจ้างทำงานบ้านมีความกระตือรือร้นสูงในการเข้าถึงการอบรมสำคัญๆจาก องค์กรภาคประชาสังคม แต่ยังคงขาดการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐท้องถิ่น เช่น สำนักงานเขต

ในบางสาขาอาชีพมีความแตกต่างอย่างมากระหว่างแกนนำและสมาชิกในเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับ หน่วยงานภายนอก แกนนำแรงงานแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมอย่างมากกับหน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหลายภาคส่วน เน้นถึงการมีส่วนร่วมตามบริบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของแกนนำจากผู้ผลิตเพื่อขายและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย การมีปฏิสัมพันธ์ ที่มั่นคงโดดเด่นอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับผู้เข้าร่วมวิจัยในระดับสมาชิกในอาชีพเดียวกัน ซึ่งไม่สามารถที่จะระบุหรือยกถึงหน่วย งานที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ด้วยเท่าใดนัก

การสร้างประโยชน์ต่อสังคมของแรงงานนอกระบบ

ถึงแม้จะเข้าใจว่าตนเองมีสถานะที่ด้อย แต่แรงงานนอกระบบกลับมีความเกี่ยวข้องอย่างมากต่อเมืองและชุมชน จากทุกสาขาอาชีพ แรงงานกล่าวถึงความรู้สึกถึงผลเป็นที่ติดอยู่กับอาชีพของพวกเขา (จักรยานยนต์รับจ้าง, หาบเร่แผงลอย และลูกจ้างทำงานบ้าน) หรือประสบปัญหาในการเรียงเรียงคุณค่าของงานของพวกเขา (ผู้รับทำการผลิตที่บ้าน) อย่างไรก็ตาม แรงงานนอกระบบได้จัดประเภทของประโยชน์ต่อสังคม ได้ดังนี้

- **ชุมชนของพวกเขา** โดยการสนับสนุนทางการเงินหรือทุนทรัพย์แก่กิจกรรมของชุมชนหรือเฉพาะบุคคลที่มีความต้องการความช่วยเหลือ, ยกระดับความปลอดภัยของชุมชนโดยทำหน้าที่ “เป็นหูเป็นตา” เพื่อต่อสู้กับอาชญากรรมที่อาจเกิดขึ้น, ดูแลสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุและเด็กในชุมชน, และสร้างงานและรายได้แก่สมาชิกอื่นๆของชุมชน
- **ลูกค้าของพวกเขา** โดยการให้บริการอาหารที่ราคาไม่แพงและมีคุณค่าแก่แรงงานที่รีบเร่ง, จัดให้มีการคมนาคมที่ไว้วางใจได้และปลอดภัย, ลดภาระเวลาของนายจ้างและโดยเฉพาะอย่างยิ่งนายจ้างผู้หญิงให้ยังคงสามารถทำงานของพวกเขาได้ หรือแนะนำลูกค้าถึงผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดีกว่าและดีต่อสุขภาพมากกว่า
- **ระบบเศรษฐกิจ** ผ่านทางการจับจ่ายใช้สอย และการจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่ม, ช่วยเหลือในการหาโอกาสการทำงานแก่เพื่อนร่วมอาชีพ
- **ครอบครัวของเขา** โดยการมีส่วนช่วยให้ครอบครัวมีรายรับที่มั่นคงเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการรายวันและในระยะยาว
- **เมืองและสิ่งแวดล้อม** โดยการลดความแออัดผ่านการคมนาคมที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพสำหรับผู้โดยสารในช่วงเวลาเร่งด่วน และผ่านการนำขยะกลับมาใช้ใหม่
- **นโยบายของชาติ** ผ่านการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ซึ่งสนับสนุนสิทธิของแรงงาน

กรอบที่ 6: ปัญหาหลัก, จุดอ่อน, และโอกาส ตามสาขาอาชีพ

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน: ผู้ทำการผลิตที่บ้านมีจุดอ่อนอันเนื่องมาจากการขาดการเข้าถึงตลาดและค่อนข้างที่จะโดดเดี่ยว มีการกล่าวถึงผลกระทบในทางลบที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจมหภาค เช่น สินค้านำเข้าราคาถูก, ผลิตภัณ์สำเร็จรูป, และการชะลอตัวของเศรษฐกิจถดถอย เป็นปัจจัยที่ทำให้ยอดขายการสั่งซื้อและรายได้ลดลง ส่วนกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านทั้งหมดที่เข้าร่วมการวิจัยได้ยกถึง ภาระการดูแลครอบครัว, ทักษะ และอุปกรณ์ เป็นอุปสรรคสำคัญในการประกอบอาชีพ และเนื่องจากผู้ทำการผลิตที่บ้านส่วนใหญ่มีที่พักอาศัยเป็นของตนเองแล้ว แรงงานจัดลำดับปัญหาเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องที่สำคัญกว่าเรื่องที่พักอาศัย ระยะทางและขั้นตอนการจัดการของระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเป็นอุปสรรคที่สำคัญสำหรับแรงงานที่อยู่ในเขตชานเมือง เช่น เขตหนองจอกในการเข้าถึงการรับบริการ ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นและการเสียเวลา ในส่วนของกลุ่มผู้ผลิตเพื่อขายนั้น มีช่องว่างทางศักยภาพทางการตลาดและการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆชัดเจนระหว่างสมาชิกและแกนนำแรงงาน ขณะที่แกนนำมีการริเริ่มที่ชัดเจนในการจัดการตลาด, ผลักดันนโยบายที่เป็นผลดีกับแรงงานนอกระบบ, หาลูกค้าใหม่ แต่สมาชิกที่ไม่ใช่แกนนำยังคงมีปฏิสัมพันธ์เชิงรับมากกว่า ดังนั้นการปรับปรุงการสื่อสารระหว่างสมาชิกในกลุ่ม, ส่งเสริมอัตลักษณ์แรงงานแก่แรงงานนอกระบบ และให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การเข้าถึงงานอาจช่วยสร้างความเข้มแข็งแก่ตัวตนเองค์กรฐานสมาชิก

ลูกจ้างทำงานบ้าน: ลูกจ้างทำงานบ้านที่เข้าร่วมการวิจัยนี้ได้รับการเสริมพลังและปรับเปลี่ยนได้ง่าย, มีการฝึกทักษะ และมีการติดต่อล่วงหน้าก่อน ซึ่งสามารถให้พวกเขาเข้าถึงตลาดที่ต้องการได้ เช่น ครอบครัวชาวต่างชาติ แต่หลายคนมีความกังวลในการพัฒนาทักษะของตนเองเพื่อที่จะสามารถเข้าถึงโอกาสใหม่ๆ, หรือในกรณีที่นายจ้างกลับประเทศ หรือ

ไม่ต้องการพวกเขาอีก, หรือเมื่อเกษียณตัวเอง ความชราภาพคือความกังวลอย่างมากสำหรับแรงงานกลุ่มนี้ ซึ่งมีความรู้สึกถึงความคล่องแคล่วได้ลดลงและรู้สึกเหนื่อยง่ายขึ้นจากการทำงานที่ต้องใช้แรง และความกลัวถึงการเลือกปฏิบัติทางอายุเมื่อต้องทำงานทำใหม่ในอนาคตเช่นกัน พวกเขาพึ่งพาการส่งต่องาน (การแนะนำงาน) จากนายจ้างคนเก่าสู่นายจ้างคนใหม่ แต่ถ้ามั้มีระบบส่งต่องาน พวกเขาต้องกังวลกับการหานายจ้างใหม่ หรืออาจถูกเลิกจ้างโดยไม่มีกรบอกล่วงหน้า การอภิปรายมีการเน้นถึงปัญหาของลูกจ้างทำงานบ้านในการลงทะเบียนและใช้สิทธิ์หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในเขตกรุงเทพมหานคร และถึงแม้ว่าลูกจ้างทำงานบ้านจะมีความกระตือรือร้นสูงในการเข้าร่วมการอบรมฝึกทักษะอาชีพรวมทั้งเรื่องกฎหมายและสิทธิต่างๆ แต่แรงงานเหล่านี้กลับไม่มีปฏิสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่นมากนัก ประเด็นหนึ่งที่มีความรู้เพิ่มเติม คือ ทำอย่างไรเพื่อที่จะยกระดับความสามารถของสำนักงานเขตในการให้การสนับสนุนลูกจ้างทำงานบ้านเพื่อการเข้าถึงการบริการและตระหนักถึงสิทธิของพวกเขาภายใต้กฎกระทรวงคุ้มครองลูกจ้างทำงานบ้าน

ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง: ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง ลักษณะงานโดดเด่นคือการตกเป็นเป้าหมายของผู้บังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ภายใต้ข้อกฎหมายที่ทำให้พวกเขามีจุดอ่อนในการถูกแสวงหาผลประโยชน์ (ซึ่งผู้ขับขี่มีข้อได้เปรียบ) ถึงแม้ว่าผู้เข้าร่วมการศึกษานี้ไม่ได้กล่าวถึงประเด็นอาชีวนามัยและความปลอดภัยในการทำงานอย่างชัดเจน บ่อยครั้งที่มีการกล่าวถึงอุบัติเหตุจากการประกอบอาชีพถึงขั้นเสียชีวิต ยิ่งไปกว่านั้น เรื่องสิทธิประโยชน์และการคุ้มครองได้ถูกเน้นโดยแรงงานหญิงซึ่งอธิบายถึงการต้องกลับมาทำงานภายหลังการคลอดลูกเพียง 15 วัน อย่างไรก็ตามสมาชิกในกลุ่มนี้หลายคนอธิบายถึงความกังวลในการรักษาในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า และกล่าวว่าพวกเขาเชื่อใจระบบของเอกชนมากกว่า และอันเนื่องมาจากที่ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างหลายคนไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างรู้สึกถึงภาระทางการเงินอันเนื่องมาจากอาศัยเช่าและการขาดการมีทะเบียนบ้าน แต่กระนั้นสิ่งจำเป็นต่อการขอสินเชื่อหรือภาระทางการเงินที่มีอยู่ทำให้การมีบ้านเป็นของตัวเองเป็นสิ่งที่ไม่ไกลเกินคว้า ในส่วนของรายได้ที่ต้องพึ่งพาความต้องการใช้บริการของผู้โดยสารถูกจำกัดเพียงชั่วโมงเร่งด่วนเท่านั้น แม้ว่าการการส่งพัสดุและการใช้แอปพลิเคชัน GoBike สามารถช่วยเพิ่มรายได้ได้นอกชั่วโมงเร่งด่วนได้ แต่สถานการณ์นี้อาจจะแตกต่างออกไปสำหรับผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างที่อยู่ในย่านชานเมืองซึ่งแก้ปัญหาการด้วยการประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย: นโยบายการจัดระเบียบทางเท้าของรัฐบาลที่ผ่านมาก ส่งผลกระทบบอย่างมากต่อผู้ค้าหาบเร่แผงลอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนประดิษฐ์โทรการที่ ได้รับประกาศให้ยกเลิกจุดผ่อนผันเมื่อเดือนตุลาคม 2559 ความรู้สึกหวั่นไหวอย่างท่วมท้นของพวกเขาอาจสรุปด้วยคำพูดที่ดีที่สุดจากผู้ค้าอาวุโสหญิงคนหนึ่งทีกล่าวว่า “หลังจากที่รัฐบาลประกาศห้ามขาย มันเหมือนกับตกภูบลลงไปแล้ว เหมือนรายได้มันหายไปเลย ใจมันสั้น ไม่รู้จะทำอะไร ตรงไหนต่อไปดี” (ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย-กลุ่มย่อย 11) ในการศึกษาไม่มีอุปสรรคอื่นใดในการประกอบอาชีพที่จะมาเทียบได้ ความรู้สึกถึงความโดดเดี่ยวของผู้ค้า สะท้อนการไม่มีเครือข่ายผู้ค้าในระดับเมืองหรือแม้กระทั่งสมาคมผู้ค้าในท้องถิ่น ผู้ค้าในหมู่บ้านนักกีฬาผู้มีการรวมตัวเพื่อจัดตั้งตลาดเพื่อต่อสู้กับการขับไล่มาเป็นเวลากว่าทศวรรษ ได้ให้ตัวอย่างรูปแบบที่มีศักยภาพสำหรับการจัดตั้งกลุ่มไม่ว่าในพื้นที่ใดก็ตาม ผู้ค้าจากทั้งสองพื้นที่กล่าวอย่างภาคภูมิใจและชัดเจนเกี่ยวกับการบริการของพวกเขาต่อระบบเศรษฐกิจและลูกค้า ในฐานะที่เป็นผู้ให้บริการอาหารที่ราคาถูกและปลอดภัย การวิเคราะห์เชิงปริมาณในเชิงของเศรษฐศาสตร์การเงินสามารถที่จะแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมีต่อธุรกิจภาคต่างๆและผู้จัดทำนโยบายเมือง

อภิปรายผล

รายงานนอกระบบ: คนขายของที่จำเป็นของสังคม ผลการศึกษาจากโครงการ Informal Economic Monitoring Study (IEMS) ในปี 2556 แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับแรงงานนอกระบบ เช่น แรงงานนอกระบบเป็นภาระของสังคมและเมือง หรือ การที่ “เศรษฐกิจในระบบ” ดำเนินไปอย่างอิสระและไม่พึ่งพาเศรษฐกิจนอกระบบ แต่ผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ตรงกันข้าม:

แรงงานนอกระบบมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญ นำอยู่ และความปลอดภัยแก่กรุงเทพมหานคร แรงงานนอกระบบได้มีส่วนอย่างชัดเจนและหลากหลายในคุณภาพชีวิตของคนกรุงเทพฯ และระบบเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร ทั้งจากในฐานะแรงงานและสมาชิกของชุมชน ประโยชน์ของแรงงานนอกระบบที่ถูกกล่าวถึงโดยผู้เข้าร่วมงานวิจัยนั้น สอดคล้องและถูกยืนยันโดยงานวิจัยในด้านการวางแผนเมืองทั้งเก่าและใหม่ ยกตัวอย่างเช่น บทบาทของ “การเป็นหูเป็นตา” เพื่อส่งเสริมความปลอดภัยในพื้นที่สาธารณะและความรู้สึกมีส่วนร่วมของชุมชน (Jacob, 2504) การพึ่งพาผู้ขับซึ่รถจักรยานยนต์รับจ้างในฐานะผู้ส่งต่อผู้โดยสารไปยังการคมนาคมที่เชื่อมต่อกันอย่างไม่มีระเบียบของกรุงเทพมหานคร (อภิวัฒน์และศักดิ์สิทธิ์ 2558) และบทบาทของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในการเป็นกลไกของการบริการอาหารในเขตเมือง (Roever and Skinner 2559, นฤมล 2549)

แรงงานนอกระบบและ “เศรษฐกิจในระบบ” มีการพึ่งพากัน: Chen (2553) อธิบายผ่านสี่มุมมองทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจนอกระบบ ในขณะที่การศึกษาแบบทวินิยมอธิบายถึงการที่แรงงานและผู้ประกอบการนอกระบบว่าเป็นการทำงานที่เฉพาะตัวและไม่ขึ้นอยู่กั “เศรษฐกิจในระบบ” การศึกษากลุ่มโครงสร้างนิยมมีมุมมองต่อแรงงานและผู้ประกอบการนอกระบบในฐานะ “หน่วยเศรษฐกิจและแรงงานย่อยที่ซึ่งทำหน้าที่ลดต้นทุนและค่าแรง (Chen 2555, 5) เพื่อผลประโยชน์ต่อสถานประกอบการที่ใหญ่กว่าในระบบ บทบาทด้านโครงสร้างของผู้รับทำงานที่บ้านในห่วงโซ่อุปทานทั่วโลกมีการบันทึกไว้อย่างดีแล้ว

ในทางกลับกัน วาทกรรมของนักการเมืองไทยสะท้อนเจตจำนงการเข้าถึงโดยเฉพาะที่มีต่อผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่เปราะบาง โดยอธิบายว่าเป็นธุรกิจโลกส่วนตัวที่ทำลายพื้นที่สาธารณะ แต่ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด: เป็นที่ชัดเจนว่าแรงงานนอกระบบทำให้เกิดประโยชน์ต่อธุรกิจในระบบ หน่วยงาน และลูกจ้างมากมาย กลุ่มตัวอย่างได้แสดงให้เห็นถึงระดับการพึ่งพาที่ซึ่งแรงงานในระบบใช้บริการรถจักรยานยนต์รับจ้างและผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ลูกจ้างทำงานบ้านเองได้เน้นให้เห็นถึงการสนับสนุนเชิงโครงสร้างโดยการให้นายจ้าง เพื่อให้ นายจ้างหญิงได้สามารถอุทิศเวลาและพลังกำลังกับงาน ในระบบได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ในแง่นี้เป็นที่ชัดเจนว่าในระบบและนอกระบบไม่ใช่การทำงานขนานกัน แต่เศรษฐกิจในระบบพึ่งพาการบริการที่จัดให้โดยแรงงานนอกระบบมากกว่า

อย่างไรก็ตามสถานะนอกระบบของแรงงานเหล่านี้ คือจุดอ่อนทางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมายของพวกเขา ตัวแรงงานเองอธิบายถึงความด้อยค่าในอาชีพของพวกเขา และประสบกับรูปแบบของการถูกเพิกเฉยหรือความไม่มั่นคงที่หลากหลาย เช่น ความด้อยค่าในสังคมและการไม่มีตัวตน, การถูกไล่ที่, การแสวงหาผลประโยชน์ทางการเงินจากเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นหรือผู้บังคับใช้กฎหมาย หรือการถูกปฏิเสธสิทธิเชื้อ รัฐบาลและกรุงเทพมหานครได้ตระหนักอย่างชัดเจนถึงบทบาทของผู้ขับซึ่รถจักรยานยนต์รับจ้าง ยกตัวอย่างเช่นระเบียบใหม่ที่ออกในปี 2557 อนุญาตการมีผู้ขับซึ่รถจักรยานยนต์รับจ้างได้ไม่จำกัด และให้มีการกำหนดอัตราค่าโดยสารขึ้น ในขณะที่เดียวกันสถานะแรงงานนอกระบบนี้เองที่เป็นอุปสรรคในการเข้าถึงสินเชื่อเพื่อการมีบ้านของแรงงานนอกระบบ ทำให้พวกเขาไม่สามารถใช้สิทธิในฐานะพลเมืองของกรุงเทพมหานครได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเห็นได้ชัดจากกรณีของลูกจ้างทำงานบ้านและผู้ขับซึ่รถจักรยานยนต์รับจ้าง นโยบายยียบพลันในการจัดระเบียบทางเท้าชี้ให้เห็นถึง “ความสัมพันธ์แบบการเปลี่ยนแปลง จากสิ่งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย สิ่งที่ชอบด้วยกฎหมายและไม่ชอบด้วยกฎหมาย การได้รับอนุญาต

และไม่ได้รับอนุญาต” (Roy 2552) ในแนวทางเหล่านี้บทบาทของแรงงานนอกระบบกำหนดโดยลักษณะ “ความจำเป็นที่ขาดไม่ได้, เป็นคนชายขอบ และไม่มีตัวตน” (Sopranzetti 2556, 65 ตามที่ได้กล่าวในการศึกษาผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างของเขา) ซึ่งเป็นจุดอ่อนในการเรียกร้องความสนใจและให้ความสำคัญของรัฐ

การจัดตั้ง: ความสำเร็จ, ความท้าทาย และอนาคต แรงงานมองเห็นประโยชน์ของการจัดตั้ง: ถึงแม้ว่าผู้เข้าร่วมการศึกษาไม่ได้ถูกถามแบบเจาะจงเกี่ยวกับองค์กรฐานสมาชิกหรือตัวแทน หลายคนได้มีการยกถึงความสำคัญของการจัดตั้งหรือการทำงานร่วมกัน ผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างกลุ่มหนึ่งกล่าวว่า การจัดตั้งกลุ่มผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างทำให้การถูกคุกคามจากเจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมายลดลง แขนงนำจากหมู่บ้านนักกีฬาเล่าถึงที่มาของพวกเขาในต่อสู้เพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นตลาด เพื่อต่อสู้การถูกขับไล่ และสร้างความสามัคคีเชิงบวกกับสมาชิกชุมชนซึ่งลดความเคลงใจของสังคมต่อสถานะนอกระบบของพวกเขา สำหรับผู้ทำการผลิตที่บ้าน การรวมกลุ่มแบบมีโครงสร้าง เช่น สหกรณ์และเครือข่ายมีความสำคัญต่อการได้รับคำสั่งซื้อใหม่ๆ

แต่อย่างไรก็ตาม พวกเขาเผชิญกับความท้าทายในการจัดตั้งซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวของแรงงานนอกระบบ: Bonner และ Spooner (2553) และ Kabeer และคณะ (2556) อธิบายถึงอุปสรรคมากมายที่ซึ่งขัดขวางการจัดตั้งเครือข่ายแรงงานนอกระบบ อุปสรรคเหล่านี้ประกอบด้วยกรอบกฎหมายและระเบียบต่างๆ ซึ่งทำให้แรงงานนอกระบบไม่สามารถจัดตั้งสหภาพแรงงานเพื่อการเจรจาต่อรองร่วมได้ เช่น การที่ไม่มีสภาพการจ้างงานที่ชัดเจน, สถานที่ทำงานที่ซึ่งกระจัดกระจายและเคลื่อนที่ตลอดเวลา, แรงงานที่ประกอบหลายอาชีพ, ไม่มีเวลาสำหรับงานจัดตั้ง หรือการคิดว่าเพื่อนร่วมอาชีพเป็นคู่แข่ง, การมีแหล่งทางการเงินที่ไม่เพียงพอต่อการจ่ายค่าสมาชิก และขาดอัตลักษณ์ของแรงงานซึ่งเป็นพื้นฐานของ “การเรียกร้องสิทธิ”

แท้จริงแล้วหลายประเด็นได้ถูกสะท้อนในกลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานคร กลุ่มผู้ขับซักรถจักรยานยนต์รับจ้างเดียวเน้นถึงความสำคัญของการจัดตั้ง ยังได้อธิบายถึงความขัดแย้งระหว่างสมาชิกซึ่งถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการประกอบอาชีพของพวกเขาที่สำคัญกว่าประเด็นเรื่องของคุณภาพหรือที่อยู่อาศัย ผู้ทำการผลิตที่บ้านตัดพ้อถึงการที่แกนนำชุมชนไม่มีการกระจายข้อมูลหรือให้คำปรึกษากับพวกเขา ขณะที่แกนนำอธิบายความคับข้องใจว่าสมาชิกไม่มีความกระตือรือร้นและไม่มีความพยายามในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ขณะที่ลูกจ้างทำงานบ้านบอกกล่าวถึงความพอใจที่ได้รับจากการสนับสนุนของเครือข่ายแรงงานนอกระบบ พวกเขาไม่ได้เสนอการแก้ปัญหาใดๆต่ออุปสรรคทางการตลาดซึ่งสามารถดำเนินการได้ในระดับกลุ่ม ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในชุมชนประดิษฐ์วิธีการได้เข้าถึงสำนักงานเขตผ่านทางคณะกรรมการชุมชน แต่อย่างไรก็ตามความพยายามระดับท้องถิ่นไม่สามารถต่อรองเหนือนโยบายของเมืองได้โดยปราศจากเครือข่ายผู้ค้าในระดับเมือง

แกนนำแรงงานมีอัตลักษณ์แรงงานเข้มแข็งที่สุด แต่แนวคิดการเป็น ชุมชน อาจเข้มแข็งกว่าในบางสาขาอาชีพ: ตามที่ได้อธิบายโดย Kabeer และคณะ (2556) การแสดงอัตลักษณ์แรงงานของแรงงานนอกระบบมีความสำคัญต่อการจัดตั้ง แต่ก็ยากที่จะสร้างขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มแรงงานที่เป็นผู้หญิงและมีความโดดเดี่ยวในการติดต่อภายนอก เช่น ผู้ทำการผลิตที่บ้านและลูกจ้างทำงานบ้าน ซึ่งบ่อยครั้งที่มีอัตลักษณ์เฉพาะที่ไม่คุ้นเคยหรืออึดอัด เมื่อเทียบกับอัตลักษณ์ร่วมอื่นๆ

ในกรุงเทพมหานคร ความรู้สึกทางอัตลักษณ์ของแรงงานเห็นได้ชัดเจนในกลุ่มแกนนำจากทุกสาขาอาชีพ ผู้ซึ่งกล่าวถึงการเข้าร่วมการอบรมและการประชุม, การรณรงค์นโยบาย หรือคณะกรรมการแรงงาน ในขณะเดียวกัน สำหรับผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมีอัตลักษณ์ของความเป็น “ชุมชน” เป็นอัตลักษณ์หลัก ผู้ทำการผลิตที่บ้านมีการกล่าวบ่อยครั้งถึงการให้ความช่วยเหลือต่อชุมชนของพวกเขาและแนวทางที่มีชุมชนเป็นพื้นฐานในการก้าวข้ามอุปสรรคการตลาด ระหว่างการประชุมเพื่อนำเสนอผลการศึกษา แกนนำผู้ทำการผลิตที่บ้านรายหนึ่ง อธิบายถึงการที่พวกเขาเข้าพบหน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่นเป็นปกติในฐานะแกนนำชุมชนมากกว่าแกนนำแรงงาน แกนนำจากหมู่บ้านนักกีฬากล่าวถึงการเน้นการสร้างการรับรู้และอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นหลักในการจัดตั้ง

อัตลักษณ์เฉพาะในฐานะสมาชิกชุมชนทำให้มีข้อได้เปรียบหลายอย่างในประเทศไทย ซึ่งมีโครงการเพื่อสังคมมากมาย ที่ให้การสนับสนุนในระดับชุมชนและผ่านโครงสร้างชุมชน การจัดตั้งโดยมีชุมชนเป็นฐานถือเป็นอีกยุทธศาสตร์จากมุมมองของเมือง ดังตัวอย่างจากแกนนำชุมชนคนหนึ่งที่ต้องใช้การขับเคลื่อนโดยชุมชนเพื่อบริการขนส่งสาธารณะที่ดีขึ้น เพื่อปรับปรุงระบบการเชื่อมต่อห่วงโซ่อุปทาน สำหรับสมาชิกแรงงานนอกระบบนั้นเป็นสิ่งจำเป็นมากในการสร้างอำนาจให้กับอัตลักษณ์นี้และเพื่อเปิดประตูสู่ความสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีการสร้างอัตลักษณ์แรงงาน ในการสื่อสารและความสมานฉันท์ระหว่างองค์กรฐานสมาชิกและระหว่างสมาชิกแรงงานและแกนนำให้เข้มแข็ง

บรรณานุกรม

สำนักงานประกันสังคม. 2016. สถิติงานประกันสังคม 2558. สำนักงานประกันสังคม,ประเทศไทย กระทรวงแรงงาน.

Anderson, Bridget. 2016. Worker, Helper, Auntie, Maid? Working Conditions and Attitudes Experienced by Migrant Domestic Workers in Thailand and Malaysia. International Labor Organization (ILO): Geneva

Batréau, Quentin and Francois Bonnet. 2016. “Managed Informality: Regulating Street Vendors in Bangkok.” City & Community. Vol. 15, No. 1. pp. 29-43.

BMA. 2016. Bangkok Statistics Book 2015. Bangkok Metropolitan Authority (BMA).

Bonner, Christine and Dave Spooner. 2011. “Organizing in the Informal Economy: A Challenge for Trade Unions.” IPG. No. 2 pp. 87-105.

Cambroux, David. 2016. “A vicious cycle of coups and constitutions.” New Mandala. 6 August 2016. Accessed at <http://www.newmandala.org/vicious-cycle-coups-constitutions>.

Chen, Martha Alter. 2012. “The Informal Economy: Definitions, Theories and Policies” WIEGO Working Paper No 1. Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO)

Chen, Martha, Sally Roever and Caroline Skinner. 2016. Editorial: Urban Livelihoods: Reframing Theory and Policy. Environment & Urbanization. Vol 28, No 2, pp. 1-12.

Foundation for Labor and Employment Promotion (FLEP). 2015. Extending Social Protection, Livelihood Opportunities and Skills Training to Empower Poor Urban Informal Wage Workers in Asia. FLEP (HomeNet Thailand): Bangkok.

Foundation for Labor and Employment Promotion (FLEP). 2017. Skills Development Opportunities for Domestic Workers. Foundation for Labour and Employment Promotion (HomeNet Thailand), Report for International Labor Organization: Bangkok

Horn, Zoe, Boonsom Namsonboon, and Poonsap Suanmuang Tulaphan. 2013. Home-based Workers in Bangkok, Thailand. Informal Economy Monitoring Study, Women in the Informal Economy Globalizing and Organizing (WIEGO).

IMF Asia and Pacific Department. 2016. Regional Economic Outlook Update. 6 October 2016, International Monetary Fund: Washington D.C.

Jacobs, Jane. 1961. *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books: New York.

Kabeer, Naila, Kristy Milward, and Ratna Sudarshan. 2013. "Organising Women Workers in the Informal Economy." *Gender and Development*, Vol 21. No 2, pp. 249-263.

Mokkhasen, Sasiwan. (2016) "Vanishing Bangkok: What is the capital being remade into, and for whom?" *Khaosod English*, 5 July 2016. <http://www.khaosodenglish.com/news/bangkok/05/07/2016/reorganization/>

Nirthathron, Narumol. 2006. *Fighting Poverty from the Street: A Survey of Street Food*. Informal Economy, Poverty and Employment Thailand Series, Number 1. International Labor Organization (ILO). Accessed online at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---asia/---ro-bangkok/documents/publication/wcms_bk_pb_128_en.pdf

NSO 2017. *The Informal Employment Survey 2016*. National Statistical Office, Thailand Ministry of Digital Economy and Society. Accessed online at: http://web.nso.go.th/en/survey/lfs/data_lfs/2016_iep_Full_Report.pdf

Oshima, Ryosuke, Tuenjai Fukuda, Atsushi Fukuda and Thaned Satiennam. 2007. "Study on Regulation of Motorcycle Taxi Service in Bangkok." *Proceedings of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, Vol. 6.

Pearson, Ruth and Kyoko Kusakabe. 2013. *Thailand's Hidden Workforce*. Silkworm Books: Chiang Mai.

Ratanawaraha, Apiwat and Saksith Chalermpong. 2015. *Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board*. No. 2512, pp. 66-72.

Ratanawaraha, Apiwat and Saksith Chalermpong. 2016. *Transportation Research Record: Journal of the Transportation Research Board*. No. 2568, pp. 83-89.

Rover, Sally and Caroline Skinner. 2016. "Street Vendors and Cities." *Environment & Urbanization*. Vol 28, No 2. pp. 1-16.

Roy, Ananya. 2009. "Why India Cannot Plan Its Cities: Informality, Insurgence and the Idiom of Urbanization." *Planning Theory*. Vol. 8, No. 1, pp. 76-87.

Sopranzetti, Claudio. 2014. *Owners of the Map: Mobility and Mobilization among Motorcycle Taxi Driver in Bangkok* (Doctoral Dissertation). Retrieved from Harvest University DASH November 2013 ,12.

Tangworamongkon, Chonticha and Tulaphan, Poonsap Suanmuang. 2014. *Informal Workers Health: First HomeNet Thailand Report on Prototype Development in Bangkok*. HomeNet Thailand.

Tangworamongkon, Chonticha. 2014. Street Vending in Bangkok; Legal and Policy Frameworks, Livelihood Challenges and Collective Responses. WIEGO Law & Informality Project, HomeNet Thailand, WIEGO.

von Broemsen, Marlese. 2017. Thailand Report Back on Interviews with Homeworkers. 7 April 2017. Presentation to HomeNet Thailand. WIEGO.

Yasmeen, Gisele and Narumol Nirathorn. 2014. Vending in Public Space: The Case of Bangkok. WIEGO Urban Policy Brief No 16. WIEGO.

อารีรัตน์ จุลทิพย์ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในตลาดหมู่บ้านนักกีฬา รูปโดย: Paula Bronstein / Getty Images Reportage

ภาคผนวก 1: ระเบียบวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม

6 ธันวาคม 2559

ตัวแทนประชากร

4 สาขาอาชีพ:

- ลูกจ้างทำงานบ้าน
- ผู้ทำการผลิตที่บ้าน
- ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง
- ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย

การวิจัยกลุ่มย่อย 11 กลุ่ม แต่ละกลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วม 6-8 คน

- ลูกจ้างทำงานบ้าน : กลุ่มแกนนำ 1 กลุ่ม และกลุ่มสมาชิก 1 กลุ่ม
- ผู้ทำการผลิตที่บ้าน : กลุ่มแกนนำผู้ผลิตเพื่อขาย 1 กลุ่ม และกลุ่มสมาชิกผู้ผลิตเพื่อขาย 1 กลุ่ม, กลุ่มแกนนำผู้รับงานไปทำที่บ้าน 1 กลุ่ม และกลุ่มสมาชิกผู้รับงานไปทำที่บ้าน 1 กลุ่ม
- ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง : กลุ่มแกนนำ 1 กลุ่ม และกลุ่มสมาชิก 1 กลุ่ม
- ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย : กลุ่มแกนนำ 1 กลุ่ม และกลุ่มสมาชิก 1 กลุ่ม

เครื่องมือการวิจัย

THEME 1: SECTOR CHARACTERISTICS

General information on characteristics within the sector

Question 1.1. What type of work do you do as a (domestic worker/home-based worker/motorcycle taxi driver/street vendor)?

Tool 1.1: Card Sorting of Livelihood Activities

Cards/drawings of what focus group members do within the sector; grouping of cards

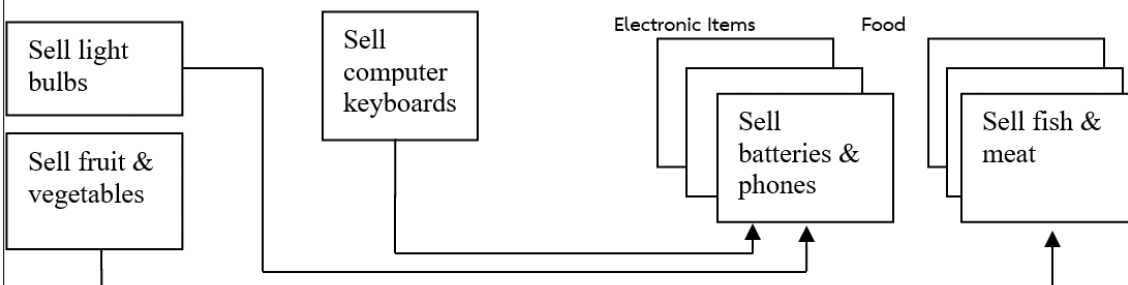
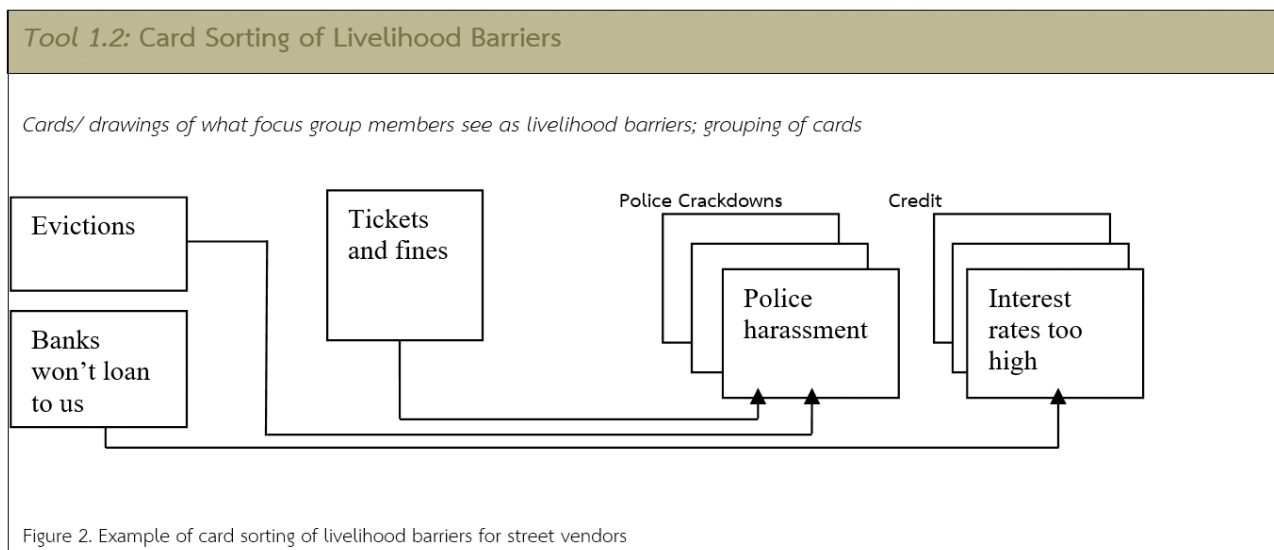

Figure 1: Example of a card-sorting icebreaker for the street vending sector

-- Entry point to all tools = work/occupation of FG participants

-- Ask FG participants to group them as they see fit (the facilitator should not do the grouping or tell the participants how to group them)

Question 1.2. Thinking of the activities you described in the cards, what do you think are the biggest barriers to increasing your earnings?

THEME 2: ACCESS TO BASIC INFRASTRUCTURE AND SERVICES

Barriers to accessing good quality health care and housing

Question 2.1. What are some of the barriers that prevent (domestic workers/home-based workers/motorcycle taxi drivers/street vendors) like you from accessing good quality health care?

Tool 2.1: Listing and Ranking

Good Quality Health Care

Barriers to Access	Ranking	Priority
Doctors visits too expensive	I I I = 5	4
Clinics are too far away	III III II = 8	2
No time – cannot miss work	II III I = 6	3
Cannot get insurance card	III II III II I = 11	1

Figure 3. Example of listing and ranking of barriers to access for health care

- Participants brainstorm list of barriers
- Then each participant assigns one, two or three strokes for ranking the importance of three barriers – three strokes for most important barrier, two strokes for second most important, one stroke for third most important
- Strokes are tallied to identify group-level result – 1 for most important (highest total strokes), 2 for second most important, 3 for third most important

Question 2.2a. In what part of Bangkok do you live?

Tool 2.2a: Housing Map

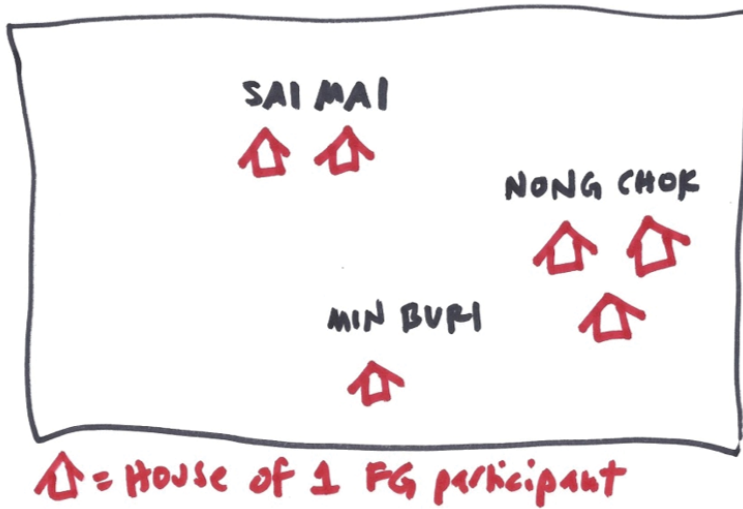

Figure 4. Example of Housing Map

-- In this example, three participants live in Nong Chok, two live in Sai Mai and one lives in Min Buri.

Question 2.2b. What is the single most important thing you could do to improve the quality of your housing (your housing situation)? [Facilitator – give examples]

Tool 2.2b: Housing Map with Desired Improvements

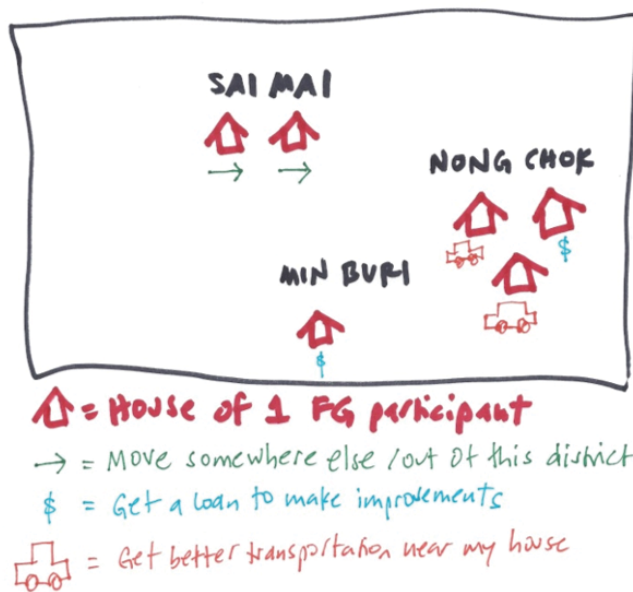
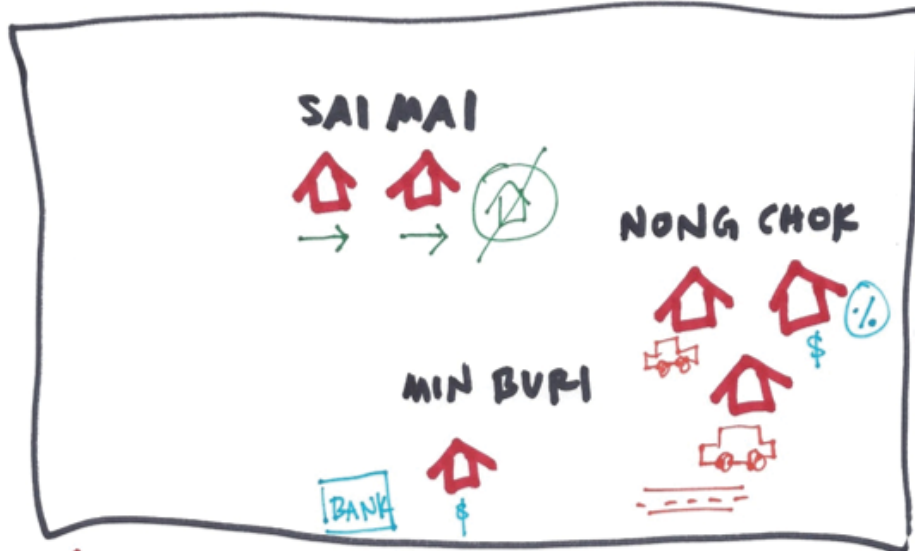

Figure 5. Example of Housing Map with Desired Improvements

-- In this example, the two living in Sai Mai say the best thing they could do would be to move to another district. Of the three in Nong Chok, one says the best thing would be to get a loan, and the other two say the best thing would be to get better transport to their neighborhood. And the one in Min Buri says the best thing would be to get a loan to make home improvements.

Question 2.2c. What is the single most significant barrier you face to make that improvement in the quality of your housing (your housing situation)? [Facilitator – give examples]

Tool 2.2c: Housing Map with Barriers to Desired Improvements

= House of 1 FG participant

\rightarrow = Move somewhere else / out of this district

$\$$ = Get a loan to make improvements

= Get better transportation near my house

BARRIERS

= No affordable housing is available

= Bank in Min Buri won't loan to us

= Interest rates in Nong Chok are too high

= There is no direct road / route

Figure 6. Example of Housing Map with Barriers to Desired Improvements

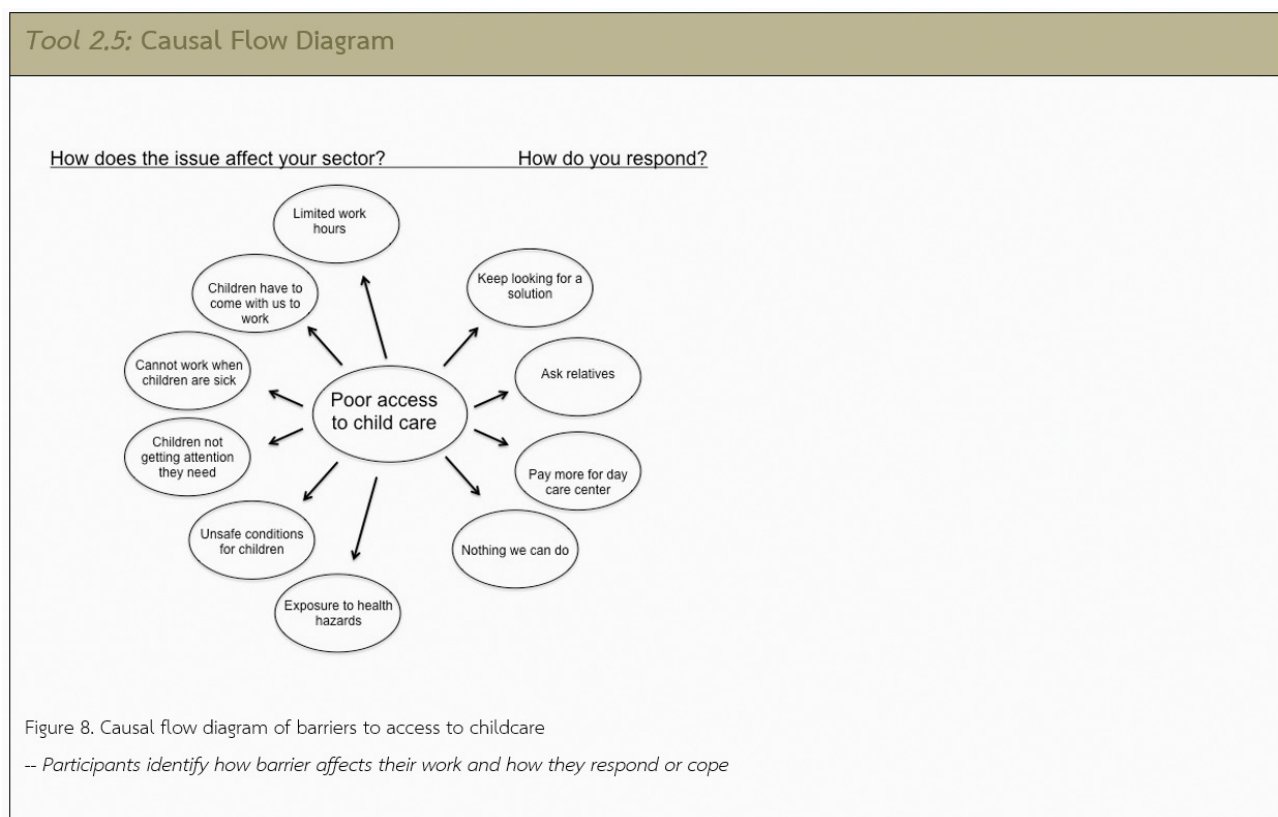
Question 2.3. Of these two areas – barriers to good quality health care and housing – which has the biggest impact on your work?

Tool 2.3: Ranking (since there are only two options, the simplest way to do this would be to assign one vote per person for the one that is most important)

Services & Infrastructure	Ranking	Priority
Health Care	= 4 first place votes	1
Housing	= 2 first place votes	2

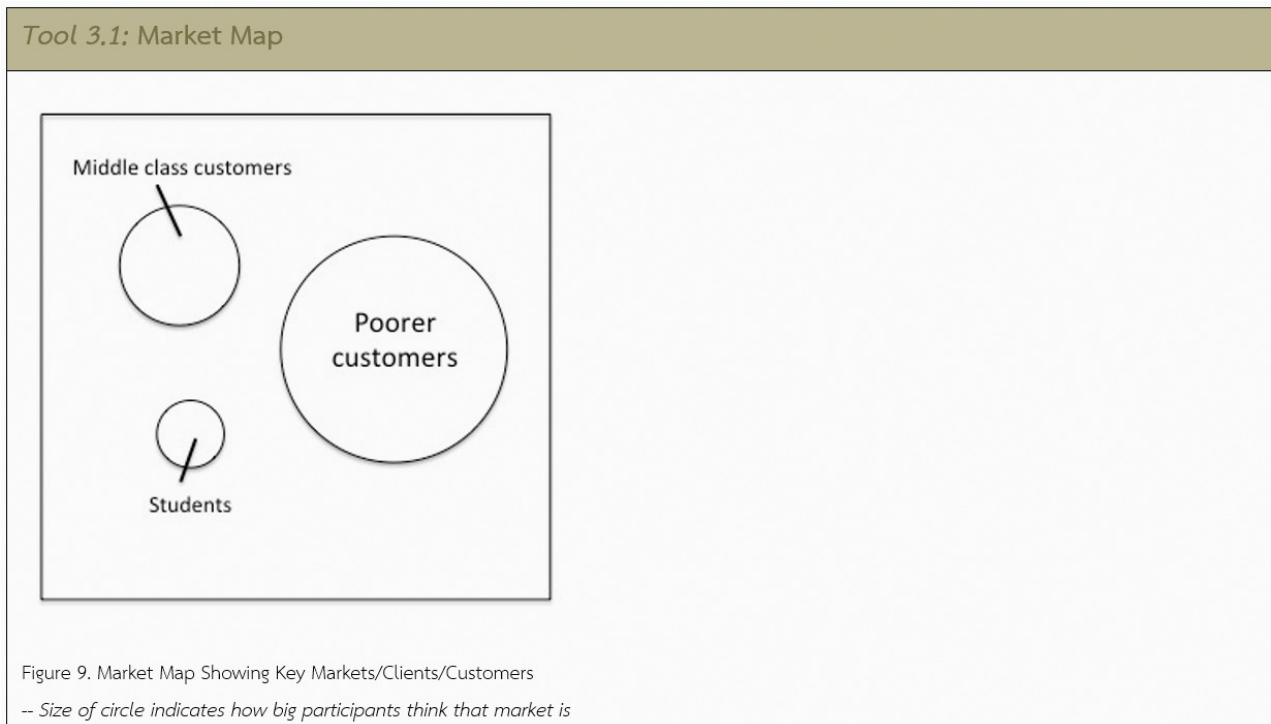
Figure 7. Example of ranking between health care and housing
 -- In this example, four participants thought health care is more important, and two participants thought housing was more important.

Question 2.4. Now thinking about the most important area (health care or housing), what are the causes and impacts of insufficient access to (health care/housing/child care – whichever was ranked #1)

Theme 3: Access to Markets

Question 3.1. What are the most important markets/customers/clients for (domestic workers/home-based workers/motorcycle taxi drivers/street vendors) like you?

Question 3.2. What are the key barriers to accessing those markets/customers/clients, and what would you think is necessary for getting better access to those markets/customers/clients?

Tool 3.2: Matrix of Market Interventions

Street Vendors – Access to Customers/Clients		
Market/Customer/Client	Key Barrier	Recommendation
Middle class customers	Lack of access to middle class neighborhoods	Negotiating permits with neighborhood council
Poorer customers		Collective purchasing
Students	Keeping selling prices down – supply prices too high	Training in marketing / logo design / branding
		Brand awareness – students biased toward name brands

Figure 10. Example of matrix showing barriers to market access and recommendations to overcome them

Theme 4: Institutional Access & Exercising Rights

Question 4.1. Which institutions and stakeholders – local government, national government, academic and civil society – does your MBO engage with? Do you engage with these actors occasionally, regularly, or all the time?

<i>Tool 4.1: Institutional Matrix</i>		
Street Vendors – Stakeholder / Institutional Engagement		
Type of Institution	Name	Frequency
Local Government	Municipal Dept of Economic Development	All the time
	Municipal Dept of Health	Occasionally
National Government	Ministry of Housing	All the time
Academic / Universities	Chulalongkorn University	Occasionally
Civil Society	Neighborhood associations	All the time
	NGO allies	Regularly

Figure 11. Example of institutional matrix showing stakeholder engagements

ภาคผนวก 2: รายละเอียดกลุ่มย่อย

กลุ่มที่	อาชีพ	องค์กร/เครือข่าย	สถานที่จัดกลุ่มย่อย	วันที่
1	ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	สมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย	มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม เขตห้วยขวาง	9 ธันวาคม 2559
2	ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	สมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย	ซอยอ่อนนุช 35 เขตสวนหลวง	14 ธันวาคม 2559
3	ผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้าง	สมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย	สำนักงาน สมาคมผู้ขับขี่รถจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย เขตลาดพร้าว	15 ธันวาคม 2559
4	ผู้ผลิตเพื่อขาย	เครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย	ชุมชนเคหะทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่	16 ธันวาคม 2559
5	ผู้รับงานไปทำที่บ้าน	เครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย	ชุมชนเคหะฉลองกรุง เขตหนองจอก	11 มกราคม 2560
6	ผู้รับงานไปทำที่บ้าน	เครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย	ชุมชนเคหะฉลองกรุง เขตหนองจอก	12 มกราคม 2560
7	ผู้ผลิตเพื่อขาย	เครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย	ชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร	13 มกราคม 2560
8	ลูกจ้างทำงานบ้าน	เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย	วัดจตุรศิริ ซอยอ่อนนุช 45 เขตสวนหลวง	14 มกราคม 2560
9	ลูกจ้างทำงานบ้าน	เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย	วัดจตุรศิริ ซอยอ่อนนุช 45 เขตสวนหลวง	15 มกราคม 2560
10	ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	สหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา	สหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา เขตสะพานสูง	18 มกราคม 2560
11	ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	เครือข่ายแรงงานนอกระบบประเทศไทย	ชุมชนประดิษฐ์โทรการ เขตจตุจักร	19 มกราคม 2560

เกี่ยวกับ WIEGO

Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO) (เครือข่ายจัดตั้งผู้หญิงในเศรษฐกิจนอกระบบ): เป็นเครือข่ายสากลด้านการวิจัย-นโยบายและปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาสถานะแรงงานยากจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานหญิงในเศรษฐกิจนอกระบบ WIEGO สร้างพันธมิตรและประกอบด้วยสมาชิกจากสามภาคส่วน ได้แก่ องค์กรฐานสมาชิกของแรงงานนอกระบบ, นักวิจัยและนักสถิติด้านเศรษฐกิจนอกระบบ, และผู้เชี่ยวชาญองค์กรด้านการพัฒนาที่สนใจในเศรษฐกิจนอกระบบ WIEGO ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งองค์กรโดยให้ความช่วยเหลือเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายแรงงานนอกระบบ, ดำเนินการวิเคราะห์นโยบาย, ทำงานวิจัยเชิงสถิติและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ, ให้ข้อเสนอแนะด้านนโยบายและจัดเวทีนโยบายเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบ และจัดทำเอกสารและเผยแพร่แนวปฏิบัติที่ดีเพื่อสนับสนุนส่งเสริมแรงงานนอกระบบ

เกี่ยวกับ โฮมเน็ต ประเทศไทย

โฮมเน็ต ประเทศไทย (HomeNet Thailand): ถูกก่อตั้งขึ้นในปี 2542 ในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านทั่วประเทศไทย ในปี 2551 ได้พัฒนาเป็นองค์กรฐานสมาชิกของแรงงานนอกระบบ (MBO) และได้จดทะเบียนเป็นสมาคมอย่างเป็นทางการในปี 2556 ปัจจุบันมีสมาชิกมากกว่า 4,000 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้ทำการผลิตที่บ้านเป็นหลัก ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย, ผู้ขับซีร็อกจักรยานยนต์รับจ้าง, เกษตรกร และแรงงานรับจ้างรายวัน สมาคมเครือข่ายแรงงานนอกระบบได้รับการสนับสนุนด้านเทคนิคและการจัดการองค์กรจากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ (FLEP) ซึ่งมูลนิธิยังได้ให้การสนับสนุนเครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย ที่ก่อตั้งขึ้นในปี 2553 อีกด้วย

เกี่ยวกับ สมาพันธ์แรงงานนอกระบบกรุงเทพมหานคร

สมาพันธ์แรงงานนอกระบบกรุงเทพมหานคร: ประกอบไปด้วยโฮมเน็ตประเทศไทย (HomeNet), เครือข่ายลูกจ้างทำงานบ้านในประเทศไทย, สหกรณ์บริการชุมชนหมู่บ้านนักกีฬา และสมาคมผู้ขับซีร็อกจักรยานยนต์รับจ้างแห่งประเทศไทย ได้ก่อตั้งขึ้นในปี 2559 เพื่อเป็นตัวแทนและเป็นกระบอกเสียงของผู้ทำการผลิตที่บ้าน, ลูกจ้างทำงานบ้าน, ผู้ขับซีร็อกจักรยานยนต์รับจ้าง และผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ในกรุงเทพมหานคร ขณะที่ยังมีรายงานฉบับนี้จัดทำขึ้น สมาพันธ์อยู่ระหว่างกระบวนการร่างแผนยุทธศาสตร์